

Je bedrijf

of je leven

Aard en aanpak van afpersing
van het bedrijfsleven

Ilse van Leiden
Edo de Vries Robbé
Henk Ferwerda

Advies- en Onderzoeksgroep **Beke**

Je bedrijf of je leven

Aard en aanpak van afpersing
van het bedrijfsleven

*Ilse van Leiden, Edo de Vries Robbé en Henk Ferwerda
Advies- en Onderzoeksgroep Beke, Arnhem*

©2007 WODC, Ministerie van Justitie, auteursrecht voorbehouden
Voor deze boeklicentie:
©2007 B.V. Uitgeverij SWP, Amsterdam

Je bedrijf

of JE LEVEN

Aard en aanpak van afpersing
van het bedrijfsleven

Ilse van Leiden
Edo de Vries Robbé
Henk Ferwerda

Inhoud

Voorwoord

I	Afpersing van het bedrijfsleven in onderzoek	1
1.1	Afpersing van bedrijven in de belangstelling	1
1.2	Een studie naar afpersing van het bedrijfsleven	2
1.2.1	Onderzoeksvragen	2
1.2.2	Methoden van onderzoek	3
1.3	Definiëring en afbakening	7
1.3.1	Naar een werkdefinitie	8
1.4	Leeswijzer	10
II	Fenomeenbeschrijving van afpersing van het bedrijfsleven	13
2.1	Typering van het fenomeen	13
2.1.1	Consequenties	14
2.1.2	Doelen	17
2.1.3	Drijfveren	18
2.2	Modus operandi	20
2.2.1	Pressiemiddelen	20
2.2.2	Contactvormen	25
2.2.3	Karakter	29
2.3	Verschijningsvormen	32
2.3.1	Productafpersing	33
2.3.2	Protectieafpersing	35
2.3.3	Cyberafpersing	40
2.3.4	Persoonsgerichte afpersing	42
2.3.5	Faciliteringsafpersing	44
2.3.6	Overige vormen	46
2.4	Slachtoffer- en dadertypologieën	47
2.4.1	Slachtoffertypologieën	47
2.4.2	Dadertypologieën	52
2.5	Resumé	58
III	Aard en omvang van afpersing van het bedrijfsleven	63
3.1	Indicaties voor de omvang	63
3.1.1	Geregistreerde cijfers tot 2005	63
3.1.2	Zelfgerapporteerde cijfers	64
3.2	Aard en omvang op basis van politieregistraties	66
3.2.1	Meldingen en aangiften	66
3.2.2	Opsporing	67
3.2.3	Slachtofferprofiel	68
3.2.4	Daderprofiel	71

3.2.5	Modus operandi	73
3.2.6	Kenmerken gerelateerd	77
3.3	Omissies in de registraties	82
3.4	Resumé	85
IV	Verborgenheid van afpersing van het bedrijfsleven	89
4.1	Afpersing als verborgen probleem voor de politie	89
4.1.1	Algemene aangiftebereidheid	90
4.1.2	Aangiftebereidheid bij afpersing	92
4.2	Afpersing als verborgen probleem voor andere partijen	101
4.2.1	Signalen	101
4.2.2	Anonieme meldingen	103
4.3	Resumé	104
V	Aanpak van afpersing van het bedrijfsleven	107
5.1	Huidige aanpak	107
5.1.1	Politie en justitie	107
5.1.2	Particuliere en interne recherchebureaus	118
5.1.3	Overige partijen	119
5.2	Naar een kansrijke aanpak	121
5.2.1	Theoretische inkadering van de aanpak	121
5.2.2	Erkenning van de afpersingsproblematiek	124
5.2.3	Professionalisering van organisaties en processen	125
5.2.4	Kennisverruiming bij het bedrijfsleven	128
5.2.5	Een pilot als proeftuin	130
5.2.6	De aanpak in schema	131
5.3	Resumé	133
	Samenvatting	135
	Summary	143
	Geraadpleegde bronnen	145
	Bijlagen	
Bijlage I	Instructie en profiellijst landelijke inventarisatie	151
Bijlage II	Lijst van geïnterviewden: expertinterviews	157
Bijlage III	Informatiebrief slachtoffers	159
Bijlage IV	Korte casusbeschrijvingen	161
Bijlage V	Topiclist casuïstiekonderzoek afpersing	165
Bijlage VI	Lijst van geïnterviewden: casuïstiekonderzoek	169
Bijlage VII	Lijst van deelnemers aan de intervisiebijeenkomsten	171

Voorwoord

Afpersing van het bedrijfsleven is een onderwerp dat naar aanleiding van incidenten meerdere keren politieke aandacht heeft gekregen. Vanuit de politiek is uiteindelijk besloten dat het fenomeen nader onderzocht moest worden. Het gewenste onderzoek moest inzicht bieden in de aard en achtergronden van afpersing van het bedrijfsleven en uitmonden in mogelijkheden om de problematiek krachtig(er) te bestrijden.

Advies- en Onderzoeksgroep Beke heeft in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum van het ministerie van Justitie uitvoering aan dit onderzoek gegeven. Voor u ligt de rapportage van de landelijke studie naar afpersing van het bedrijfsleven. Voor de uitvoering van het onderzoek zijn we als onderzoeksteam veel mensen dank verschuldigd. Allereerst zijn dat alle politieregio's die hun medewerking aan het onderzoek hebben verleend. In het bijzonder gaat onze dank uit naar de politiefunctionarissen die zich hebben ingezet voor het verzamelen van informatie uit de bedrijfsprocessensystemen. Daarnaast willen we de recheteteams bedanken die ons uitgebreid te woord hebben willen staan over de opsporingsonderzoeken naar afpersingen van bedrijven die zij in de afgelopen jaren hebben gedraaid.

Bijzondere dank gaat verder uit naar alle personen en organisaties die wij in individuele interviews of in de intervisiebijeenkomsten hebben gesproken over het onderwerp. We noemen vertegenwoordigers van Koninklijk Horeca Nederland, Midden- en Kleinbedrijf Nederland, Regionaal Platform Criminaliteitsbeheersing Zuid-Limburg, Openbaar Ministerie Maastricht, Stichting Meld Misdaad Anoniem, Universiteit van Amsterdam, Interseco, Control Risks, International Security Partners en Bloemers Nassau Groep. Speciaal willen we daarnaast de Dienst Specialistische Recherchetoeepassingen van het Korps Landelijke Politiediensten danken voor hun inbreng in het onderzoek. De namen van alle personen die we persoonlijk willen danken zijn opgenomen in de bijlagen.

Ook voor de (pogingen tot) bemiddeling naar slachtofferbedrijven zijn we een aantal van de genoemde partijen zeer erkentelijk. In het bijzonder willen we daarvoor de Vertrouwensman Bedrijfsleven van de Zuid-Limburgse Kamer van Koophandel danken. Een aantal personen - dat niet is opgenomen in de namenlijst vanwege privacyoverwegingen - willen we hierbij danken voor hun openhartigheid om over de beleving van slachtofferschap van afpersingspraktijken te praten.

Ons laatste woord van dank gaat uit naar de leden van de begeleidingscommissie die ons in de diverse fasen van het onderzoek hebben ondersteund. We zijn dhr. dr. D.J. Korf (Bonger Instituut, Universiteit van Amsterdam) erkentelijk voor zijn voorzitterschap van de commissie, alsmede de leden dhr. drs. W. Buwalda (Ministerie van Justitie), mevr. mr. N. de la Cousine (Parket-Generaal) en dhr. drs. F. Willemsen (ministerie van Justitie, WODC).

Arnhem, 2007

Het projectteam: Ilse van Leiden, Edo de Vries Robbé en Henk Ferwerda

I Afpersing van het bedrijfsleven in onderzoek

Het bedrijfsleven is een potentieel aantrekkelijk doelwit voor sommige criminelen vanwege de opbrengsten die met afpersing kunnen worden verkregen. Met geraffineerde afpersingspraktijken wordt geprobeerd gerenommeerde bedrijven grote geldsommen te ontnemen. Zo zijn er voorbeelden bekend van afpersing door middel van het dreigen met het plaatsen van bommen in winkels of het vergiftigen van levensmiddelen.

Ikea Nederland ontvangt een dreigbrief met daarin een geldeis. In de brief wordt aangegeven dat er twee bommen zijn geplaatst in de Ikea-vestigingen in Sliedrecht en Amsterdam. In de brief wordt ook melding gemaakt van een derde bom waarbij niet aangegeven wordt waar deze is geplaatst. Na inschakeling van de politie worden alle vestigingen ontruimd en doorzocht. De eerste twee bommen worden gevonden, de derde wordt niet aangetroffen. Bij het demonteren van een van de bommen raakt een medewerker gewond. Nader onderzoek leidt tot twee Poolse verdachten die in 2004 tot zeven en vier jaar gevangenisstraf worden veroordeeld. Bron: Diverse mediabronnen, 2002

Bij vlagen krijgt afpersing van bedrijven belangstelling van de media. In veel gevallen heeft deze aandacht betrekking op vormen van afpersing waarbij grote, kapitaalcrachtige ondernemingen het slachtoffer zijn. Bekende voorbeelden hiervan zijn Heineken, Nutricia, Ahold, de Nederlandse Spoorwegen, Vroom & Dreesman, Heinz en Shell. In de praktijk blijken echter niet alleen dergelijke grote concerns een interessant doelwit te zijn; ook andere branches en kleinere ondernemers blijken de dupe te worden van afpersingspraktijken. Omdat kleinere bedrijven minder belangstelling genieten, spreekt het minder tot de verbeelding dat ook zij te maken kunnen krijgen met afpersing.

1.1 Afpersing van bedrijven in de belangstelling

Vanuit de politiek was er tot voor kort nauwelijks interesse voor het fenomeen. Recent krijgt afpersing van het bedrijfsleven echter meer aandacht. Deze koerswijziging vindt zijn bron voor een deel in het zuiden van het land waarvandaan verschillende geluiden kwamen over bedrijven die het slachtoffer zouden zijn van afpersingspraktijken. Uit een onderzoek dat in 2004 onder de vlag van de beide Limburgse Kamers van Koophandel is verricht, kwam naar voren dat ruim een derde van het Limburgse bedrijfsleven met verschillende vormen van criminaliteit wordt geconfronteerd. Eén op de vijftientwintig Limburgse bedrijven (4%) gaf aan - in de voorgaande vijf jaren - slachtoffer van afpersing te zijn geworden.¹ Deze uitkomst leidde tot Kamervragen, maar het betreffende onderzoek bood volgens de minister van Justitie onvoldoende inzicht in de oorzaken en omvang van de problematiek; er waren geen verdere indicaties dat er sprake zou zijn van een probleem dat op landelijk niveau zou spelen.

1. Barometer Economie Limburg (BEL), 2004.

Derhalve vormden deze Kamervragen destijds geen aanleiding om een landelijk onderzoek naar afpersing van het bedrijfsleven te starten; de afpersingsproblematiek zou op lokaal niveau moeten worden aangepakt.²

Bijna een jaar nadat hiermee de politieke aandacht voor het onderwerp werd getrokken, verscheen er berichtgeving over afpersingspraktijken die zich zouden voordoen in de Limburgse horeca. Horecaondernemers zouden stelselmatig worden bedreigd en afgeperst door een groep gewelddadige jongeren.

Horecaondernemers in Geleen worden bedreigd en afgeperst door een groep gewelddadige jongeren. De jongeren gedragen zich intimiderend en eisen beschermingsgeld. Ze vorderen gratis drank en vallen klanten lastig. Sommige kroegbazen worden al maanden bedreigd. De gevolgen zijn ingrijpend: vaste klanten blijven weg, omzetten kelderen en caféhouders komen in financiële problemen. De meeste kroegbazen komen aan de eisen van de afpersers tegemoet. In de hoop dat de jongeren zich rustig houden, krijgen ze bij binnenkomst drank en soms ook geld. Bron: De Limburger, 31 mei 2005

Dit bericht leidde wederom tot Kamervragen aan de minister van Justitie over de bereidheid om de aard en omvang van afpersingspraktijken in het Nederlandse bedrijfsleven nader te onderzoeken.³ Hoe groot het fenomeen is en hoe het er nu precies uitziet, wordt op basis van de media-aandacht immers niet duidelijk. Het verborgen karakter van een groot deel van de afpersingszaken maakt dit ook ingewikkeld. Na behandeling van het thema in het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing (NPC) stelde de minister daarop vast het zinvol te achten een landelijk onderzoek naar afpersing van het bedrijfsleven te laten uitvoeren.

1.2 Een studie naar afpersing van het bedrijfsleven

Volgend op de roep om onderzoek naar afpersing van het bedrijfsleven heeft het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (Extern Wetenschappelijke Betrekkingen) van het ministerie van Justitie aan Advies- en Onderzoeksgroep Beke gevraagd een landelijk onderzoek naar het fenomeen uit te voeren. In onderhavig rapport wordt verslag gedaan van de resultaten van het onderzoek. In deze paragraaf gaan we in op de doelstelling van het onderzoek, de specifieke onderzoeksvragen en de methoden van onderzoek.

1.2.1 Onderzoeksvragen

Het doel van het onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de wijze waarop afpersing van het bedrijfsleven plaatsvindt en zich ontwikkelt om vervolgens te kunnen komen tot mogelijkheden voor een succesvolle aanpak van de problematiek.

2. Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2004.

3. Tweede Kamer der Staten-Generaal, 2005.

Op basis van deze doelstelling is een drietal onderzoeksvragen geformuleerd welke uiteenvallen in een aantal subvragen.

1. Welke verschijningsvormen van afpersing zijn er te onderscheiden?

- Welke vormen van afpersing zijn er bekend op basis van literatuur?
- Welke vormen komen in de praktijk voor in Nederland?
- Wat is de aard en omvang van de geregistreerde afpersingszaken bij de politie?
- In welke branches komt afpersing voor c.q. welke branches zijn kwetsbaar?

2. Wat is de aard van (vormen van) afpersing van het bedrijfsleven?

- Op welke wijze vindt afpersing plaats (wat is de modus operandi van daders)?
- Wie zijn de daders en dadergroepen van afpersing?
- Op welke wijze reageren slachtoffers op afpersing?

3. Hoe kan afpersing van het bedrijfsleven effectief worden aangepakt?

- Waarom doen slachtoffers van afpersing wel of juist geen aangifte?
- Op welke wijze kan de aangiftebereidheid bij slachtoffers worden verhoogd?
- Welke preventieve maatregelen kunnen tegen afpersing worden genomen?
- Welke repressieve maatregelen kunnen tegen afpersing worden genomen?
- Welke rol vervullen diverse partijen in een aanpak (politie, OM, branches)?

Het onderzoek heeft een exploratief en kwalitatief karakter en is gericht op het verkrijgen van inzicht in de aard van het fenomeen en de sectoren binnen het bedrijfsleven waar het zich blijkt voor te doen. Bij de eerste onderzoeksvraag willen we ten aanzien van de derde subvraag dan ook opmerken dat de omvang ofwel prevalentie van afpersingszaken een minder belangrijke onderzoeksvraag betreft dan de aard van het fenomeen.

1.2.2 Methoden van onderzoek

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn verschillende onderzoeksactiviteiten uitgevoerd waaronder een deskresearch, een landelijke inventarisatie, expertinterviews en slachtofferinterviews, casuïstiekonderzoek en intervisiebijeenkomsten.⁴

Hierna lichten we het doel en de wijze van uitvoering van elke van de onderzoeksactiviteiten toe.

4. In het kader van het onderzoek is toestemming verleend door het College van procureurs-generaal om kennis te mogen nemen van de benodigde informatie (briefkenmerk PaG/BJZ/19091).

Deskresearch

Het startpunt van het onderzoek is een brede search naar het fenomeen afpersing van het bedrijfsleven. Daarvoor is naast een nationale en internationale literatuurverkenning een mediascan gedaan naar afpersingszaken die media-aandacht hebben gehad. Lexus Nexus vormt een belangrijk startpunt voor de deskresearch.⁵

De informatie die met de deskresearch is gegenereerd, levert belangrijke input voor een nadere definiëring van de afpersingsproblematiek in relatie tot het bedrijfsleven. Belangrijke bouwstenen daarvan zijn de verschillende verschijningsvormen van afpersing uit de praktijk en de internationale literatuur, de aard van de afpersingspraktijken en het doel ervan. De bronnen uit de deskresearch en de bestaande wetsartikelen over het onderwerp vormen de belangrijkste basis voor het ontwikkelen van een werkdefinitie van afpersing van het bedrijfsleven zoals in het onderzoek gehanteerd wordt.

De resultaten uit de deskresearch bieden daarnaast inzicht in risicobranches c.q. branches en bedrijfstakken die gevoelig zijn voor (vormen van) afpersing, in dadertypologieën en in modus operandi.

Landelijke inventarisatie

Het karakter van afpersingspraktijken maakt dat het lastig te bepalen is wat de omvang van de problematiek is; niet alle incidenten komen ter kennis van de politie. Om toch een landelijk overzicht te verkrijgen van de omvang van de geregistreerde afpersingspraktijken die de laatste jaren ter kennis van de politie zijn gekomen, is een landelijke inventarisatie uitgevoerd. Behalve dat hiermee een indicatie van de omvang van afpersingspraktijken wordt verkregen, werpt de inventarisatie ook licht op de kenmerken van deze praktijken.

Voor de landelijke inventarisatie zijn alle politieregio's gevraagd om over de jaren 2005 en 2006 binnen de bedrijfsprocessensystemen een filtering te maken van geregistreerde gevallen van afpersing waarbij een bedrijf betrokken is. De filtering is gemaakt op de maatschappelijke klasse dan wel incidentcode die in het bedrijfsprocessensysteem aan de bredere categorie afpersing is gegeven.⁶ Daarbinnen is vervolgens gezocht naar afpersingszaken waarbij een bedrijf is betrokken, dat wil zeggen meldingen en aangiften van afpersing waarin een bedrijf of vertegenwoordiger van een bedrijf als benadeelde of betrokkene vermeld staat.⁷

5. Lexus Nexus is een systeem dat toegang biedt tot meer dan 35.000 gerenommeerde informatiebronnen, waaronder dagbladen, vakbladen, jaarverslagen, bedrijfsrapportages, landenrapporten, juridische informatie en transcripts van radio- en televisieprogramma's.

6. In BPS betreft het de incidentcode '243 – chantage/afdreiging'; voor Xpol geldt de maatschappelijke klasse 'A82 – chantage/afpersing'; in Genesys betreft het de maatschappelijke classificatie 'Afpersing'.

7. Bij meldingen wordt de politie op de hoogte gesteld van een delict. Van aangifte is sprake indien er daarnaast een proces-verbaal of een standaard aangifteformulier is opgemaakt en ondertekend.

Om ook zicht te krijgen op de aard van de registraties is aan alle politieregio's het verzoek gedaan om aan de hand van een profiellijst per mutatie die betrekking heeft op afpersing van het bedrijfsleven relevante informatie vast te leggen.

De gevraagde gegevens hebben ondermeer betrekking op het type afpersing, de modus operandi, kenmerken van het slachtoffer c.q. de benadeelde en kenmerken van de verdachte(n). In bijlage I zijn het instructieformulier en de profiellijsten die voor de landelijke inventarisatie zijn gebruikt, opgenomen. Op één korps na hebben alle politieregio's hun medewerking aan deze onderzoeksactiviteit verleend.

Aanvullend op de inventarisatie bij de regiokorpsen is het Korps Landelijke Politiediensten verzocht om op basis van de landelijke HKS-databank (Herkenningsdienststelsysteem) de omvang en aard van afpersingspraktijken te analyseren.

Expertinterviews

Op de informatie uit de deskresearch is een verdiepingsslag gemaakt door middel van interviews met diverse partijen die beschikken over kennis en/of ervaring ten aanzien van afpersingspraktijken. In de interviews is aandacht besteed aan onder meer de aard, de ontwikkeling, de verschijningsvormen en de daders en slachtoffers van afpersing van het bedrijfsleven. Daarnaast is ingegaan op de mogelijkheden voor de aanpak van de problematiek.

Om het fenomeen vanuit verschillende invalshoeken en expertises te bekijken, is een brede diversiteit aan partijen en personen benaderd voor een interview. Benaderde partijen zijn onder andere de politie, het Openbaar Ministerie, Midden- en Kleinbedrijf Nederland, het (regionaal) platform voor criminaliteitsbeheersing, de Kamer van Koophandel, Koninklijk Horeca Nederland, en particuliere recherche- en beveiligingsbureaus. In totaal zijn interviews gehouden met negentien experts. De volledige lijst van geïnterviewden is opgenomen in bijlage II.

Slachtofferinterviews

Om nader zicht te krijgen op de afpersingsproblematiek waar het bedrijfsleven mee geconfronteerd wordt, is - waar mogelijk - een interview gehouden met slachtoffers c.q. slachtofferbedrijven. Wij hebben deze partijen op diverse wijzen geprobeerd te benaderen: via bemiddeling door de politie, private recherchebureaus, brancheorganisaties en het informele circuit. De slachtoffers zijn door het overhandigen van een informatiebrief over het onderzoek door een van de bemiddelende partijen verzocht tot medewerking aan een interview. Deze informatiebrief is opgenomen in bijlage III.

Met de interviews werd beoogd nader inzicht te verkrijgen in de beleving van afpersingspraktijken, de acties en reacties die erop volgen en de handelwijze van slachtoffers. Daarnaast is de beleving van de mogelijkheden tot het ondernemen van actie door de slachtoffers een belangrijk onderwerp van aandacht.

De interviews bieden onder meer belangrijke aanknopingspunten voor de bepaling van determinanten voor aangiftebereidheid bij bedrijven en ondernemers in geval van afpersing en daarmee een belangrijke basis voor de aanpak van de problematiek.

De partijen die voor ons probeerden te bemiddelen, stuitten op veel weerstand bij de ondernemers die zij benaderden. Uiteindelijk is slechts één slachtofferbedrijf bereid geweest tot een interview. Daarnaast zijn twee personen geïnterviewd die uit naam van slachtoffers bereid waren meer te vertellen over de beleving van de problematiek. De namen van deze geïnterviewden zijn niet opgenomen in de namenlijst wegens de wens van behoud van anonimiteit.

Casuïstiekonderzoek

Aanvullend is casuïstiekonderzoek uitgevoerd naar negen afpersingszaken waarnaar de politie de afgelopen jaren opsporingsonderzoeken heeft verricht. Hiermee is nader inzicht verkregen in de aard en het verloop van afpersingspraktijken en mogelijkheden tot aanpak van de problematiek. De selectie van casus heeft enerzijds plaatsgevonden aan de hand van zaken die de diverse politieregio's in het kader van de omvangscan hebben aangeleverd. Anderzijds zijn zaken geselecteerd op basis van lopende contacten met sleutelfiguren binnen de politieregio's die een rechercheonderzoek naar afpersing van het bedrijfsleven hebben gedraaid.

Bij de keuze van zaken is rekening gehouden met een aantal aspecten. Omdat het bedrijfsleven vele gradaties kent die alle met afpersing te maken kunnen hebben, is in het casuïstiekonderzoek gekozen voor een spreiding over het brede spectrum van branches. Daarnaast gaat het bij de selectie om die branches die het meest gevoelig (b)lijken te zijn voor afpersingspraktijken, zoals in eerdere onderzoeksactiviteiten naar voren is gekomen. Ten slotte hebben we geprobeerd op zodanige wijze zaken te selecteren dat diverse vormen van afpersing aan bod komen. Vanzelfsprekend bepaalde het 'aanbod' van zaken uit de politieregio's de mate van keuzevrijheid voor de selectie van zaken en type branches. In bijlage IV zijn korte casusbeschrijvingen opgenomen van de negen geanalyseerde zaken.

Voor het casuïstiekonderzoek zijn aan de hand van een gestructureerde topiclist interviews gehouden met politiefunctionarissen die bij de zaak betrokken zijn geweest en is een analyse van het zaaksdossier gemaakt. De casus is op verschillende aspecten geanalyseerd zoals aanleiding en aard van de afpersing, daders en dadergroepen, verloop van de zaak, mogelijkheden van politie en justitie om op te treden en de resultaten daarvan. In bijlage V is de gehanteerde topiclist opgenomen en in bijlage VI de lijst met geïnterviewde politiefunctionarissen.

Intervisiebijeenkomsten

De laatste onderzoeksfase bestond uit een tweetal intervisiebijeenkomsten met sleutelfiguren van diverse relevante partijen. Hierbij gaat het om vertegenwoordigers van de politie, Meld Misdaad Anoniem, het Openbaar Ministerie, brancheorganisaties, parti-

culiere recherchebureaus en de wetenschap. De volledige namenlijst met deelnemers aan de intervisiebijeenkomsten is opgenomen in bijlage VII.

De intervisiebijeenkomsten dienden als belangrijke input voor het formuleren van een preventieve en repressieve aanpak van afpersing van het bedrijfsleven.

In de bijeenkomsten zijn de belangrijkste onderzoeksbevindingen geschetst en getoetst aan de kennis en ervaring van de deelnemers. Voorts is naar aanleiding van de resultaten nagegaan welk type aanpak effectief lijkt te zijn voor (de verschillende vormen van) afpersing van het bedrijfsleven. Hierin is zowel de beleidsmatige kant als de praktijkgerichte kant van een aanpak opgetekend.

Onderwerpen in relatie tot de aanpak die in beide intervisiebijeenkomsten aan bod kwamen, zijn de vormen van afpersing, de mogelijkheden om de aangiftebereidheid bij ondernemers te vergroten, mogelijkheden voor een preventieve en repressieve aanpak van de problematiek, de rol van verschillende betrokken partijen in de aanpak van afpersing en de wijze waarop hier invulling aan gegeven zou moeten worden.

1.3 Definiëring en afbakening

Wetenschappelijk onderzoek naar het brede fenomeen afpersing van het bedrijfsleven is in Nederland tot nu toe niet op grote schaal verricht. Wel is eerder door onderzoekers aandacht besteed aan enkele unieke verschijningsvormen ervan. Zo publiceerden Bovenkerk en Derksen (1994) een artikel over afpersing van de Utrechtse horeca door middel van opgedrongen protectie en besteedde de Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden (1996) uitgebreid aandacht aan afpersing van (etnische) ondernemers. Meer recent verschenen enkele studies over productafpersing (De Rijk, 2005; Knotter et al., 2006) en zijn er verschillende (internationale) rapportages verschenen over de gevaren van cyberafpersing⁸ (KLPD-DNR, 2004b; Bednarski, 2004; Federale Politie, 2005; McAfee, 2005; Symantec, 2006).

Ook in de media wordt aan deze en andere vormen van afpersing geregeld aandacht besteed. In het debat hierover valt op dat het fenomeen door politici, de media en onderzoekers geregeld vanuit verschillende perspectieven wordt benoemd. Deze verwarring komt voort uit het feit dat de verschijningsvormen soms vanuit de dader, soms vanuit het slachtoffer, soms vanuit het pressiemiddel en soms vanuit de beoogde opbrengst worden beschreven. Daarnaast valt op dat het fenomeen raakvlakken heeft met verschillende andere vormen van criminaliteit zoals bedreiging, afdreiging, beroving, chantage en zelfs gijzeling of ontvoering. Immers, bij een beroving onder bedreiging is er volgens de wet ook sprake van afpersing en bij een gijzeling kan om losgeld worden gevraagd. Deze onduidelijkheid maakt het noodzakelijk om te komen tot een goede afbakening van het onderzoek en een zo goed mogelijke definiëring van het fenomeen afpersing van het bedrijfsleven.

8. Cyberafpersing betreft het dreigen websites van internetbedrijven ontoegankelijk te maken.

1.3.1 Naar een werkdefinitie

Het uitgangspunt voor de afbakening van het onderzoek en de definiëring van afpersing van het bedrijfsleven wordt gevormd door het wettelijke kader waarbinnen het fenomeen geplaatst kan worden. In het Wetboek van Strafrecht is afpersing strafbaar gesteld op basis van artikel 317 en 318. Deze worden in de kaders weergegeven.

Wetboek van Strafrecht, artikel 317 - Afpersing

1. Hij die, met het oogmerk om zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen, door geweld of bedreiging met geweld iemand dwingt hetzij tot de afgifte van enig goed dat geheel of ten dele aan deze of aan een derde toebehoort, hetzij tot het aangaan van een schuld of het teniet doen van een inschuld, hetzij tot het ter beschikking stellen van gegevens, wordt, als schuldig aan afpersing, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste negen jaren of geldboete van de vijfde categorie.

2. Met dezelfde straf wordt gestraft hij die de dwang, bedoeld in het eerste lid, uitoefent door de bedreiging dat gegevens die door middel van een geautomatiseerd werk zijn opgeslagen, onbruikbaar of ontoegankelijk zullen worden gemaakt of zullen worden gewist.

Wetboek van Strafrecht, artikel 318 - Afdreiging

Hij die, met het oogmerk om zich of een ander wederrechtelijk te bevoordelen, door bedreiging met smaad, smaadschrift of openbaring van een geheim iemand dwingt hetzij tot de afgifte van enig goed dat geheel of ten dele aan deze of aan een derde toebehoort, hetzij tot het aangaan van een schuld of het teniet doen van een inschuld, hetzij tot het ter beschikking stellen van gegevens met geldswaarde in het handelsverkeer, wordt als schuldig aan afdreiging, gestraft met gevangenisstraf van ten hoogste vier jaren of geldboete van de vijfde categorie.

In deze subparagraaf werken we toe naar een werkdefinitie van afpersing van het bedrijfsleven.

Afpersing en afdreiging

In de wetsartikelen wordt onderscheid gemaakt tussen afpersing en afdreiging. Bij beide begrippen handelt het om het afdwingen van een eis aan een ander met als doel zichzelf te bevoordelen. Het verschil tussen deze begrippen zit hem enkel in de werkwijze ofwel modus operandi die iemand hanteert om een ander deze eis op te leggen. In het geval van afpersing, zoals omschreven in artikel 317 van het Wetboek van Strafrecht, wordt dwang uitgeoefend door het toepassen van (dreiging met) geweld of het dreigen met het onbruikbaar maken van gegevens (sabotage).

Onder sabotage kan zowel het vernietigen of onbruikbaar maken van eigendommen worden verstaan (De Rijk, 2005) als het beschadigen van producten en het 'frustreren' van productieprocessen.

Wanneer dwang wordt uitgeoefend door middel van (dreiging met) smaad of openbaring van geheime informatie spreekt het Wetboek van Strafrecht van het begrip afdreiging (artikel 318).

Omdat beide vormen van dwang - afpersing en afdreiging - kunnen worden toegepast om een bedrijf af te persen, vallen beide vormen binnen de scope van onderhavig onderzoek.⁹

Het oogmerk van afpersing

Zoals ook in de wetsartikelen beschreven staat, is het oogmerk bij afpersing de wederrechtelijke bevoordeling van de afperser (of een ander): de slachtoffers worden gedwongen tot het afstaan van goederen of gegevens dan wel tot het aangaan of het kwijtschelden van een schuld. Onder wederrechtelijke bevoordeling kan behalve het verkrijgen van geldsommen of andere waardevolle goederen ook het leveren van diensten worden geschaard (Knotter et al., 2006). Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan opgedrongen protectie (tegen betaling) en de onder bedreiging gedwongen medewerking aan (malafide) praktijken.

Uitgaande van de genoemde wetsartikelen betreft het element van wederrechtelijke bevoordeling een bevoordeling op persoonlijk vlak: 'het wederrechtelijk bevoordelen van zichzelf of een ander'. Het vanuit ideologische overwegingen dwingen van een persoon of bedrijf tot het staken van bepaalde activiteiten past daarmee niet in de context van wederrechtelijk verkregen voordeel zoals in de wetsartikelen beschreven. Hiermee doelen we op het dwingen om de productie van een bepaald product stop te zetten waarvan bijvoorbeeld het milieu of dieren schade zouden kunnen ondervinden. Het oogmerk bij dergelijke acties is het stoppen van activiteiten ten dienste van een breder, ideologisch concept zoals het milieu of dierenrechten en daarbij is er geen sprake van een feitelijk wederrechtelijk verkregen voordeel.

Gerelateerde delicten

Ten slotte blijkt uit de wetsartikelen dat bedreiging een belangrijk onderdeel vormt van afpersing. Bovenkerk (2005) verstaat onder bedreiging tegen personen: 'personen ertoe bewegen tegen hun zin of opdracht iets te doen of juist na te laten'. Deze omschrijving is gemakkelijk te vertalen naar bedreiging tegen het bedrijfsleven: '(vertegenwoordigers van) bedrijven ertoe bewegen tegen hun zin of opdracht iets te doen of juist te laten'. Bovenkerk (2005) voegt hieraan toe dat een dergelijke definitie veronderstelt dat de bedreiger iets concreets met zijn actie wil bereiken.

Knotter et al. (2005) besteden aandacht aan de relatie tussen afpersing en andere vormen van criminaliteit: bedreiging, intimidatie, chantage en zelfs ontvoering zijn in

9. We zullen in de tekst echter geen onderscheid maken tussen deze begrippen. Waar we gebruik zullen maken van de term afpersing, zal in veel gevallen ook de term afdreiging kunnen worden gelezen.

principe allemaal vormen van (dreiging met) geweld die kunnen worden toegepast in het geval van afpersing.

Een voorbeeld van een specifieke vorm van ontvoering die gerelateerd kan zijn aan afpersing is die van het zogeheten art-napping waarbij een kunstroof wordt gepleegd met als doel geld af te persen van de eigenaar of verzekeraar in ruil voor de veilige terugkeer van de kunstwerken (Tijhuis, 2006).

Werkdefinitie

In onderhavig onderzoek gaat het specifiek om afpersing van het bedrijfsleven. Het bedrijfsleven omvat in dit verband zowel grote multinationals, kleinere ondernemingen als individuele ondernemers. Daarmee zijn bijvoorbeeld politieke partijen, leden van het Koninklijk Huis, overheidsambtenaren en burgers als slachtoffer uitgesloten van het onderzoek. Wanneer een individu wordt afgeperst en dit tot gevolg zou hebben dat een onderneming failliet gaat, nemen we dit echter wel mee. Hieruit blijkt dat bedrijven zowel direct als indirect het slachtoffer kunnen worden van een geval van afpersing. Andersom geldt hetzelfde. Immers, ook wanneer het dreigement rechtstreeks aan het bedrijf gericht is, kunnen er individuele slachtoffers zijn. De bedreiging kan namelijk gericht zijn tegen het bedrijf zelf, tegen één of meer werknemers, tegen de afnemers of tegen derden (bijvoorbeeld een familielid) (Knotter et al., 2005).

In al deze gevallen is het bedrijf (mede) benadeelde. Een belangrijke afbakening van de focus van het onderzoek betreft tot slot de scheiding tussen het malafide en bonafide bedrijfsleven. Afpersing onder criminelen die in het bedrijfsleven opereren en afpersing van louche zakenmensen blijven buiten de beschouwing van het onderzoek.

Het voorgaande overziend, komen we tot de (werk)definitie van afpersing van het bedrijfsleven zoals weergegeven in het kader.

(Werk)definitie afpersing van het bedrijfsleven

Het met (dreiging met) geweld, sabotage, smaad of openbaarmaking van gegevens direct of indirect dwingen van een (vertegenwoordiger van een) bedrijf tot afgifte van geld, goederen of gegevens dan wel tot het aangaan of kwijtschelden van een schuld of het (niet) verrichten van bepaalde diensten of handelingen om zichzelf of een ander wederrechtelijk te bevoordelen.

1.4 Leeswijzer

In de hoofdstukken die volgen worden de bevindingen van het onderzoek naar afpersing van het bedrijfsleven uitgebreid beschreven. In hoofdstuk II schetsen we de aard van het fenomeen. Daarvoor is afpersing als misdrijftype ontleed in elementen die ons iets leren over de typering van afpersing, de werkwijzen en verschijningsvormen en de kenmerken van daders en (potentiële) slachtoffers binnen het bedrijfsleven.

Op basis van bestaande cijfers en de resultaten uit de landelijke inventarisatie van afpersingszaken die we in het kader van het onderzoek hebben uitgevoerd, besteden

we in hoofdstuk III aandacht aan wat er bekend is over de omvang van de afpersingsproblematiek waar het Nederlandse bedrijfsleven mee te maken heeft.

We beschrijven hier in hoeverre afpersingspraktijken in beeld zijn. Daarnaast gaan we in ditzelfde hoofdstuk dieper in op de aard van de afpersingszaken die bekend zijn geworden bij de politie.

In het hoofdstuk daarna - hoofdstuk IV - ligt de focus op het buiten beeld blijven van de afpersingsproblematiek bij zowel de politie als andere voor het bedrijfsleven relevante partijen. We gaan in op de redenen die er zijn om te veronderstellen dat er sprake is van een dark figure bij afpersing van het bedrijfsleven: de verborgen kant van het fenomeen.

In hoofdstuk V schrijven we toe naar een verbetering van de aanpak van de afpersingsproblematiek. Allereerst wordt belicht in hoeverre belangrijke partijen aandacht hebben voor het fenomeen en hoe de huidige aanpak ervan eruitziet. Na een beschouwing van de kwaliteit en kwantiteit van de huidige aanpak worden mogelijkheden voor verbetering aangedragen.

De lezer die snel kennis wil nemen van de inhoud van dit rapport kan volstaan met het lezen van de resumés aan het eind van de hoofdstukken en de samenvatting.

II Fenomeenbeschrijving van afpersing van het bedrijfsleven

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van de bevindingen uit de literatuurstudie, interviews en casuïstiekonderzoek een uitgebreide fenomeenbeschrijving van afpersing van het bedrijfsleven gepresenteerd. Op diverse plekken in de tekst worden ter illustratie passages uit interviews en het casuïstiekonderzoek weergegeven.¹⁰

Allereerst schetsen we een typering van het fenomeen waarbij wordt ingegaan op de doelen en drijfveren van afpersing en de consequenties die het voor het bedrijfsleven kan hebben. Daarna gaan we in op de werkwijzen ofwel de modus operandi die bij afpersing worden toegepast. Hier geven we een beschrijving van de pressiemiddelen die worden gebruikt, de contactmethoden die worden toegepast en het karakter van de afpersingen. Deze aspecten komen vervolgens voor een deel weer aan de orde in een beschrijving van de te onderscheiden vormen van afpersing die in Nederland en de ons omringende landen in de praktijk voorkomen. Tot slot gaan we in dit hoofdstuk in op typologieën van daders en potentiële slachtoffers die we op basis van het onderzoek kunnen maken.

2.1 Typering van het fenomeen

Bij afpersing van het bedrijfsleven wordt gedreigd een bedrijf, ondernemer of werknemer (in die functie) te duperen indien niet wordt ingegaan op een bepaalde eis. Een bedrijf kan zich tegen de uitvoering van de bedreigingen 'beschermen' door in te gaan op de eis die de afperser stelt. Een afpersing kan in dat geval beschouwd worden als een voltooid delict. Indien het slachtoffer niet ingaat op de gestelde eis, is afpersing echter te kenmerken als een onvoltooid delict. Dit kan zijn omdat het misdrijf door de dader(s) zelf is gestaakt of doordat de afpersing is gestopt vanwege ondernomen acties door het slachtoffer al dan niet samen met een derde partij zoals de politie.

In tegenstelling tot veel andere strafbare feiten kunnen afpersingspraktijken een proces vormen dat langere tijd kan duren en waarin verschillende fasen worden doorlopen. Zo kan er sprake zijn van meerdere contactmomenten tussen dader en slachtoffer waarin de druk door de dader wordt opgebouwd door versterking en/of uitvoering van dreigementen. De interactie tussen dader en slachtoffer (al dan niet met inmenging van een derde partij zoals de politie) bepaalt voor een deel het verloop van het delict omdat de handelingen van de dader voor een deel afhankelijk zijn van de reacties of handelingen van het slachtoffer. Vanwege het proces dat met een feit als afpersing gepaard kan gaan, is het delict te typeren als een delict dat zich gaandeweg (verder) ontwikkelt. Van een proces is daarnaast ook sprake indien het gaat om een reeks van afpersingen. Niettemin kan het ook gaan om een zeer kortdurend delict wanneer het bij een enkel contactmoment blijft (Knotter et al., 2006).

10. In bijlage IV staan de korte casusbeschrijvingen waarnaar verwezen wordt, weergegeven.

De consequenties voor het bedrijf dat afgeperst wordt, zijn vanzelfsprekend gerelateerd aan het verloop en de afloop van het delict. In het vervolg van deze paragraaf gaan we verder in op de schade die afpersing bij het bedrijfsleven kan veroorzaken, de doelen die daders beogen met hun afpersingspraktijken en de drijfveren die hen leiden tot de afpersing.

2.1.1 Consequenties

Afpersingspraktijken kunnen verregaande consequenties voor het bedrijfsleven en betrokkenen hebben. De schade die met afpersing wordt aangericht of dreigt te worden aangericht, heeft niet alleen betrekking op het economische vlak maar ook op het persoonlijke en soms zelfs het maatschappelijke vlak.

Economische schade

De (dreigende) schade voor het bedrijf dat wordt afgeperst, is uiteindelijk vrijwel altijd van financiële aard: het bedrijf moet (soms grote sommen) geld betalen, loopt inkomsten mis, wordt geheel of gedeeltelijk overgenomen of gaat failliet.

De economische schade die het bedrijf als gevolg van afpersing lijdt of dreigt te lijden, kan direct of indirect zijn. Het betalen van een geldbedrag of het afstaan van een (een aandeel in een) bedrijf betekent een direct financieel verlies voor een ondernemer. Van dit laatste is onderstaande casus een voorbeeld.

Een mede-eigenaar van een bedrijf wordt onder dreiging met geweld afgeperst zijn bedrijfsaandeel te verkopen. De afperser schakelt 'in leer gehulde woestelingen' in om de zakenman onder geweld volmachten te laten tekenen voor de overdracht van zijn aandeel in het bedrijf. Bron: Casus 8

Ook het openbaar maken van geheime bedrijfsinformatie (bijvoorbeeld een bepaalde productietechniek) en sabotage van de normale bedrijfsvoering kan tot inkomstenverlies leiden. Denk bij dit laatste aan het platleggen van een website van een internetbedrijf en het frustreren van de productielijn bij een zuivelbedrijf.

Meer indirect kan een bedrijf door afpersing ernstige economische schade leiden ten gevolge van toegebrachte imagoschade. De reputatie van een onderneming is leidend voor het succes en daarmee aan te duiden als een gevoelige plek van het bedrijfsleven. Imagoschade kan leiden tot klantenverlies en uiteindelijk zelfs tot (tijdelijke) sluiting van een bedrijf. Een verzekeraar wees ons in een gesprek op de onvoorstelbare impact die productschade op de bedrijfsvoering kan hebben.

De imagoschade van een grote bedrijfsketen veroorzaakt een miljoenschade. Zo is een grote voedingsmiddelenfabrikant failliet gegaan aan de gevolgen van een bacterie in een product. Uiteindelijk kan er een hele bedrijfstak aan kapot gaan. Bron: Interview met een verzekeraar

Imagoschade kan ontstaan doordat er (mogelijk) schade aan producten is toegebracht en dit bekend wordt bij de buitenwereld. Denk hierbij aan (de dreiging met) het vergiftigen van voedselproducten in een supermarkt. Het als gevolg hiervan moeten terughalen van producten heeft directe en indirecte impact op de verkoopcijfers. In het hierna gepresenteerde relaas dreigt de afperser op diverse manieren heel bewust het imago van het bedrijf aan te tasten.

In een dreigbrief aan een supermarkt wordt aangegeven dat er in de winkel een product is vergiftigd. Om de angst voor imagoschade bij het bedrijf te versterken, wordt daarnaast in de brief vermeld dat de krant via een brief zal worden geïnformeerd over de productvergiftiging 'om te kijken hoe de klanten op een dergelijk bericht reageren'. Casus 4

Ook door toepassing van geweld, kan een onderneming zijn verkoopcijfers zien dalen. Zo zal de klandizie wegblijven bij een café waar (vooropgezette) vechtpartijen ontstaan of bij een winkel waar rondhangende jongeren klanten lastig vallen. Ten slotte kan de reputatie van een bedrijf in diskrediet raken doordat er negatieve publiciteit over het bedrijf wordt verspreid bijvoorbeeld in de vorm van smaad of het lekken van gevoelige informatie.

Persoonlijke en maatschappelijke schade

Naast de financiële schade die afpersingspraktijken voor een bedrijf kan hebben, kunnen slachtoffers en betrokkenen ook persoonlijke consequenties van de bedreigingen ondervinden. Vanzelfsprekend gaan de mogelijke financiële consequenties van de afpersing gepaard met gevoelens van onzekerheid en wellicht ook angst bij de eigenaar van het bedrijf. Behalve dat de zakelijke positie van de eigenaar in gevaar komt, kan de afpersing ook weerslag hebben op zijn of haar persoonlijke situatie en die van de medewerkers van het bedrijf. De aard van de persoonlijke schade die afpersing veroorzaakt, is afhankelijk van het type bedreiging dat wordt geuit. Zo kunnen door het (dreigen met) toepassen van fysiek geweld de veiligheidsgevoelens van betrokken personen ernstig worden aangetast of kan er zelfs sprake zijn van fysiek letsel. In onderstaande casus heeft de afpersing grote consequenties voor de veiligheid van alle betrokkenen bij het slachtofferbedrijf.

Een directeur van een adviesbureauketen wordt onder dreiging met geweld afgeperst voor een groot geldbedrag. De directeur voorziet daardoor grote problemen voor zijn gezin, zijn bedrijf en zijn medewerkers, welke bedreigd worden met de dood. De afpersing tast de veiligheidsgevoelens aan en daarnaast wordt bij de directeur de angst gecreëerd dat hij zijn onderneming mogelijk zal moeten sluiten. Bron: Casus 5

Naarmate de bedreiging meer persoonlijk gericht is op bepaalde betrokkenen van het slachtofferbedrijf kan de impact van de afpersing op het persoonlijke vlak groter zijn.

In gevallen waarin vertegenwoordigers van een bedrijf persoonlijk worden benaderd en bedreigd, kunnen de afpersingspraktijken ingrijpende gevolgen hebben op het privé-leven.

De directeur van een bedrijf wordt meerdere malen afgeperst voor geldbedragen. De bedreigingen worden via telefoontjes en face-to-face op het bedrijf of aan het huisadres van de directeur geuit en zijn zeer persoonlijk en gewelddadig. Door het persoonlijke en gewelddadige karakter van de afpersingen ondervinden ook de familieleden van de directeur gevolgen van de afpersingen omdat zij zich niet meer veilig voelen. Uiteindelijk verhuist het gezin uit angst en veiligheidsoverwegingen. Bron: Casus 6

Een afpersing kan bovendien verstrekende gevolgen hebben voor hele groepen mensen in geval van extreme sabotage van de bedrijfsvoering. We kunnen dan spreken van maatschappelijke schade ten gevolge van afpersingspraktijken. Dit is het geval bij bijvoorbeeld het plaatsen van springstoffen in een bedrijf, het plaatsen van een balk op het treinspoor of het spuiten van landbouwgif in melkproducten. Bij een afpersingszaak in 2002 ging de dader zelfs zover dat hij dreigde babycrème te voorzien van een dodelijke substantie. Bij dit type ernstige dreigementen is de volksgezondheid en de veiligheid van burgers in gevaar. Hiervan was ook sprake toen enkele jaren geleden een groot zuivelbedrijf werd afgeperst. De casus hierna geeft dit weer.

Een onbekende dreigt bij een groot zuivelbedrijf toetjes te vergiftigen als er niet op een geldeis wordt ingegaan. Een paar keer voegt de afperser de daad bij het woord. Hij koopt producten, vergiftigt deze en plaatst ze terug in de winkel. Na consumptie van de producten krijgt een aantal mensen ziekteverschijnselen, een consument wordt zelfs ernstig ziek. Bron: ANP, 30 november 2004

Dreiging met smaad en openbaarmaking van gevoelige informatie als pressiemiddel bij afpersing kunnen - naast de economische consequenties - een belangrijke impact hebben op persoonlijk vlak indien de informatie die openbaar dreigt te worden gemaakt meer in de privé-sfeer van de betrokkene(n) gelegen is. De kwetsbare plek waar dan door de afperser op ingespeeld wordt, ligt niet in de bedrijfsvoering maar in het persoonlijke leven van de betrokkene(n) van het slachtofferbedrijf. Zo illustreert ook onderstaande casus.

Een restauranteigenaar komt in contact met een vrouw die hem later uitnodigt in een huis. Op het moment dat de restauranteigenaar intiem wordt met de vrouw stormen twee mannen de woning binnen. De restauranteigenaar wordt door hen afgeperst voor een geldbedrag opdat zijn seksuele escapade niet bekend zal worden gemaakt aan zijn gezin. Hij wordt daarbij beroofd, mishandeld en met vuurwapens bedreigd. De afpersing veroorzaakt veel angst en onrust bij het slachtoffer. Bron: Casus 1

2.1.2 Doelen

Terwijl afpersingspraktijken in veel gevallen uiteindelijk financiële consequenties voor een bedrijf hebben, kunnen de doelen van de daders van uiteenlopende aard zijn. Zoals ook te herleiden is uit de definiëring van afpersing van het bedrijfsleven zijn deze doelen samen te vatten onder de noemer van wederrechtelijke bevoordeling. Knotter et al. (2006) maken hierbij onderscheid tussen afpersingspraktijken die gericht zijn op enerzijds materieel en anderzijds immaterieel gewin.

Materieel gewin

In het overgrote deel van de afpersingszaken zijn de daders gericht op wederrechtelijke bevoordelingen in de vorm van feitelijk materieel gewin. Dit kan in directe zin het eisen van een geldbedrag zijn of het afdwingen dat gemaakte schulden worden kwijtscholden. Bedragen die geëist worden, kunnen variëren van enkele honderden tot miljoenen euro's. Daarbij kan het gaan om het eisen van een eenmalige forse geldsom maar ook kan de afpersing een meer structureel karakter hebben waarbij op meerdere momenten kleinere geldbedragen worden afgedwongen.

Het bedrijfsleven blijkt een aantrekkelijke prooi om geldsommen van te eisen vanwege de (vermeende) middelen waarover een onderneming beschikt, zo ook laat onderstaande passage uit een dreigbrief zien. In de tekst valt ook op dat daders van mening kunnen zijn dat relatief grote bedragen voor een bedrijf slechts een schijntje moeten zijn.

Met deze dwingende brief laten wij weten van u een eenmalig klein bedrag te eisen van €35.000 euro. U heeft de middelen hiervoor en zoniet voldoende mogelijkheden om dit te regelen. Bron: Dreigbrief opgenomen in een politiedossier

Een ander voorbeeld van direct financieel gewin zien we wanneer de financiële eis te relateren valt aan een nog openstaande vordering, bijvoorbeeld wanneer een kredietverlener zijn geld (plus rente) terug wil.

Ook afpersingen die zich voordoen binnen bepaalde bedrijfssectoren kunnen gericht zijn op materieel gewin. In de Amsterdamse taxioorlog die in 2000 woedde, ging een ware concurrentiestrijd tussen taxichauffeurs gepaard met geweld. Een soortgelijk fenomeen lijkt anno 2007 plaats te vinden in de glazenwassersbranche, zoals onderstaande berichtgeving weergeeft.

Binnen de particuliere Haagse glazenwassersbranche worden glazenwassers met bedreiging en geweld gedwongen een percentage van de opbrengst af te staan als zij in bepaalde straten de ramen zemen. Ook bewoners zouden door de afpersers soms bedreigd worden. Uit angst voor represailles durven maar weinig glazenwassers aangifte te doen. Bron: De Volkskrant, 20 december 2006

In meer indirecte zin kan het geldelijke gewin betrekking hebben op het verwerven van (een aandeel in) een onderneming of het opdringen van diensten tegen betaling. Bij dit laatste moet bijvoorbeeld gedacht worden aan het dwingen personen in dienst te nemen voor beveiliging (protectie). Met bepaalde vormen van afpersing kan daarnaast beoogd worden de beschikking te krijgen over bepaalde producten of goederen. Het bericht zoals in de inleiding van dit rapport is gegeven over kroegbazen die zouden worden afgeperst voor gratis drank is hier een voorbeeld van.

Immaterieel gewin

Zoals ook een van de geïnterviewden aangaf, worden daders van afpersing soms ook door een vorm van immaterieel gewin gedreven:

Bij afpersing hoeft het niet per se te gaan om het verkrijgen van een zak met geld. Het gaat bij afpersing om een op geld waardeerbare tegenprestatie, dit kan ook het eisen van het ontslag van iemand zijn om zelf in aanmerking te kunnen komen voor de vrijgekomen functie. Bron: Politiefunctionaris

Bij immaterieel gewin in geval van afpersing gaat het om het eisen dat er bepaalde diensten of handelingen (niet) worden verricht. Het eisen van een ontslag van iemand - zoals in voorgaand tekstdeel naar voren komt - valt in deze categorie.

Dit soort - op het eerste oog - immateriële oogmerken van afpersingspraktijken zijn uiteindelijk echter vaak terug te voeren tot op geld waardeerbare tegenprestaties die de afpersers van het slachtoffers verwachten. We kunnen dan spreken van indirect materieel gewin.

Zo kan met afpersing het verkrijgen van gegevens beoogd worden zoals het geval is bij het eisen van belangrijke bedrijfsinformatie. Hierbij kan gedacht worden aan beursgevoelige informatie of bedrijfsplannen. Uit de politieregistraties komt een afpersingszaak naar voren waarbij een bankemployee wordt bedreigd om gegevens van vermogende cliënten af te geven. Ook het dwingen van een taxateur een te hoge taxatie af te geven of het eisen van een notaris dat deze een 'dubieuze' akte laat passeren, zijn voorbeelden van immaterieel c.q. indirect materieel gewin die met afpersingspraktijken kunnen worden beoogd. In onderzoek naar malafide activiteiten in de vastgoedsector van Ferwerda et al. (2007) is het voorkomen van dergelijke omstandigheden naar voren gekomen.

2.1.3 Drijfveren

Terwijl het uiteindelijke doel van afpersing is vervat in de eis die aan het slachtofferbedrijf wordt gesteld, is de drijfveer van de dader(s) om tot de afpersing over te gaan niet altijd direct duidelijk. Vaak komt de ware motivatie voor het plegen van het delict pas naar voren als een zaak wordt opgehelderd. Schulden en financiële nood zijn belangrijke redenen voor daders van afpersing maar ook wraak en genoegdoening ten

gevolge van een (persoonlijk of zakelijk) conflict kunnen aan de basis van afpersingspraktijken gelegen zijn. Een van de geïnterviewden geeft aan dat 'afpersing vaak voortkomt uit overhaaste, ondoordachte acties of gekoppeld is aan een geëscaleerd conflict'. Dit laatste illustreert onderstaand tekstdeel.

Nadat de directeur van een bedrijf zijn privé-relatie met een werknemster beëindigt, ontstaat er een verstoorde werkrelatie. De directeur wordt daarop in een dreigbrief beticht van aanranding waarvan aangifte wordt gedaan indien hij geen geldsom betaalt. Bron: Casus 9

Hoewel dit soort impulsieve afpersingspraktijken inderdaad geleid kunnen worden door (financiële) crisis of emotie kunnen afpersingen ook zeer weloverwogen en doordacht zijn. Bij dergelijke, meer 'professionele' afpersingen wordt meer aandacht besteed aan strategie en uitvoering en is er minder sprake van impulsiviteit. Bij afpersingspraktijken binnen een bepaalde bedrijfstak zoals actueel het geval is in de glazenwassersbranche komt de drijfveer voornamelijk voort uit concurrentiestrijd. Ook kunnen afpersingspraktijken onderdeel uitmaken van een crimineel repertoire van een dader of dadergroep, zoals een politiefunctionaris in een interview verwoordde: 'er zijn veel opsporingsonderzoeken waarin vormen van afpersing voorkomen; afpersingen zijn vaak deel van een scala aan criminele praktijken'. Zo houdt volgens een andere geïnterviewde politiefunctionaris 'naar schatting zeventig tot tachtig procent van alle liquidaties binnen het criminele circuit verband met enige vorm van afpersing'.

In relatie tot de drijfveren van afpersingspraktijken kunnen we ons ook afvragen waarom iemand voor afpersing kiest en niet voor een andere weg om het beoogde doel te bereiken. Deze vraag is door Knotter et al. (2006) in een eerdere studie voorgelegd aan daders van productafpersing. Uit de gesprekken met hen werden argumenten gegeven die verband houden met het (schijnbare) 'gemak' waarmee het delict begaan kan worden. Het anoniem zijn voor het slachtoffer en geen persoonlijke confrontatie hoeven aangaan alsmede het alleen maar hoeven dreigen met geweld (veel daders zullen in de praktijk helemaal niet de intentie hebben daadwerkelijk geweld te gebruiken) zijn genoemde motivaties om voor afpersing te kiezen. Daarbij komt naar voren dat daders denken op een snelle manier over een relatief hoog geldbedrag te kunnen beschikken en dat de pakkans klein is. Een van de door ons geïnterviewden onderschrijft deze beweegredenen voor afpersing met de zinsnede: 'door voor afpersing te kiezen, kiest men voor de weg van de minste weerstand'. Onderzoek van Bovenkerk et al. (2005) naar bedreigingen in Nederland laat zien dat daders die bewust wel de confrontatie opzoeken met hun slachtoffers deze zoveel angst inboezemen dat ze niet naar de politie durven gaan.

Ten slotte speelt bij de keuze voor afpersing mee dat afpersing een delict is dat bij uitstek roept om kopeergedrag. Niet voor niets wordt het ook wel een 'copycat-delict' genoemd.

In de praktijk zien we kopieergedrag naar aanleiding van nieuwsberichten over afpersing van grote bedrijven en in navolging van roemruchte afpersingsverhalen in de vastgoedwereld. Het volgende krantenbericht geeft van dit laatste een illustratief voorbeeld.

Twee tieners uit Heemstede hebben volgens justitie vorige zomer diverse mensen afgeperst. Willem Holleeder was hun grote voorbeeld. De jongeren van 19 en 16 jaar oud putten inspiratie uit de boeken 'De ontvoering van Alfred Heineken' en 'De Endstra tapes'. Om hun slachtoffers onder druk te zetten, maakten ze onder andere bandopnamen. Ook schakelde het duo twee mannen in om hun doodsbedreigingen kracht bij te zetten. Net als hun grote voorbeeld zochten ze de zwakke plekken van hun slachtoffers. Bij een kennis waarvan ze wisten dat hij op jonge meisjes viel, fungeerde een 16-jarig vriendinnetje als lokaas. De poging van de man haar te zoenen, werd vastgelegd op band. Het slachtoffer werd vervolgens met de dood bedreigd en afgeperst voor 15.000 euro. Bron: Algemeen Dagblad, 2 maart 2007

2.2 Modus operandi

De werkwijzen ofwel modus operandi van daders van afpersingspraktijken zijn afhankelijk van het motief en het beoogde doel, het type dader en het gekozen slachtoffer (bedrijf). De modus operandi is in een aantal aspecten te ontleden. We brengen deze aspecten onder bij de methoden en middelen die worden ingezet om het doel van de afpersing te bereiken - de zogenoemde pressiemiddelen -, bij de uitingsvormen van de dreigementen bij afpersing en bij het karakter van afpersingspraktijken.

2.2.1 Pressiemiddelen

Afpersers zetten verschillende pressiemiddelen in om hun eisen kracht bij te zetten. In veel gevallen blijft het hier bij het uiten van een dreigement, maar dreigementen kunnen ook worden voorafgegaan of gevolgd door daadwerkelijk gebruik ervan. Er zijn diverse pressiemiddelen te onderscheiden die ook vervat zijn in de definitie van afpersing van het bedrijfsleven. Het betreft (dreiging met) geweld, sabotage, openbaarmaking van informatie en smaad. Deze verschillende methoden lichten we hierna afzonderlijk toe.

Geweld

Een veel gebruikt pressiemiddel bij afpersing is het dreigen met of toepassen van geweld. Geweld als pressiemiddel kent veel verschijningsvormen variërend van psychisch geweld (intimidatie) en fysiek geweld (mishandeling) tot het aantasten van de veiligheid op grotere schaal. Alle uitingsvormen van (dreiging met) geweld als pressiemiddel in afpersingszaken kunnen verregaande consequenties hebben voor niet alleen het slachtofferbedrijf en haar direct betrokkenen maar ook voor klanten en bezoekers van het bedrijf.

De dader(groep) kan zijn eis duidelijk maken door met geweld te dreigen of geweld toe te passen ten opzichte van bedrijfseigendommen, de vertegenwoordiger van het slachtofferbedrijf, zijn/haar naaste(n) of jegens medewerkers van het bedrijf. Zo kan het (dreigen met) geweld betrekking hebben op het beschadigen van (producten van) het slachtofferbedrijf door ruiten in te gooien of andere zaken te vernielen. In extreme gevallen kan het (dreigen met) geweld betrekking hebben op het dreigen met een 'aanslag' door bijvoorbeeld bommen te plaatsen in (een vestiging van) het bedrijf of zelfs het bedreigen met de dood van medewerkers van het bedrijf of andere betrokkenen, zoals ook onderstaand relaas uit een afpersingszaak illustreert.

Op het privé-adres van de directeur van een uitzendbureauketen komt een anonieme dreigbrief binnen met daarin een eis van een bedrag van een miljoen euro. Indien er niet aan de eis wordt voldaan, zal zijn medewerkers geweld worden aangedaan; zij worden met de dood bedreigd. Bron: Casus 5

Het gebruik van geweld kan zowel voorafgaand aan de eis plaatsvinden om een sfeer van intimidatie te creëren als na het uiten van de eis om het dreigement geloofwaardig te maken. Zo kunnen daders van afpersing bijvoorbeeld een vechtpartij in scène zetten waarna bescherming wordt 'aangeboden' tegen betaling. Indien niet wordt voldaan aan de eisen van de afperser(s) kan geweld worden gebruikt om bijvoorbeeld het slachtoffer te overtuigen toch op de eis in te gaan. Het gebruik van geweld bij afpersingen neemt ernstige vormen aan als het daadwerkelijk wordt ingezet, persoonlijk is gericht of er bijvoorbeeld wapens in het spel zijn. In onderstaande afpersingscasus was dit het geval.

Een winkelier wordt afgeperst voor een geldbedrag van €10.000 euro. De man wordt door de afpersers bedreigd en mishandeld. Ze nemen hem mee in een auto en zetten hun eis kracht bij door vuurwapens te gebruiken en een handgranaat bij het hoofd van het slachtoffer te houden. Bron: Casus 2

Bedreigingen met geweld en het toepassen van geweld inzake afpersing kunnen ingrijpende gevolgen hebben voor de veiligheidsgevoelens van betrokkenen. Het psychische geweld dat alleen al op papier wordt geuit, kan slachtoffers diepe angst inboezemen. Hierna wordt een passage uit een dreigbrief getoond die getuigt van de extreme uitingen die daders kunnen doen om hun eis kracht bij te zetten.

Als u niet ingaat op onze geldeis zult u gehandicapt worden gemaakt, uw werk verliezen en uw gezin. Wij zorgen dat u dagelijks in nachtmerries leeft. U gaat ons zien en voelen en wij zorgen dat u ons nooit meer vergeet. Bron: Dreigbrief opgenomen in een politiedossier

Uitingen van geweldsdreiging kunnen heel duidelijk als zodanig benoemd worden zoals in voorgaand tekstdeel, maar bewegen zich soms ook op de rand van intimidatie. Een geïnterviewde politiefunctionaris merkt op: 'de meer professionelere daders van afpersing bewegen zich bewust op de wettelijke grens van wat wel en niet strafbaar is; zij weten precies wanneer ze zich schuldig maken aan intimidatie en bedreiging'. Zoals ook in dreigbrieven, tapverslagen van telefoontjes tussen daders en slachtoffers en verklaringen van slachtoffers van afpersing uit politiedossiers naar voren komt, worden bij de meer 'subtiele' afpersingen met geweld zinsneden gebruikt als 'leuke school waar je kinderen heengaan' en 'het zou zonde zijn als er brand in je winkel zou uitbreken'. Dergelijke vormen van bedreiging die zich in de marges van geweldsuiting bewegen, zijn vaak persoonlijk getint en de impact ervan op het slachtoffer kan zeker zo groot zijn als die van de wat hardere c.q. concretere geweldsuitingen. Terwijl vrijwel alle daders van afpersing bewust gebruik maken van dreiging met geweld om daarmee angst te creëren bij het gekozen slachtoffer (bedrijf) beseffen niet alle daders welke impact hun acties op het slachtoffer kunnen hebben. Zo geeft de dader van een afpersing in een politieverklaring aan 'zich niet bewust te zijn geweest van de ernst van het dreigement en de psychische gevolgen voor het slachtoffer'.

Sabotage

In algemene zin behelst sabotage als methode bij afpersing het aantasten van de normale bedrijfsvoering. Dit pressiemiddel bevindt zich soms op het raakvlak van dreiging met geweld als methodiek. Onder sabotage verstaan we het (dreigen met) platleggen, onbruikbaar maken of ontoegankelijk maken van het productieproces of het bedrijf. Bij afpersing door middel van dreiging met sabotage kan gedacht kan worden aan het vergiftigen van producten, het beschadigen van bedrijfsgebouwen of transportmiddelen of het ontoegankelijk maken van een website. Laatstgenoemde vorm wordt in de tekstpassage hierna geïllustreerd.

Een internetbedrijf krijgt melding dat de website van het bedrijf door middel van 'ddos-aanvallen' zal worden platgelegd wanneer er niet tegemoet wordt gekomen aan de betaling van een geldbedrag. Omdat het bedrijf voor haar omzet volledig afhankelijk is van het internetverkeer veroorzaakt de afpersing grote paniek. Bron: Casus 3

De daders van afpersing spelen met deze methodiek in op de angst van ondernemers voor imagoschade en omzetverlies. De consequenties van sabotage van de bedrijfsvoering zijn dan ook vaak van financiële aard. Wanneer een onderneming niet normaal kan opereren, gaat dit vanzelfsprekend ten koste van de omzet. Een onderneming wordt daarmee in zijn bestaan bedreigd. Een vertegenwoordigster van het Midden- en Kleinbedrijf onderschrijft in een interview dat de consequenties van sabotage voor een onderneming inderdaad zeer ernstig kunnen zijn.

Zo wijst ze erop dat de angst voor brandstichting realistisch is vanwege de verregaande gevolgen: 'bij de helft van de bedrijven waar brand uitbreekt, leidt dit tot een faillissement'.

Sabotage kan behalve impact op de financiële situatie ook consequenties hebben voor de volksgezondheid of de veiligheid van burgers. Dit kan het geval zijn wanneer een voedselproduct in een supermarkt wordt vergiftigd of een loods met gevaarlijke stoffen in brand wordt gestoken.

Volgens een grote bedrijfsverzekeraar wordt sabotage als pressiemiddel geregeld toegepast.¹¹ Voor zover bekend, blijft het in veel gevallen bij een dreiging met sabotage. Slechts in enkele bekende gevallen wordt, indien niet aan de eisen wordt voldaan, daadwerkelijk overgegaan tot uitvoering van de bedreiging. In heel enkele gevallen wordt dit middel ook vooraf ingezet om het slachtofferbedrijf ervan te overtuigen dat het menens is, zoals de zinsneden uit een dreigbrief die hierna wordt weergegeven laten zien. Overigens blijkt de vergiftiging in de betreffende casus niet te zijn uitgevoerd.

Ik heb in uw winkel een product vergiftigd waarvan een van uw klanten erg ziek zal worden als hij/zij dit binnenkrijgt. Ik denk niet dat klanten dan nog bij u in de winkel komen. Als u niet ingaat op mijn eis volgen er nog meer van deze acties. Bron: Dreigbrief opgenomen in een politiedossier

Smaad en openbaarmaking van informatie

Het bezit van geheime of gevoelige informatie kan voor een dader waardevol zijn in het geval van afpersing. Smaad en openbaarmaking van informatie kunnen daarom als een belangrijk pressiemiddel worden gebruikt in een afpersingsproces. Bij waardevolle informatie kan het zowel gaan om gevoelige bedrijfsinformatie als om privé-informatie over de handel en wandel van ondernemers of vertegenwoordigers van bedrijven.

Belangrijke of gevoelige bedrijfsinformatie kan zowel mondeling en schriftelijk van aard zijn als zijn vastgelegd met een fotocamera of zijn opgenomen op band of video. Het vrijgeven van waardevolle informatie kan niet alleen op persoonlijk niveau van de betrokkenen schade aanrichten maar kan ook het imago van een onderneming dermate aantasten dat het op financieel vlak verregaande consequenties heeft. Het gebruik van dit pressiemiddel wordt dan ook gemotiveerd door het inspelen op de angst voor imagoschade van (betrokkenen van) het bedrijf.

In de literatuur wordt het gevaar van dit soort afpersingspraktijken benadrukt. Mathers (2004) beschrijft afpersing door middel van openbaarmaking van informatie als de eerste techniek voor witwassen van geld. Door diensten te eisen in ruil voor het niet openbaar maken van informatie die een bedrijf of een vertegenwoordiger van een

11. Bron: Aon 'Special contingency verzekering'. Wapen in de strijd tegen afpersing, ontvoering en productvervuiling.

bedrijf in diskrediet kan brengen, kunnen illegale geldstromen in het formele bankcircuit terecht komen. De modus operandi is daarbij volgens Mathers (2004) even simpel als eenvoudig: 'vind een (hoge) bankfunctionaris met een zwakte (drank, seks, gokken) en exploiteer deze zwakte door middel van afpersing'. Hoewel het op deze wijze persoonsgericht afpersen van een bedrijf tot de verbeelding spreekt en zeker voorkomt, kan de afpersing ook meer zakelijk zijn gericht zoals onderstaande casus laat zien. Denk daarbij bijvoorbeeld aan het afpersen van een bedrijf door te dreigen een geheim receptuur van een product te verkopen aan de concurrent. In de politieregistraties komt een afpersingszaak voor waarin een journalist dreigt om verkregen vertrouwelijke informatie over een bedrijf naar buiten te brengen waarmee de beurskoersen ernstig zouden kunnen worden beïnvloed.

Zoals ook uit voornoemde voorbeelden blijkt, kunnen daders die op deze wijze bedrijven proberen af te persen, op verschillende manieren over waardevolle informatie beschikken. Zo kunnen daders enerzijds kennis hebben van of in het bezit zijn van vertrouwelijke informatie over het slachtoffer (bedrijf) vanuit een (zakelijke of persoonlijke) relatie die zij met (een medewerker van) het bedrijf hebben (gehad).

Anderzijds kunnen daders er ook voor zorgen dat zij over belangrijke informatie komen te beschikken. In dit geval is het verkrijgen van de informatie een onderdeel van de strategie bij het afpersingsproces. De informatie kan gestolen worden zoals volgens de geregistreerde politie-informatie het geval was bij een verzekeraar waar een vertrouwelijk bedrijfsdocument tijdens het downloaden door een hacker van een computer werd gehaald. Gevoelige informatie kan echter ook door de daders 'gecreëerd' worden met behulp van soms geraffineerde technieken. De passage hierna is een concreet voorbeeld van een afpersingszaak waarbij gevoelige informatie met een vooropgezet plan wordt verkregen.

Een ondernemer wordt bedreigd met de openbaarmaking van foto's van een buitenechtelijke seksuele escapade met een vrouw indien hij geen fors geldbedrag betaald. De vrouw heeft de man met opzet verleid zodat de afpersers de foto's van hen samen konden maken.

Bron: Casus 1

In de Engelstalige literatuur komen we verschillende publicaties tegen over gevallen van afpersing waarbij gedreigd wordt seksuele escapades openbaar te maken als er niet aan de eis wordt voldaan (zie bijvoorbeeld McLaren, 2002). Soms is hierbij sprake van uitlokking zoals in de gepresenteerde casus.

Het dreigen met openbaarmaking van informatie kan ook in de vorm van smaad waarbij de informatie wordt aangedikt om schade te veroorzaken. Bij overige varianten van afpersing door middel van informatie hoeven de daders (nog) niet daadwerkelijk over waardevolle informatie te beschikken. Bij het dreigen met laster wordt gedreigd onjuiste informatie over een (vertegenwoordiger van een) bedrijf te verspreiden.

Hoewel de informatie bij laster niet op waarheid berust, kan het verspreiden ervan evengoed gevolgen hebben voor (de reputatie van) het slachtofferbedrijf. Tot slot kan het dreigen met stelen van belangrijke informatie de gekozen methodiek bij afpersing zijn (McAfee, 2005).

2.2.2 Contactvormen

Er zijn verschillende wijzen waarop de daders van afpersing in contact treden met het slachtoffer(bedrijf) om hun dreigement te uiten en hun eis te stellen. De belangrijkste methoden zijn het sturen van een brief, het leggen van telefonisch contact met het slachtoffer en het aangaan van de confrontatie via face to face contact. Overige methoden om contact te leggen zijn via e-mail, sms en de fax.

Schriftelijk

Een belangrijke vorm is het gebruik van postverzending. Hierbij moet allereerst gedacht worden aan de handgeschreven of getypte dreigbrief die een bedrijf ontvangt. In dossieronderzoek naar gevallen van productafpersing (Knotter et al., 2006; De Rijk, 2005) werd het merendeel van de slachtoffers per brief benaderd.

De brief kan algemeen gericht zijn aan het bedrijf, aan de directie of aan de directeur. Ook komt het voor dat de directeur of een werknemer van een bedrijf een persoonlijk dreigbrief (eventueel op het huisadres) ontvangt. Een variatie op de getypte en geschreven brief is de 'creatieve' brief waarop gedrukte letters uit kranten zijn geplakt.

In de brieven worden de dreigementen geuit en wordt de eis aan het slachtofferbedrijf kenbaar gemaakt. De dreigementen in de brieven worden soms kracht bij gezet door het meesturen van vergiftigde producten (monsters) of foto's van explosieven. Een extreme vorm van de dreigbrief vormt de kogelbrief. In onderzoek van Knotter et al. (2006) naar productafpersing komt naar voren dat in een tiende van de zaken die zij hebben bekeken een monster wordt meegezonden. In datzelfde onderzoek is een analyse gemaakt van 125 dreigbrieven die aan bedrijven zijn verstuurd. Hieruit komt naar voren dat het merendeel van de brieven in de 'wij-vorm' is geschreven. Dit om de indruk te werken dat er sprake is van meerdere daders. Zo ook kwamen wij in ons casuïstiekonderzoek een serie dreigbrieven tegen waarin de schijn werd gewekt dat het slachtofferbedrijf met een dadergroep te maken had. Het volgende tekstdeel uit een van die brieven geeft hiervan een illustratie. In feite bleek er in deze casus sprake van een individuele dader.

Wij eisen van u dat u tegemoet komt aan betaling van het geldbedrag. Wij werken niet met onderhandelingen, het is leave the money or take the consequences. De exacte aanwijzingen om het geld aan ons over te dragen, zult u nog van ons krijgen. Bron: Dreigbrief opgenomen in een politiedossier

Briefschrijvers kunnen ook de indruk wekken lid te zijn van een ideologische of terroristische organisatie om de illusie te wekken dat de eis aan het slachtoffer een 'nobel' doel dient of om de eisen nog extra kracht bij te zetten. Uit de analyse van de brieven door Knotter et al. (2006) blijkt daarnaast dat het merendeel van de dreigbrieven een neutrale, zakelijke toon heeft. Brieven met een agressieve toon en vriendelijk geschreven brieven komen minder vaak voor. Wel blijkt de toon van de dreigbrieven de laatste jaren verhard te zijn. Dit is zichtbaar in een verschuiving van een neutrale toon naar een meer vijandige toon en in het gegeven dat er vaker sprake is van geweldsdreigingen. De dreigementen in de brieven kunnen van persoonlijke aard zijn of meer algemeen gericht op de bedrijfsvoering. Dit is afhankelijk van het pressiemiddel dat wordt gebruikt door de dader(groep). Voorts blijkt dat het in het merendeel van de afpersingszaken bij een eerste brief blijft. Daarna kan het zijn dat er op andere manieren contact wordt opgenomen met het slachtoffer of dat de afperser afhaakt. Het komt in de praktijk ook voor dat een dader(groep) een serie brieven verstuurt aan het slachtoffer(bedrijf) waarin wordt toegewerkt naar het afdrachtsscenario.

Telefonisch

Een dader kan ook via de telefoon zijn dreigementen uiten aan het slachtoffer(bedrijf). Dit kan zowel met naam en toenaam als vanuit de anonimiteit. Indien dit vanuit de anonimiteit gebeurt, brengt dit voor de dader echter wel de nodige risico's met zich mee. Het gebruik van een prepaidnummer is dan vrijwel noodzakelijk om gemakkelijke identificatie van de dader te voorkomen. Het is dan ook niet vreemd dat Knotter et al. (2006) concluderen dat in slechts tien procent van de gevallen van productafpersing gebruik wordt gemaakt van de telefoon. Daarbij moet nog opgemerkt worden dat in de helft van deze gevallen ook een brief is gebruikt. Indien er sprake is van een bekende dader zal de telefoon, eventueel in combinatie met andere contactmethoden vaker worden gebruikt. De dader is dan immers minder bang voor herkenning. Wel ligt het voor de hand dat de dader(groep) omwille van het beperken van de bewijslast liever niet de telefoon pakt om een dreigement te uiten; een telefoongesprek is immers te tappen of op band op te nemen.

Face to face

De meest directe manier waarop een bedrijf geconfronteerd kan worden met afpersing is face to face. De dreigementen en de eis worden door de dader(groep) mondeling geuit waarbij de bedreiging kan worden versterkt door intimidatie en gebruik van geweld. Bij deze contactmethode is de dader vanzelfsprekend niet anoniem maar kan deze nog steeds wel een onbekende voor het slachtoffer zijn.

Twee mannen van Chinese herkomst stormen de kamer waar het slachtoffer zich bevindt met fotocamera's en wapens binnen. De voor de restauranteigenaar onbekende mannen bedreigen hem, gedragen zich zeer gewelddadig, slaan en schoppen hem en eisen een bedrag van vijftigduizend euro. Bron: Casus 1

Overigens is de face to face bedreiging een breed begrip. Zo noemen Bovenkerk et al. (2005) in 'Bedreigingen in Nederland' verschillende vormen.

Naast rechtstreekse persoonlijke bedreigingen zien we ook het volgen naar huis buiten werktijd en het bedreigen van familieleden. De bedreiging kan afkomstig zijn van de bedreiger zelf of van intimiderende handlangers. Ook kan men een symbolische opvoering organiseren: het ophangen in een boom van een pop die de bedreigde persoon voorstelt of het bezorgen van een grafzerk aan huis. Bron: Bovenkerk et al., 2005

Over het algemeen is de bedreiging bij de face to face benadering zeer persoonlijk gericht en wordt deze als zeer bedreigend ervaren.

Toen ik laatst in de stad koffie zat te drinken met mijn vrouw kwam er zo'n poterig jochie op me af. Die zei dat ik moest oprotten uit de stad. Ik heb geen geld en kan die lui dus geen geld geven. Maar ik heb wel de angst om kapot te gaan. Ze draaien je nek om voor een duppie. In het restaurant en thuis zie je overal sporen van inbraakpogingen. Ze maken me gek. Mijn vrouw komt de slaapkamer niet meer uit als ik weg ben. Dat is geen leven meer. Ik ga emigreren. Bron: Bovenkerk en Derksen, 1994

Overige contactmethoden

Andere manieren waarop afpersers hun dreigementen uiten, zijn per fax, sms of e-mail. Deze contactmethoden worden in de regel minder vaak gebruikt, onder andere vanwege het feit dat de afzender makkelijker traceerbaar is. IP-adressen, faxnummers en telefoonnummers zijn immers vrij gemakkelijk te achterhalen.

De gekozen methode zal samenhangen met de mate waarin het de dader(groep) er aan gelegen is anoniem te blijven. Overigens hoeft dit niet altijd te betekenen dat het dan ook om onbekenden voor het slachtoffer(bedrijf) gaat.

Combinatie van contactmethoden

De diverse contactvormen kunnen tijdens een afpersingsproces ook in combinatie voorkomen. De (combinaties van) uitingsvormen van het dreigement en het aantal contactmomenten zijn gerelateerd aan het karakter van de afpersing, het type dader en slachtoffer. Zo kan er bijvoorbeeld eerst een brief verstuurd worden waarna er telefonisch contact wordt opgenomen om de bedreigingen kracht bij te zetten of de afdracht te bespreken. Ook kunnen er bijvoorbeeld via een sms of via een advertentie in

de krant nadere instructies worden gegeven voor de geplande wijze van overdracht van het geld. Een voorbeeld hiervan vormt het afpersingsproces in de 'Campina-zaak'.

Na de eerste brieven loopt de communicatie met de afperser via de rubriek mededelingen in de Telegraaf. Om de onderhandelingen open te houden, wordt een advertentie geplaatst. 'We moesten een bankrekening openen en de hexadecimale waarden van het bijbehorende pasje in een advertentie zetten. Dat zou een paginavullende advertentie worden'. De afperser wil vervolgens dat de code van het pasje versleuteld wordt in een fotoadvertentie op internet. Bron: Verschillende berichten over de Campina-zaak

Contactfrequentie

Uit het dossieronderzoek naar productafpersing van Knotter et al. (2006) komt naar voren dat het in de meeste gevallen bij één contactmoment blijft als het gaat om het versturen van dreigbrieven. Wanneer het bij slechts één brief blijft, zal in de regel niet tot betaling zijn overgegaan omdat de dader kennelijk heeft besloten zich terug te trekken. Dit was ook het geval in een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken.

In een eerste brief waarin doodsb bedreigingen worden geuit, vraagt de dader om een teken dat hij serieus wordt genomen. Na dit teken zal hij opnieuw contact opnemen om uitleg te geven over de beoogde wijze van overdracht van het geëiste bedrag. Het bedrijf geeft op advies van de politie het gevraagde teken door op een bepaalde dag de vlaggen uit te hangen. De dader neemt hierna echter geen contact meer op. Bron: Casus 5

Bij andere gevallen van afpersing kan het voorkomen dat er veel vaker contact is tussen dader en slachtoffer. Dit gebeurt bijvoorbeeld wanneer de eisen van een bekende dader niet snel genoeg worden ingewilligd of wanneer er sprake is van structurele afpersing bijvoorbeeld wanneer men maandelijks langs komt om 'geld te innen'. Ook in het casuïstiekonderzoek komen we een zaak tegen die we kunnen kenmerken als een structurele afpersing.

De directeur van een bedrijf wordt gedurende anderhalf jaar meerdere malen afgeperst voor grote geldbedragen. De bedreigingen worden via telefoontjes en face to face op het bedrijf of aan het huisadres van de directeur geuit en zijn zeer persoonlijk en gewelddadig. Uit angst betaalt de directeur ten minste één keer een bedrag aan de afpersers. De afpersingen blijven doorgaan waarop de directeur uiteindelijk besluit aangifte bij de politie te doen. Bron: Casus 6

Resumerend kunnen we stellen dat er een veelheid aan contactvormen bestaat om de bedreigingen en eisen aan het slachtoffer duidelijk te maken. In sommige gevallen voldoet een eenmalig contact, in andere is er sprake van meerdere contactmomenten waarbij gebruik wordt gemaakt van verschillende contactvormen.

2.2.3 Karakter

Met het karakter van de diverse verschijningsvormen van afpersing doelen we op de verschillende kenmerken van afpersingspraktijken. Deze hangen samen met het type dader en slachtoffer en de aan- of afwezigheid van onderlinge banden.

Zoals we bij het beschrijven van de contactvormen hebben gezien, is een van de karaktereigenschappen van afpersing dat deze anoniem of niet-anoniem kan zijn. In het eerste geval zal er geen direct contact zijn tussen afperser en bedrijf maar zal er sprake zijn van telefonisch of schriftelijk contact. In het tweede geval zal het slachtoffer bekend zijn (of worden) met de dader of met diens reputatie. In deze paragraaf komt nog een aantal andere specifieke karaktereigenschappen van afpersing aan bod. Deze hebben betrekking op de intensiteit van de afpersing en de interactie tussen dader(s) en slachtoffer.

Incidenteel, structureel of strategisch

We kunnen onderscheid maken tussen afpersing als incident, afpersing als systematische activiteit en afpersing als strategisch middel (Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden, 1996). Incidentele afpersing houdt in dat het slachtoffer een eenmalig doelwit is. Nadat het slachtoffer aan de gestelde eis heeft voldaan of de afpersing op andere wijze heeft kunnen staken, is de bedreiging weggenomen.

Bij systematische afpersing kan gesproken worden van een langdurige 'relatie' tussen dader en slachtoffer en houden de afpersingspraktijken langere tijd aan. Eenmaal het slachtoffer van deze vorm van afpersing is het voor het slachtoffer lastig er nog aan te ontkomen. Een voorbeeld van systematische afpersing is het tegen betaling bieden van bescherming aan horecaondernemers. In de jaren tachtig en negentig was dit in Nederland een bekend fenomeen, zo blijkt ook uit onderzoek van Bovenkerk en Derksen (1994). Afpersers verlangen in dat geval op vaste basis 'straatbelasting' of 'beschermingsgeld' van de ondernemers die opereren binnen het territorium dat zij als het hunne beschouwen. In Italië is dit fenomeen nog aan de orde van de dag.

Hoe systematisch de maffia te werk gaat bij afpersing blijkt uit een in beslag genomen kasboek van een maffiose afperser in Palermo. Elke categorie winkeliers betaalt een aangepast tarief voor 'bescherming'. Een klein kruideniertje of bakkertje in het centrum van Palermo moet 500 tot 1000 euro per drie maanden afdragen. Een luxe mode- of juwelierszaak betaalt 2500 tot 3000 euro en de grote supermarkten en winkels zijn zelfs 5000 euro per drie maanden kwijt. De afperser heeft de opdracht om winkeliers met een familielid in de gevangenis met rust te laten. Ook wie een familielid bij de politie heeft, wordt ontzien. En ondernemers die vanwege een sterfgeval in rouw zijn, mogen een kwartaal overslaan. Alles uiteraard onder de voorwaarde dat er niet over gesproken wordt. Bron: NRC Handelsblad, 21 januari 2005

Afpersing kent een strategisch karakter indien de afperser(sgroep) een vitale schakel in handen krijgt in een bepaalde bedrijfstak zoals een toeleverend bedrijf. Er kan dan een buitensporige vergoeding worden geëist voor verdere levering. In principe maakt het daarbij niet uit om wat voor product het gaat. Ook deze strategische afpersingspraktijken zien we voornamelijk terug in het buitenland.

Bij strategische afpersing zijn de daders veelal afkomstig uit de georganiseerde criminaliteit en in Nederland komen we dit niet op grote schaal tegen. Alleen de afpersingspraktijken in de taxibranche en de glazenwassersbranche hebben hiermee enige overeenkomsten. Het verschil is echter dat het daarbij gaat om het uitschakelen van concurrenten en niet om het overnemen van een hele sector. Rondom de Zuid-Italiaanse stad Caserta zou de Camorra op deze wijze de kippen-, melk- en broodmarkt in handen hebben.¹²

In Napels verdient de maffia zelfs aan afval. Tonnen aan rommel liggen er op de straten. Dit probleem is de laatste jaren steeds erger geworden hoewel er al honderduizenden euro's aan zijn uitgegeven. Het echte probleem is dat de vuilnisbelten in de regio Campania vol zijn en dat er geen vuilverbrandingsovens zijn. De clans van Camorra willen niet dat het afvalprobleem wordt opgelost en vernielen vuilniswagens om de situatie in stand te houden. De bende verdient geld met het illegaal storten van normaal en giftig afval. Men vermoedt dat bestuurders worden omgekocht als de bevolking protesteert. Volgens milieuorganisaties heeft de maffia op deze manier al zeker 40 miljoen euro verdiend. Hun economie kent de betekenis van stagnatie en crisis niet. Bron: Metro, 18 juni 2007

Parasitair of symbiotisch

Enigszins verband houdend met het voornoemde karaktertype wordt in de literatuur een nader onderscheid gemaakt in de relatie tussen de afperser en het bedrijf. Deze relatie kan een parasitair of symbiotisch karakter hebben (Martens, 1986).

In het eerste geval profiteert de afperser eenzijdig van de relatie met het bedrijf dat tot slachtoffer is gemaakt. In die zin verschilt de positie van het bedrijfsleven weinig van die van andere slachtoffers van (georganiseerde) criminaliteit. Een eenvoudige vorm van parasitaire afpersing doet zich voor wanneer een bedrijf wordt afgeperst door te dreigen met geweld. Veel vormen van afpersing die we in Nederland tegenkomen, kunnen we typeren als afpersingspraktijken met een parasitair karakter: het bedrijfsleven wordt ongewild slachtoffer van afpersing.

Van een symbiotische relatie tussen afperser en bedrijf is sprake wanneer zij gemeenschappelijke belangen hebben en beide profiteren van de 'samenwerking' die incidenteel of structureel van aard kan zijn. Bedrijven in moeilijkheden kunnen zich gesteld zien voor 'aanbiedingen die je niet kunt weigeren', maar ook ondernemers die wel een renderend bedrijf hebben, kunnen uit winstbejag of om reden van macht of prestige

12. Bron: NRC Handelsblad 21 januari 2005. De maffia is al twee keer zo groot als Fiat.

voor de verleiding bezwijken. Zij kunnen bijvoorbeeld de concurrentie laten uitschakelen of transportcapaciteit beschikbaar stellen voor smokkelactiviteiten. Het gevaar is dan echter de dreiging van chantage en afpersing: voor een notaris die eenmaal - soms ook vanuit eigen belang of uit naïviteit - aan een malafide constructie heeft meegewerkt, is er vaak geen weg terug. Op deze wijze kan een afpersing die eerder van symbiotische aard was, overgaan in afpersingspraktijken met een parasitair karakter. De Nederlandse praktijk laat met de zaak Endstra zien dat er soms mogelijk beter kan worden gesproken van een symbiotische relatie die plaatsmaakt voor parasitisme (zie ook Van de Bunt, 2005).¹³

Hier kan een vergelijking worden getrokken met het fenomeen van loverboys. Op basis van onze interviews met politiefunctionarissen blijkt deze vorm van afpersing wel degelijk veel voor te komen.

Soms hebben ondernemers echt boter op het hoofd. Ze denken snel grote winsten te kunnen maken en laten zich in met foute investeerders. Ze trappen met open ogen in de val en kunnen er dan niet meer uit. Ondernemers worden dan in de handen van criminelen gedwongen. Bron: Interviewbijeenkomst

In onderhavig onderzoek laten we overigens deze vorm van afpersing verder buiten beschouwing omdat hier de grens van moreel ondernemen, overschreden wordt. Dit wil overigens niet zeggen dat hierin geen gevaar schuilt voor onvoorzichtige ondernemers.

Klassieke of impulsieve afpersing

Het karakter van afpersingspraktijken valt tot slot te kenmerken als een klassieke vorm van afpersing of als een meer spontane activiteit. Onder de klassieke variant verstaan we de afpersingspraktijken waarbij sprake is van 'voorbedachte rade'. De meeste vormen van afpersing zijn als dusdanig te typeren. De dader of dadergroep heeft een duidelijk doel voor ogen en besteedt veel aandacht aan de uitvoering van de afpersing. De dader of dadergroep gaat goed voorbereid te werk.

In een grootschalig opsporingsonderzoek naar een persoon die al jaren in beeld is vanwege vermeende betrokkenheid bij vele criminele feiten komen ook bewijzen over afpersing boven tafel. Het betreft twee gevallen van afpersing in de onroerendgoedsector waarbij de dader zeer weloverwogen en doelbewust afpersingstechnieken inzet om zijn slachtoffers onder druk hun bedrijf(saandeel) te laten overdragen. Bron: Casus 8

13. Op basis van kranten- en tijdschriftartikelen concludeert Van de Bunt dat de aanvankelijke symbiose met enkele criminele zakenpartners een andere wending lijkt te hebben gekregen. Uit dagboekfragmenten wordt duidelijk hoe Endstra door fysiek geweld en dreiging gedwongen werd geld af te staan aan zijn voormalige, criminele zakenpartners.

Terwijl deze klassieke variant - hoewel vaak in minder extreme vorm - het meeste voor lijkt te komen, zijn er in de praktijk ook veel voorbeelden van afpersing bekend die een meer spontaan of impulsief karakter hebben. Er is daarbij nauwelijks sprake van voorbereiding en het overgaan tot afpersing om een bepaald doel te bereiken, wordt 'du moment' bepaald. Het afpersen van een kroegbaas voor gratis drank is hier een voorbeeld van. Ook het uit woede of rancune afpersen van een (medewerker van een) bedrijf heeft een meer impulsief karakter. Voorbeelden zijn het afpersen van een ondernemer vanwege een privé-conflict, een arbeidsconflict, een zakelijk conflict en onenigheid over de kwaliteit van een geleverd product. Hiervan komen we ook in het casuïstiekonderzoek een voorbeeld tegen.

De eigenaar van een callcenter heeft gedurende enige tijd een relatie met een van zijn werknemers. Na het beëindigen van de relatie is er sprake van een verstoorde werkrelatie. In een brief die ondertekend is door haar advocaat dreigt de ex-relatie met aangifte bij de politie wegens aanranding indien hij haar niet een bedrag van vijftwintigduizend euro betaalt. Voor de aanranding vindt de politie geen enkel bewijs. Bron: Casus 9

Het motief voor afpersing en de overweging om ertoe over te gaan, ontstaan in dergelijke gevallen op een niet van tevoren bepaald moment. In veel gevallen zal deze vorm van afpersing juist vanwege het spontane karakter niet vanuit de anonimiteit worden gepleegd. Dit hoeft echter niet altijd zo te zijn, zo blijkt ook uit casus 4.

In een anonieme dreigbrief wordt geëist dat een bepaalde medewerker van de supermarkt wordt ontslagen. Aanvankelijk lijkt het te gaan om een afgewezen sollicitant. Na een tijdje komt er echter een verdachte in beeld die werkzaam is bij de supermarkt. Zij blijkt vanwege liefdesperikelen te hebben geprobeerd een collega te laten ontslaan. Ook dacht zij op deze manier meer kans te maken op promotie. Bron: Casus 4

2.3 Verschijningsvormen

Voorgaande paragrafen scheppen een beeld van de wijze waarop het bedrijfsleven met afpersing kan worden geconfronteerd. Uit de beschrijving van de typering van afpersingspraktijken en de modus operandi komt naar voren dat het fenomeen vele gezichten kent. De manieren waarop met afpersing het beoogde doel wordt gepoogd te bereiken, blijken van uiteenlopende aard te zijn. De aard van de afpersing is afhankelijk van het type dader en de gekozen slachtofferbedrijven. In de praktijk kunnen we dan ook verschillende verschijningsvormen onderscheiden. In deze paragraaf besteden we daar aandacht aan. We onderscheiden productafpersing, protectieafpersing, cyberafpersing, persoonsgerichte afpersing en faciliteringsafpersing. Overigens staat niet elke vorm op zichzelf en is er hier en daar sprake combinaties en van onderlinge overlap tussen verschijningsvormen.

2.3.1 Productafpersing

Een vorm van afpersing die het meest tot de verbeelding spreekt, is productafpersing. In het geval van productafpersing wordt het productieproces c.q. de bedrijfsvoering van een bedrijf gesaboteerd: een bedrijf is vanwege de bedreiging die wordt geuit niet meer in staat op de normale wijze te opereren c.q. te produceren. Productafpersing is te typeren als een ernstig geweldsmisdrijf met grote impact omdat met de ingezette pressiemiddelen de volksgezondheid en de nationale veiligheid worden bedreigd. Zo kan een bedrijf worden afgeperst door te dreigen met het vergiftigen van producten, het plegen van geweld bij gebouwen van het bedrijf of het tot slachtoffer maken van (klanten of werknemers van) het bedrijf op andere manieren.

Het oogmerk van de afperser bij productafpersing is het verkrijgen van geld, andere goederen van waarde of soms ook diensten (Knotter et al., 2006). Vormen van productafpersing komen in Nederland geregeld voor. Ook in het nieuws krijgt het regelmatig de aandacht.

Een jaar lang perst een man zuivelbedrijf Campina af. Hij dreigt toetjes te vergiftigen als hij geen geld krijgt. Een paar keer voegt hij de daad bij het woord waarop een aantal mensen ziek wordt, één persoon wordt zelfs doodziek. De afperser eist van Campina een geldbedrag dat hij van de rekening wil halen met een zelf gemaakte bankpas. Zijn identiteitsgegevens worden achterhaald en op het moment dat hij wil pinnen, kan hij worden ingerekend. Hij blijkt eerder ook Ahold, Sarah Lee en de NS te hebben afgeperst. De man wordt in 2004 veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf. Bron: ANP, 30 november 2004

In ons land hebben verschillende grote kapitaalkrachtige concerns als Albert Heijn, Nutricia, Campina, Ikea, Heineken en de Nederlandse Spoorwegen in recente tijden te maken gehad met deze vorm van afpersing.¹⁴

Vormen van productafpersing komen ook in de ons omringende landen voor. Zo kwam in Duitsland 'Produkterpressung' de laatste jaren veelvuldig in het nieuws in verband met bomaanslagen op warenhuizen en vergiftigde kruidenmix, mondwater en mosterd.

De meest beruchte zaak speelde zich begin jaren negentig af rond warenhuis Karstadt. Een afperser die zijn brieven ondertekende met 'Dagobert' eiste 1,4 miljoen mark. Om zijn eisen kracht bij te zetten, plaatste hij in 1992 en 1993 bommen bij vijf vestigingen. Dagobert werd een cultheld door de trucs die hij bedacht om het geld te innen. Zo zette hij hiervoor op afstand bestuurbare autootjes in. Hij werd uiteindelijk in 1994 opgepakt. Het boek dat hij schreef, werd een bestseller en lijkt het aantal pogingen tot afpersing in Duitsland een flinke impuls te hebben gegeven. Bron: De Telegraaf, 5 december 2002

14. Zie voor een uitgebreide beschrijving van deze zaken 'De ingenieuze afperser' (Hallebeek, 2005).

Hoewel er met gemak verschillende spraakmakende voorbeelden te noemen zijn van productafpersingen van multinationals in ons land is het geen delict dat met de regelmaat van de klok voorkomt.¹⁵ En als het voorkomt, kan het zijn dat het misdrijf niet wordt doorgezet en het bij een enkele bedreiging blijft: 'de meeste zaken gaan als een nachtkars weer uit', onderschrijven meerdere geïnterviewden.

Tot voor kort kreeg fenomeenonderzoek naar productafpersing weinig aandacht. Recent hebben De Rijk (2005) en Knotter et al. (2006) deze vorm van afpersing onder de loep genomen. Zij concluderen dat productafpersing zich onderscheidt van andere vormen van afpersing doordat er bij productafpersing geen direct contact is tussen dader en slachtoffer. De dader maakt zijn dreiging vanuit de anonimiteit kenbaar aan het slachtoffer. Daarnaast geldt dat de dreiging in de meeste gevallen gericht is op de afnemers van een product. Wanneer een bedreiging ook ten uitvoer wordt gebracht, kan dit omvangrijke omzetsdalingen en imagoschade voor het bedrijf opleveren.

Voor wat betreft productafpersing gaat het voornamelijk om productcontaminatie. Vaak zijn de daders werknemers die verkeerd zijn afgevoerd. De slachtoffers van deze vorm van afpersing zijn veelal multinationals met een groot afbreukrisico. Bron: Particulier recherchebureau

Hoewel de productafperser veelal vanuit de anonimiteit opereert, kan het dus wel iemand uit de zakelijke of privé-sfeer van het slachtofferbedrijf zijn, zo zagen we ook in een van de opsporingsonderzoeken.

Een supermarkt ontvangt een anonieme dreigbrief waarin wordt vermeld dat er in de winkel een product is vergiftigd. De dader eist het ontslag van een medewerker en dreigt de vergiftiging openbaar te maken door dit bij de lokale krant te melden. Met het onderzoek komt een dader in beeld die een medewerker blijkt te zijn van de betreffende supermarkt. Bron: Casus 4

Uit de interviews en het bronnenonderzoek komt naar voren dat we het beste zicht hebben op dit type afpersingen. Particuliere en interne recherchebureaus en politie en justitie worden in veel gevallen door het slachtofferbedrijf betrokken wanneer zij slachtoffer zijn van productafpersing. 'Als het afpersingsproces zich doorzet, zullen slachtofferbedrijven ook wel over het misdrijf naar buiten moeten treden aangezien de volksgezondheid in het geding kan zijn', aldus een politiefunctionaris.

15. In hoofdstuk III gaan we verder in op de omvang van het fenomeen.

2.3.2 Protectieafpersing

Een tweede vorm die in de literatuur en praktijk als apart type afpersing wordt aangemerkt, vervatten we in de term protectieafpersing. Bij protectieafpersing hebben we het over afpersing van het bedrijfsleven door het opdringen van bescherming in ruil voor betaling, goederen of diensten. Veel bronnen wijzen erop dat dit een van de oudste vormen van afpersing is. Door de georganiseerde misdaad wordt al sinds jaar en dag protectiegeld geëist van winkeliers en horecaondernemers. Zoals een politiefunctie-naris beschrijft, kan protectieafpersing beschouwd worden als een klinische vorm van afpersing: 'betaal mij elke week tweehonderd euro dan krijg je verder geen problemen'. De detailhandel en horecasector zijn vandaag de dag nog steeds de meest kwetsbare branches voor deze afpersingsvorm. Het open karakter van deze ondernemingen wordt door criminelen aangegrepen om een voet tussen de deur te zetten.

Protectieafpersing is wellicht de meest georganiseerde en professionele vorm van afpersing. In de praktijk blijkt deze vorm van afpersing gepleegd te worden door criminele groepen, bendes en de maffia. Vooral uit buitenlandse ervaringen blijkt dat waar regio's, steden, straten of branches door bepaalde criminele of terroristische groeperingen worden gedomineerd, er een risico bestaat dat ondernemers in deze gebieden in ruil voor 'bescherming' worden afgeperst. De bescherming die aan de slachtoffers wordt 'opgedrongen', kan betrekking hebben op protectie tegen geweld of intimidatie door anderen maar ook op bescherming tegen acties van de afpersers zelf.

In de meest extreme vorm van protectieafpersing - racketeering - brengt de georganiseerde misdaad niet één of enkele bedrijven onder haar controle maar een gehele branche (Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden, 1996). Criminelen hebben dan een vitale schakel binnen een branche in handen in de sfeer van toeleverende bedrijven en eisen een vergoeding voor verdere levering. Berucht is bijvoorbeeld het afpersen van cementfabrieken zonder welke bouwbedrijven niet verder kunnen werken. Deze zeer georganiseerde vorm van afpersing zien we vooral in het buitenland, met name in Italië.

Buitenland

In België zijn berichten bekend van afpersing van horecaondernemers door criminele groeperingen. In een in 1995 gepubliceerd rapport over de grenzen van particuliere bewaking, werd onder andere verslag gedaan van onderzoek in grote discotheken. Van Laethem, Decorte en Bas (1995) signaleerden dat het terugtrekken van de Belgische politie uit het domein van de openbare ordebewaking in toenemende mate openingen bood voor particuliere bewakingsorganisaties, hetzij legaal, hetzij illegaal. De methoden die deze organisaties gebruikten, waren vaak verre van geoorloofd. Zo vertelt een discotheekeigenaar hoe een bewakingsorganisatie de macht over zijn zaak verwierf. De eigen portiers werden door middel van geweld zodanig geïntimideerd dat ze hun werk niet meer naar behoren konden uitvoeren. Vervolgens werden de portiers van de organisatie met veel dreiging aan de ondernemer opgedrongen. Vanaf het moment dat

deze mannen aan de deur stonden, had de organisatie de discotheek in haar macht en werd er volop gedeald. Hieruit blijkt duidelijk dat afpersing niet op zichzelf hoeft te staan, maar ook gerelateerd kan zijn aan bijvoorbeeld drugshandel.

In 1999 kwamen geluiden uit de Antwerpse rosse buurt dat daar om beschermingsgeld werd gevraagd. Daarnaast zouden cafés aan de Keyserlei soms bezoek krijgen van tien of twaalf Albanen die uren bleven zitten en pas weggingen als de exploitant ze 'afkocht'. Een andere truc was een bedelaar voor het café te zetten om klanten af te schrikken. Deze, meestal Roemeense, vrouwen en mannen zouden door Georgiërs voor de cafés worden geplaatst.¹⁶

Voor veel ondernemers op Sicilië is protectieafpersing aan de orde van de dag. Gambetta (1993) laat zien hoe maffiose families zowel aan legale zakenlieden als aan illegale handelaren protectie bieden in ruil voor geld. De maffia is daar al doorgedrongen tot verschillende branches zoals de horeca, supermarkten, het toerisme, de modewereld en de autobranche. Uit recente publicaties blijkt dat deze situatie nog nauwelijks is veranderd: 'tachtig procent van de Siciliaanse middenstanders betaalt *pizzo*, ofwel het door de maffia geëiste afpersingsgeld. De ondernemers op Sicilië zijn in een vicieuze cirkel beland: als ze het afpersingsbedrag betalen, zullen de afpersers blijven terugkomen. Diegenen die weigeren te betalen, worden met fysiek geweld bedreigd of raken hun winkel kwijt door brandstichting' (Schaafsma, 2006; SOS Impresa, 2006).¹⁷

Nederland

In Nederland lijkt afpersing van ondernemers in 'ruil' voor protectie niet voor te komen op de schaal zoals in sommige andere landen. Desondanks zijn er wel voorbeelden te noemen die de buitenlandse praktijk enigszins benaderen. Uit de literatuur en interviews komt naar voren dat protectieafpersing in ons land in verschillende hoedanigheden voorkomt bij diverse segmenten binnen het bedrijfsleven. De kleinere ondernemingen (winkeliers) en de horecasector zijn daarbij specifiek te benoemen als risicosectoren. Daarbinnen nemen de allochtone ondernemingen een bijzondere positie in.

Horeca

Ten aanzien van protectieafpersing waarmee de horeca in de praktijk te maken kan hebben, gaat het om het 'aanbieden' van bescherming tegen misstanden en geweld in ruil voor geld; concreet gaat het om opgedrongen beveiliging (portiers). Horecaondernemers lijken door het karakter van de sector veel gevoeliger voor deze vorm van protectieafpersing dan andere ondernemers. In elk geval kan gesteld worden dat dit in het verleden zo was. De kwetsbaarheid van horecagelegenheden is gelegen in de

16. Bron: NRC 24 juli 1999. Antwerpse rosse buurt niet meer gemoedelijk.

17. Sos Impresa is een in 1991 opgerichte organisatie van zakenmensen die zich verzetten tegen afpersing door de georganiseerde misdaad.

openheid van de onderneming en de behoefte aan beveiliging. Een politiefunctionaris merkt daarbij scherp op:

De vraag bij protectieafpersing in de horeca is of de behoefte aan portiers werd gecreëerd of dat deze behoefte er was. De politie weet informatief maar niet bewijsbaar dat die behoefte werd gecreëerd. Bron: Politiefunctionaris

Bovenkerk en Derksen (1994) deden ten aanzien van dit fenomeen onderzoek naar de 'beschermingsindustrie' rond Utrechtse horecagelegenheden. Veertig tot zestig procent van de horecaondernemers binnen de stadsgordel zou op dat moment te maken hebben met opgedrongen protectie in ruil voor afpersingsgeld. Zij werden geregeld 'bezocht' door hun afpersers. Nader onderzoek door de regionale recherche bevestigde de gegevens van Bovenkerk en Derksen volledig (Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden, 1996). Ook in andere publicaties (Hoogenboom & Hoogenboom-Statema, 1996; Van Dijk & Hoogenboom, 1998) wordt van deze praktijken melding gemaakt. In 1992 hadden zes tot zeven personen de protectie van de Utrechtse binnenstadhoreca in handen. Zij beschikten ieder over hun eigen rayon en waren goed georganiseerd (Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden, 1996).¹⁸ Op basis van de literatuur kunnen we concluderen dat afpersers van horecaondernemers veelal gezocht moeten worden in de georganiseerde criminaliteit.

Vormen van protectieafpersing zien we ook al in het verleden in de allochtone horeca-sector opduiken. Volgens Bruinsma en Bovenkerk (Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden, 1996) dateren de eerste meldingen van afpersing van Chinese restaurants uit 1981. Uit een enquête onder vijfhonderd houders van Chinese en Chinees/Indische restaurants blijkt dat één op de drie ondernemers ooit te maken had gehad met overvallen en afpersingen, vaak in combinatie met elkaar (Mertens, 1994). De misdaden vinden volgens de enquête in de helft van de gevallen plaats in de horecazaak en in dertig procent van de gevallen bij de restauranteigenaar thuis. Daarbij worden ook zware geweldsmiddelen gebruikt; de horeca-eigenaar of diens familieleden worden vastgebonden, geslagen en geschopt en soms zelfs ontvoerd.

De politie heeft in Rotterdam veertien mensen van Chinese afkomst aangehouden wegens afpersing. De verdachten hadden het vooral gemunt op Chinese ondernemers waaronder restauranthouders. Zij worden verdacht van ten minste dertien afpersingszaken. Bij elke afpersing troggelden zij slachtoffers enkele honderden tot duizenden euro's af. Volgens de politie zijn nog meer Chinese ondernemers slachtoffer geworden van de afpersers maar moet zij afwachten of deze mensen ook daadwerkelijk aangifte doen. Bron: Trouw, 6 januari 2005

18. De beschermers werken overigens niet alleen voor horecaondernemers, zo blijkt uit het artikel. Ook een makelaar en een automatenexploitant maken 'gebruik van de diensten'.

In onderhavig onderzoek komt naar voren dat vormen van protectieafpersing zoals hierboven geschetst in ons land nog steeds voorkomen maar dat de omvang van afpersing in de horeca de laatste jaren beduidend lijkt te zijn afgenomen. Door de verdere regulering en de veranderde wetgeving ten aanzien van deurbeleid - Wet op de Weerkorpsen - is de zwakke plek bij veel cafés en uitgaansgelegenheden weggenomen. Opgedrongen protectie in de vorm van beveiliging is bij veel horecagelegenheden geen optie meer voor afpersers omdat er gecertificeerde portiers aan de deur dienen te staan.

De eerste portiers waren de grootste boeven, nu is het allemaal beter gereguleerd. Veel horecagelegenheden werken nu met professionele portiers en daarmee is protectieafpersing in de horeca aanzienlijk afgenomen. Bron: Politiefunctionaris

Daarnaast is de strengere regulering ten aanzien van financiën van positieve invloed op de risico's om afgeperst te worden.

De trend is dat de horeca een steeds minder interessante prooi is voor afpersers omdat er steeds minder valt te halen. Door aangepaste regelgeving hebben ondernemers de administratie beter op orde. Criminelen gaan zich daardoor op andere markten oriënteren. Bron: Koninklijk Horeca Nederland

De vermeende afpersingen van horecaondernemers in Zuid-Limburg - die overigens de aanleiding voor onderhavig onderzoek hebben gevormd - lijken erop te wijzen dat de horeca daarmee nog niet gevrijwaard is van de problematiek. Overigens is interessant daarbij op te merken dat de betreffende cafés geen eigen portiers in dienst hebben.

Caféhouders in Sittard en Geleen zouden zijn afgeperst door een criminele bende. Uit angst voor represailles durven ze geen aangifte te doen. Er is weinig over de aard en omvang van deze vorm van criminaliteit bekend, maar de meerderheid van de caféhouders en restaurant eigenaren heeft op een of andere manier wel eens met afpersing te maken gehad. Bron: Limburgs Dagblad, 30 augustus 2004

Een recent krantenbericht geeft weer dat de autochtone en Turkse horecawereld in Utrecht en Amsterdam doelwit zou zijn van afpersingen. Zij zouden uit angst voor represailles en voor hun reputatie geen aangifte durven doen.¹⁹ Nader onderzoek naar deze geluiden, leidt echter niet tot harde feiten.

19. Bron: Spits 20 maart 2007. Afpersing uitbaters horeca blijkt nieuw voor gemeente Utrecht.

Volgens een Turkse bron ligt de oorzaak daarvoor in het ontbreken van een vertrouwensrelatie tussen politie en (allochtone) ondernemers. Het fenomeen lijkt met deze recentere voorbeelden nog steeds te bestaan.

Winkeliers en kleine ondernemers

Ook protectieafpersing zoals dit voorkomt in andere typen sectoren moet opgevat worden als het eisen van betaling in ruil voor bescherming tegen geweld van de dader(groep) zelf of anderen. In geval van afpersing van winkeliers en andere kleinschalige ondernemingen wordt een persoonlijk bezoek afgelegd door de afpersers waarbij een bepaald bedrag wordt geëist. Indien er niet wordt betaald, kunnen de gevolgen groot zijn: de ondernemer loopt het risico zijn bedrijf kwijt te raken en/of persoonlijk het slachtoffer te worden van geweld.

Terwijl deze vorm van afpersing in Italië een veelvuldig voorkomende problematiek is, blijft het aantal gevallen in Nederland beperkt tot geluiden en enkele casus. De reden hiervoor lijkt voor een belangrijk deel erin gelegen te zijn dat ernstigere vormen van protectieafpersing zich vooral manifesteren binnen het allochtone bedrijfsleven. Juist voor deze categorie ondernemers geldt dat de gang naar de politie niet snel gemaakt zal worden en men er ook niet met anderen over praat.²⁰ Daarmee blijft het grotendeels een verborgen problematiek. Het probleem bij de protectieafpersing ligt bij het feit dat er moeilijk zicht op te krijgen is.

Criminaliteit waarmee allochtone ondernemers te maken hebben, is vaak verborgen criminaliteit. Je hoort en ziet het niet en loopt er pas tegenaan als er iets echt fout gaat. Bron: Politiefunctionaris

In het casuïstiekonderzoek komen we een afpersingszaak tegen waarin een Turkse winkelier op gewelddadige wijze wordt afgeperst door daders uit de Turkse gemeenschap (casus 2). Zijn leven en zijn onderneming stonden daarbij op het spel. Uit angst voor represailles doet hij niet uit zichzelf aangifte; geweld is immers de methode waarmee hij in de tang wordt gehouden. Een Turkse bron reageert daarop als volgt:

Turken lossen hun problemen liever zelf op dan naar de politie te gaan. Ze zullen daarom geen aangifte doen maar willen wel geholpen en gehoord worden. Dat is eigenlijk dus heel dubbel. Bron: een respondent van Turkse afkomst

Veelal blijken afpersingspraktijken waarmee Turkse ondernemers geconfronteerd worden een politiek motief te hebben (KLPD-DNR, 2004a). In het Turkse circuit zetten daders hun bedreiging kracht bij door hun banden met extremistische groeperingen te

20. In hoofdstuk 4 gaan we nader in op de achterliggende oorzaken van de lage aangiftelust bij allochtone ondernemers.

noemen. In andere gevallen wordt de afpersing gerechtvaardigd door deze als 'contributie' uit te leggen, bijvoorbeeld voor een bepaalde politieke of religieuze stroming.

Er heerst een traditie om elkaar geld te geven en elkaar te helpen. Dit is een soort 'Robin Hood-verhaal' en dat kan goedschiks of kwaadschiks. In het laatste geval kan daar druk bij worden gebruikt bijvoorbeeld door de naam van iemand met veel macht te noemen of een organisatie als de PKK of Grijsze Wolven. Als je ergens een winkel hebt dan behoort die wijk officieel tot een bepaalde groepering en zul je contributie moeten betalen. Dat gaat dan bijvoorbeeld 'officieel' naar de moskee maar niet al het geld komt goed terecht. Een deel houden de afpersers soms zelf. Dan wordt onvrijwillig 'contributie' betaald en dan is het feitelijk afpersing. Zo ervaren de Turkse ondernemers het ook. Bron: een respondent van Turkse afkomst

Overigens kan het vragen om 'steun voor de goede zaak' (lees: afpersing) ook heel subtiel worden uitgevoerd.

Het in een winkel neerleggen van een krant met bepaalde denkbeelden (iedere politieke of religieuze stroming heeft zijn eigen ideologie) komt ook voor. Indien deze krant wordt geweigerd, zorgt men dat klanten niet meer komen: 'anders komt mijn achterban niet meer bij je winkelen'. Dan worden slachtoffers zwart gemaakt binnen de eigen gemeenschap en worden ze tot schande gemaakt voor het land. Hierbij wordt ingespeeld op eergevoelens. Bron: een respondent van Turkse afkomst

2.3.3 Cyberafpersing

Cyberafpersing is een duidelijk af te bakenen verschijningsvorm van afpersing van het bedrijfsleven. Met cyberafpersing wordt bedreigd websites op het internet ontoegankelijk te maken. Bedrijven die hiervan het slachtoffer kunnen worden, zijn over het algemeen voor een groot deel van hun omzet of bedrijfsvoering sterk afhankelijk van internet en online bestedingen. Goede voorbeelden zijn internetwinkels, online wedkantoren (bookmakers) en internetcasino's.

Met het groeien van de omzet van internetcasino's en gokwebsites wordt deze nieuwe bedrijfstak ook steeds vaker het doelwit van afpersing. Hackers kunnen dreigen een website lam te leggen door die te overladen met informatie-aanvragen. Zij schrijven dan bijvoorbeeld: 'betaal 30.000 dollar of lig plat voor de Superbowl'. En dat scheelt erg veel omzet. Experts vermoeden dat er professionele misdaadorganisaties achter deze vorm van afpersing zitten. De relatief kleine bedragen die geëist worden - de gokwebsites hebben vaak een omzet die het afpersgeld ver overtreft), de ongrijpbaarheid van internetmisdaad en de zwijgzaamheid van de zelf soms schimmige internetgokbedrijven maken dat de afpersing jarenlang in de schaduw kan plaatsvinden. Bron: Trouw, 31 januari 2004

Verskillende recente (internationale) publicaties wijzen op de groeiende dreiging van deze vorm van afpersing. Bednarski (2004) en Symantec (2006) noemen in dit verband het gevaar voor wat wordt benoemd als ddos-aanvallen waardoor websites ontoegankelijk worden gemaakt.²¹

Een aantal jaren geleden kwamen ddos-aanvallen op. Toen zag je al dat dat instrument gebruikt werd door groepjes onderling. Dat is begin van het gebruik van het platleggen van websites als afpersingsmiddel. Bron: Politiefunctionaris

Daarnaast kan er volgens McAfee (2005) bedreigd worden gevoelige informatie te stelen. McAfee legt in dit verband ook de relatie met een vorm van protectie. Sommige internetbedrijven zouden worden gedwongen om zich te laten beschermen tegen internetaanvallen: 'alleen zijn de honkbalknuppels vervangen door bots'.²² Vanuit deze visie bezien zouden we cyberafpersing ook kunnen beschouwen als een nieuwe vorm van protectieafpersing. Hieruit blijkt eens te meer de verwevenheid van verschillende vormen van afpersing. Hoewel deze recente vorm van afpersing vooralsnog met name in het buitenland wordt gesignaleerd, komen we gevallen van cyberafpersing inmiddels in elk land tegen. De Belgische Federale Politie meldde eind 2004 in West-Europa diverse gevallen van cyberafpersing (Federale Politie, 2005). In 2005 werden ook Belgische bedrijven en netwerken hiervan het slachtoffer.

Ook in Nederland hebben we er mee te maken. Dit soort afpersing is immers geenszins aan landsgrenzen gebonden. Ook in het nationaal dreigingsbeeld zware of georganiseerde criminaliteit wordt uitgebreid aandacht besteed aan deze 'potentiële' dreiging die wordt omschreven als 'afpersing door middel van een aanval op ICT-infrastructuur'. Hoe groot het fenomeen precies is, is echter onduidelijk. In 2004 waren nog slechts enkele gevallen van cyberafpersing bekend. Daders waren veelal afkomstig uit Oost-Europa (KLPD-DNR, 2004b; Eggen en Van der Heide, 2005). Recente tijd zijn voor het eerst ook Nederlandse daders voor deze vorm van afpersing aangehouden.

Drie Nederlandse mannen die zijn aangehouden wegens het hacken van computers, blijken liefst anderhalf miljoen pc's te hebben gekraakt. Dergelijke 'Zombie-netwerken' kunnen onder andere gebruikt worden om aanvallen uit te voeren op internetbedrijven. Zo is gebleken dat de daders vermoedelijk verantwoordelijk zijn voor een massale computeraanval op een Amerikaans bedrijf na een poging tot afpersing. Eerder werd al duidelijk dat de verdachten een andere onderneming in de Verenigde Staten op een vergelijkbare wijze onder druk hadden gezet. Bron: Algemeen Dagblad, 7 februari 2006

21. Ddos staat voor distributed denial-of-service. De werkwijze bestaat uit het versturen van massale hoeveelheden data naar een server waardoor deze overbelast en onbereikbaar wordt.

22. De codes die worden gebruikt om de aanvallen uit te voeren, worden 'bots' genoemd.

Cyberafpersing is vooralsnog een lastig grijpbare vorm van criminaliteit omdat het een virtuele dimensie met een internationaal karakter kent. Uit interviews komt naar voren dat computercriminaliteit zich steeds verder zal professionaliseren.

Het stadium van lastig en vervelend zijn we inmiddels voorbij. Voor 'computerfreaks' is geld verdienen nu een belangrijke motivator: het vermogen om te hacken wordt omgezet in crimineel gedrag. Met die wetenschap kunnen we een toename van computercriminaliteit verwachten, ook van cyberafpersing. Dat is verontrustend te noemen. Bron: Politiefunctionaris

Een internetondernemer wijst daarnaast op het gevaar dat het bedrijfsleven in het algemeen loopt. Daarmee wordt bedoeld op elk bedrijf dat werkt met een computersysteem en niet per se op het internet opereert.

Hackers kunnen tegen betaling hun diensten opdringen om door de hacker zelf gevonden lekken in computersystemen te dichten. En of deze lekken nu wel of niet bestaan, de angst voor een computerinbraak zorgt ervoor dat bedrijven snel geneigd zijn te betalen. Bron: Internetondernemer

2.3.4 Persoonsgerichte afpersing

Met persoonsgerichte afpersing verwijzen we naar het specifieke doelwit van de afpersers. De zwakke plek in een onderneming wordt hierbij door afpersers gevonden op meer persoonlijk vlak dan bij bijvoorbeeld productafpersing het geval is. Bij deze vorm van afpersing gaat het om het onder druk zetten van zelfstandig ondernemers of hoge functionarissen om financiële middelen, goederen of diensten af te staan.

De afpersing en de dreigementen zijn rechtstreeks gericht tegen een vertegenwoordiger van een bedrijf en hebben daarmee een sterk persoonlijk karakter. De afpersing kan persoonlijke gevolgen hebben voor het slachtoffer en daarnaast leiden tot ernstige financiële consequenties voor het bedrijf. In hoeverre slachtoffers bewust worden gekozen vanwege het feit dat zij financiële belangen hebben in een bedrijf is hierbij van belang. Zo komen we in een van de opsporingsonderzoeken een crimineel tegen die door middel van persoonsgerichte afpersing (delen van) bedrijven in handen weet te krijgen.

De dader had een neus voor kwetsbaarheden. Zijn strategie was erop gericht mensen onder druk te zetten en een afhankelijkheidsrelatie te laten ontstaan. Met gebruik van geweld liet hij vervolgens de ondernemers volmachten tekenen om bedrijfsaandelen aan hem over te dragen. Bron: Politiefunctionaris.

Deze vorm van afpersing wordt gekenmerkt door de dreiging met smaad ofwel het openbaar maken van gevoelige informatie. In de Engelstalige literatuur komen we

verschillende publicaties tegen over gevallen van afpersing waarbij gedreigd wordt seksuele escapades openbaar te maken als er niet aan de eis wordt voldaan (McLaren, 2002). Soms is hierbij sprake van uitlokking. Ook komt het voor dat ex-partners dreigen naaktfoto's of filmpjes openbaar te maken.

In het casuïstiekonderzoek komt een tweetal zaken voor waarbij het inzetten van seksuele escapades als pressiemiddel wordt gebruikt in de vorm van persoonsgerichte afpersing. In het ene geval is sprake van een professioneel vooropgezet plan.

De politie lost twee afpersingszaken op waarbij volgens eenzelfde script is gewerkt. Schijnbaar zorgvuldig uitgekozen, vermogende horeca-eigenaren werden verleid tot intiem contact. Daarvan werden opnamen gemaakt en vervolgens werd gedreigd deze openbaar te maken indien het slachtoffer niet aan de eis zou voldoen. Bron: Casus 1

De andere casus is te typeren als een meer impulsieve, emotioneel gemotiveerde vorm van persoonsgerichte afpersing.

Nadat de eigenaar van een bedrijf de relatie met een van zijn werknemers had beëindigd, was er sprake van een verstoorde werkrelatie. De ex-relatie dreigt daarop aangifte bij de politie te doen wegens aanranding door haar baas indien hij haar niet een fors geldbedrag betaald. Bron: Casus 9

Onder persoonsgerichte afpersing valt ook het afpersen van individuen met financiële belangen in ondernemingen. Dit kan zich uiten door bedreiging met geweld aan het adres van deze personen, diens werknemers, familieleden of bezittingen. We kunnen uit het casuïstiekonderzoek een drietal zaken noemen waarbij onder dreiging met geweld persoonlijk aan het adres van de eigenaar van een bedrijf een geldbedrag wordt geëist. In de eerste casus wordt vanuit de anonimiteit gedreigd de medewerkers van het bedrijf te vermoorden.

Op het privé-adres van de directeur van een uitzendbureauketen komt een anonieme dreigbrief binnen waarin een geldbedrag van een miljoen euro wordt geëist. Indien er niet aan de eis zou worden voldaan zouden zijn medewerkers worden vermoord. Het slachtoffer heeft veel angst gehad voor de veiligheid van zijn medewerkers en het verliezen van zijn bedrijf. Bron: Casus 5

In een andere casus is er sprake van persoonlijke geweldsdreigingen aan het huisadres van een directeur van een bedrijf. Daarbij is sprake van fysieke confrontatie met de daders en houden de afpersingen langere tijd aan. 'Er werden ook bij de school van de kinderen mannen gesignaleerd die door de daders waren ingezet om het slachtoffer angst in te boezemen', aldus een onderzoeker op deze zaak.

De directeur van een telecombedrijf wordt gedurende anderhalf jaar afgeperst voor grote geldbedragen. De geweldsbedreigingen worden zeer persoonlijk aan het adres van de directeur geuit. De afperser wordt bijgestaan door twee andere daders. Bron: Casus 6

In het derde opsporingsonderzoek dat te typeren is als een vorm van persoonsgerichte afpersing blijkt de dader achteraf afkomstig uit het sociale netwerk van de directeur. Hij bleek een bepaalde wrok jegens het slachtoffer te koesteren en leek in 'zijn vermogende kennis' een doelwit te zien om uit geldproblemen te geraken.

De directeur van een adviesbureau kent meerdere anonieme dreigbrieven waarin een fors geldbedrag wordt geëist. In de brieven wordt de druk door geweldsuitingen steeds meer opgebouwd. Hiermee wordt de persoonlijke en zakelijke situatie van de directeur en zijn gezin ernstig bedreigd. Bron: Casus 7

Grootschalige vormen van afpersing van vermogende ondernemers die banden hebben (gehad) met de georganiseerde misdaad komen we in de media geregeld tegen en spreken daarom wellicht het meest tot de verbeelding. Holleeder, Endstra, Ithzak M. en de Vlieger zijn maar enkele van de namen die hiermee regelmatig (als dader en/of als slachtoffer) in verband worden gebracht. Bij deze vorm van afpersing gaat het om grote sommen geld, om vermogende ondernemers, om direct contact tussen dader en slachtoffer en om betrokkenheid van de georganiseerde misdaad.²³

Criminelen blijken er niet voor terug te deinzen zakenlieden af te persen. Endstra investeerde in de loop der jaren zoveel drugsgeld in vastgoed dat hij werd omschreven als 'de bank van de onderwereld'. Door zijn wirwar aan bv's beschikbaar te stellen voor het witten van geld werd Endstra zelf chantabel. Onder- en bovenwereld lijken in de vastgoedsector zo verweven dat ze nauwelijks nog te scheiden zijn. Bron: Elsevier, 2005

2.3.5 Faciliteringsafpersing

Een vorm van afpersing die we apart willen behandelen vanwege het specifieke karakter is de afpersing van faciliteerders c.q. zakelijk dienstverleners. Hieronder kunnen onder andere juristen, notarissen, fiscalisten en taxateurs worden geschaard. In tegenstelling tot de meeste andere vormen van afpersing gaat het dan echter in de regel niet om geld, maar om het verlenen van diensten. Zo kan een taxateur gedwongen worden een te hoge taxatie af te geven of kan een notaris worden gedwongen een dubieuze akte te passeren. Ook advocaten kunnen het slachtoffer worden van deze vorm van afpersing. Hoe vaak dit gebeurt, is niet duidelijk, maar feit is wel dat leden afkomstig uit deze beroepsgroepen opmerken dat het zeker voorkomt (Ferwerda et al.,

23. Deze voorbeelden van persoonsgerichte afpersing bevinden zich soms op het snijvlak met faciliteringsafpersing.

2007). Ook Bovenkerk et al. (2005) concluderen in hun rapport naar bedreigingen in Nederland dat er sprake is van bedreigingen en intimidaties in bepaalde beroepsgroepen. Hierbij maakt hij onderscheid tussen eenlingen en georganiseerde criminelen als dadertype.

In het eerste geval gaat het vooral om agressieve cliënten die vinden dat hen onrecht wordt aangedaan, bijvoorbeeld omdat hun woning moet worden geveild op de executieveiling. Dergelijke bedreigingen hebben op zich niet direct iets te maken met afpersing. In het tweede geval - waar het georganiseerde criminelen betreft - kan er wel sprake zijn van afpersing. Dit kan grofweg op twee manieren.

Ten eerste kan de afperser een dienstverlener onder druk zetten door deze of diens familie te bedreigen. Ten tweede is afpersing mogelijk wanneer een dienstverlener eenmaal heeft meegewerkt aan malafide praktijken. Vanaf dat moment is hij immers chantabel en is er vaak nauwelijks een weg meer terug (Ferwerda et al., 2007). De benadeelde komt als het ware in een vicieuze cirkel terecht. In onderhavig onderzoek hebben we één dergelijk geval op kunnen tekenen waarnaar de politie onderzoek heeft verricht.

De financier van een project zou in de problemen komen als de aannemer de opleverdatum niet zou halen. Een crimineel krijgt hier lucht van en brengt een bezoekje aan de aannemer om hem 'aan te sporen' niet door te werken. Vervolgens bezoekt hij de financier met het aanbod hem wel te willen 'helpen'. Feitelijk wordt de financier afgeperst om een contract te tekenen. Op het moment dat de financier aangeeft niet op het aanbod in te willen gaan, wordt hij het slachtoffer van bedreiging en geweld. Bron: Politiefunctionaris

Bovenkerk et al. (2005) besteden in dit verband specifiek aandacht aan notarissen en juristen die het slachtoffer kunnen worden van zware criminelen. De notaris is onmisbaar voor criminele organisaties omdat met name bij fraude en ook bij het besteden van op criminele wijze verworven winsten rechtsgeldige handelingen moeten worden verricht. Bovendien is hij aantrekkelijk omdat zijn firma kan dienen als deugdelijke en onkreukbare dekmantel voor de organisatie.

Een cliënt vraagt te veel geld voor de verkoop van kavels (huizen) onder onacceptabel slechte voorwaarden voor de wederpartij. De notaris - die volstrekt ontoereikende documenten van twee bij de zaak betrokken collega's onder ogen krijgt - weigert mee te doen. Nu blijkt niet alleen dat de verkoper is bedreigd, maar ook dat de makelaar en eerdere notarissen onder druk werden gezet. De bedreiger is een vuurwapengevaarlijke crimineel. Alle betrokkenen waren tot nu toe voor de bedreigingen gezwicht. Ze hadden van de bedreiging geen aangifte gedaan omdat dat als te riskant werd beoordeeld. Maar de notaris bij wie de zaak nu voorligt, geeft niet toe. Zijn collega's dringen aan om het pand toch te verkopen, maar hij doet het niet. Het loopt goed af, maar de notaris die zijn poot stijf houdt, staat een tijdlang doodsangsten uit. Bron: Bovenkerk et al., 2005

Ook advocaten kunnen worden afgeperst. Cliënten kunnen immers proberen door middel van manipulatie en dreigementen de rechtsgang te beïnvloeden. De cliënt staat er bijvoorbeeld op dat een bepaalde getuige wordt opgeroepen. Wanneer de advocaat dat weigert, komt er iemand langs die dreigt dat de zaken wel eens minder prettig zouden kunnen verlopen als de advocaat niet aan het verzoek gehoor geeft (Bovenkerk et al., 2005). 'Zo kan een bonafide ondernemer ineens een criminele ondernemer worden', reageert een politiefunctionaris.

Zakenlieden die een risico lopen afgeperst te worden, zijn ondernemers die aanschurken tegen illegale praktijken. Zij hoeven zich daarmee niet bezig te houden totdat ze met een crimineel in aanraking komen die hem vraagt om bepaalde diensten te leveren. Op een gegeven moment is er geen weg meer terug. Bron: Politiefunctionaris

Op de mate waarin vormen van faciliteringsafpersing zich voordoen, is nauwelijks tot geen zicht. Zoals in de intervisiebijeenkomst naar voren kwam, kan dit voor een belangrijk deel te maken hebben met het gegeven dat de grens tussen immoreel en moreel zakendoen voor zakenlieden soms vaag is: 'het gebeurt dat er op een hele subtiele wijze zaken worden gedaan die op de grens liggen van wat strafrechtelijk en civielrechtelijk is geoorloofd'. Wanneer die grens wordt overschreden, ontstaat het risico te worden afgeperst. Deze vorm van afpersing speelt zich grotendeels af in een schemergebied waar niemand zicht op heeft.

2.3.6 Overige vormen

Met voornoemde typering van afpersing van het bedrijfsleven hebben we geprobeerd enig overzicht aan te brengen in de vele gezichten die afpersing van het bedrijfsleven kent. Deze indeling is echter niet dekkend en de afzonderlijk benoemde vormen zijn ook niet altijd uitsluitend. Bepaalde vormen van afpersing zijn lastig onder te verdelen bij een van de typering. Een voorbeeld hiervan is afpersing binnen een bepaalde branche waarbij geweld als pressiemiddel wordt toegepast, zoals zich actueel in de glazenwassersbranche afspeelt. Een onderscheidende factor bij deze vorm van afpersing is het feit dat de daders werkzaam zijn bij concurrerende bedrijven binnen dezelfde branche.

Binnen de particuliere Haagse glazenwassersbranche worden glazenwassers met bedreiging en geweld gedwongen een percentage van de opbrengst af te staan als zij in bepaalde straten de ramen zemen. Ook bewoners zouden door de afpersers soms bedreigd worden. Uit angst voor represailles durven maar weinig glazenwassers aangifte te doen. Bron: De Volkskrant, 20 december 2006

2.4 Slachtoffer- en dadertypologieën

In deze paragraaf gaan we in op typologieën van daders en potentiële slachtoffers van afpersingspraktijken die we kunnen relateren aan de verschillende verschijningsvormen die we hiervoor hebben beschreven. Bij de slachtoffers gaat het om het onderscheiden van kwetsbare ondernemingen en branches. Dadertypologieën kunnen we vaststellen aan de hand van bronnenonderzoek zoals opsporingsonderzoeken die tot verdachten hebben geleid, eerder onderzoek naar het fenomeen en interviews met experts.

2.4.1 Slachtoffertypologieën

In het hiervoorgaande zijn terloops al verschillende mogelijke slachtoffers geïdentificeerd. In deze subparagraaf structureren we de informatie die hierover bekend is door onderscheid te maken tussen groepen slachtoffers. In algemene zin kunnen we stellen dat ondernemers die (traditiegetrouw) niet snel naar de politie stappen kwetsbaar zijn voor afpersingspraktijken. Daarnaast zijn ook ondernemingen waarin veel cashgeld omgaat extra gevoelig voor afpersingspraktijken. Vanzelfsprekend zijn ook ondernemers die veel te verliezen hebben een goede prooi voor afpersers. Dit kan op persoonlijk vlak zijn maar ook op zakelijk-financieel gebied (omzet en reputatie). Een calculerende afperser zal op zoek gaan naar de zwakke plekken van het bedrijfsleven en op basis daarvan zijn slachtoffer kiezen. Daarom geldt: hoe opener en toegankelijker een bedrijf voor derden is, hoe gemakkelijker de zwakke plekken zijn op te sporen.

Bij bedrijven waarvan de eigenaren makkelijk te traceren zijn, is sprake van een verhoogde kwetsbaarheid voor afpersing. Dit is bijvoorbeeld het geval bij bedrijven die de achternaam van de eigenaar dragen. Bron: Interviewbijeenkomst

Hierna presenteren we de belangrijkste kwetsbare branches die gevoelig lijken te zijn voor (bepaalde vormen van) afpersing.

Detailhandel en kleinschalige dienstverlening

In principe zijn alle detaillisten kwetsbaar voor afpersingspraktijken omdat hun zaken publiekelijk toegankelijk zijn. Deze branche is het meest gevoelig voor de confronterende vormen van afpersing waarbij wordt gedreigd de bedrijfsvoering of de persoonlijke veiligheid van de ondernemer (of medewerkers) in gevaar te brengen. Protectieafpersing en persoonsgerichte afpersing zijn de meest voorkomende vormen binnen deze branches.

De detailhandel is een van de meest open sectoren en daarmee erg toegankelijk ook voor kwaadwillenden. Het valt niet op als je een winkel binnenloopt. Bron: Midden- en Kleinbedrijf Nederland

Met name kleine bedrijven zijn gevoelig omdat zij vaak niet over de middelen beschikken om preventieve maatregelen te nemen en de consequenties hen persoonlijker raken dan een groot concern. In de intervisiebijeenkomst wordt opgemerkt dat 'de zaak gemakkelijk kapot kan worden gemaakt; dreiging met geweld is voldoende om angst in te boezemen bij de kleinere ondernemers'.

Eventueel kan het specifiek gaan om etnische ondernemers. Voor deze groep geldt dat zij extra risico lopen, omdat - zoals uit onderzoek naar voren komt - zij over het algemeen minder vertrouwen hebben in de overheid, minder snel aankloppen bij de politie en daardoor in relatie tot de pakkans een gemakkelijker slachtoffer zijn (Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden, 1996).

Wat betreft etnische ondernemers maakt de taalbarrière en onbekendheid met de politie hen kwetsbaar voor afpersing. In sommige culturen worden bepaalde misstanden de norm: het is vrij normaal dat ondernemers 'contributie' betalen aan criminelen. Bron: Intervisiebijeenkomst

In het casuïstiekonderzoek komen we een afpersingszaak tegen waarin het slachtoffer zelf niet naar de politie is gegaan. Via andere wegen is de zaak aan het licht gekomen en opgehelderd.

Een Turkse winkelier wordt op gewelddadige wijze voor een fiks geldbedrag afgeperst. Een van de afpersers heeft spijt en wil eruit stappen. Hij ziet geen andere uitweg dan zichzelf te melden bij de politie. Het slachtoffer heeft in eerste instantie zelf geen aangifte willen doen, maar de politie overtuigt hem uiteindelijk toch een verklaring af te leggen. Bron: Casus 2

Ook een IRT-rapport over afpersing van Oost-Europeanen in Nederland laat zien dat etnische minderheden extra kwetsbaar zijn: zij zijn minder geneigd om naar de politie te gaan en hebben vaak nog familieleden die zijn achtergebleven in het land van oorsprong (IRT Noord- en Oost-Nederland & IPIT, 1996). In dit laatste geval hoeft de afperser niet eens feitelijk te dreigen met geweld; een vage verwijzing naar kinderen, een partner of een oude moeder in het buitenland volstaat reeds (Kleemans et al., 1998).

Horeca

Onder horeca vallen, naast cafés en discotheken, ook restaurants, broodjeszaken en coffeeshops. Zij zijn kwetsbaar voor afpersingspraktijken omdat het commerciële succes onder andere afhangt van de reputatie van de horecaonderneming. Een zaak waar geregeld vechtpartijen uitbreken, zal het niet lang uithouden; daarnaast bestaat het risico dat dan de vergunning door de gemeente wordt ingetrokken indien zich in een zaak veel problemen voordoen. Ook hier geldt: hoe kleiner de zaak, hoe meer risico.

Volgens Bovenkerk en Derksen (1994) lopen horecagelegenheden een groter risico dan andere branches omdat zij onbewust meewerken of weinig weerstand bieden aan het voltrekken van het misdrijf. Criminelen hebben traditioneel banden met de horecawereld (bijvoorbeeld in relatie tot witwassen), kennen de omzet en komen er samen. Daarnaast geldt dat er veel concurrentie is.

De horecabranche is kwetsbaar voor vormen van protectieafpersing waarbij op confronterende wijze geld afhandig wordt gemaakt of de horecaondernemer onder druk wordt gezet om aan andere eisen te voldoen.

Incidenteel afpersen bestaat eigenlijk niet binnen de horecawereld; het neemt bijna altijd structurele vormen aan. Bron: Intervisiebijeenkomst

Hieraan voegen Bovenkerk en Derksen toe dat er een 'conspiracy of silence' hangt rond het thema afpersing: de schaamte over slachtofferschap is groot. Andere argumenten die naar voren kwamen in gesprekken met onze respondenten zijn het feit dat de horeca niet bepaald de cultuur kent om met de politie samen te werken en dat de horeca bekend staat als een sector waarin veel cash geld omgaat (met mogelijkheden voor witwassen). Volgens Bos et al. (2005) is de horecasector om nog twee redenen kwetsbaar. Zij noemen het open en toegankelijke karakter van de bedrijfstak en de ruime openingstijden op donkere uren.

Opnieuw lopen etnische ondernemers een extra risico. Met name Chinese en Turkse restaurants lijken gevoelig voor afpersing binnen de beslotenheid van de eigen etnische circuits (Parlementaire Enquêtecommissie, 1996).

Omdat angst voor gezichtsverlies en een hoog eergevoel hoog in het vaandel staan binnen de Chinese cultuur zijn Chinese restaurants een kwetsbare branche waar het gaat om bedreiging en afpersing. Bron: Politiefunctionaris

Daarnaast geldt dat zij nog meer dan autochtone ondernemers zijn aangewezen op informele financieringsvormen: 'we kunnen dit wel ontkennen, maar het is gewoon zo. Banken schijnen soms minder gemakkelijk een lening te verstrekken aan allochtone ondernemers', aldus een vertegenwoordiger van Midden- en Kleinbedrijf Nederland.

De situatie zoals geschetst door Bovenkerk en Derksen (1994) zien we tegenwoordig volgens diverse bronnen veel minder doordat portiers nu gediplomeerd moeten zijn en er meer gereguleerd is. Oost-Europese portiers die zich opdringen en beschermingsgeld vragen, worden dan ook zelden meer aangetroffen. Daarnaast geldt dat horecabedrijven hun administratie steeds beter op orde hebben en dat er minder zwart geld omgaat dan vroeger. Daarmee lijkt de horeca een steeds minder interessante prooi voor afpersers.

Ondernemers professionaliseren, hebben de boekhouding steeds beter op orde, maken minder gebruik van informele financiers en hebben door de nieuw 'portiersregelgeving' (portiers moeten worden gescreend en zijn aangesloten bij een beveiligingsorganisatie) veel minder last van opgedrongen protectie in de portierswereld. Bron: Koninklijk Horeca Nederland

Desondanks komen (pogingen tot) afpersingspraktijken in de horeca nog steeds voor omdat deze regulering bij sommige dadergroepen niet bekend is.

Criminele bendes uit het buitenland denken dat de horeca hier in Nederland net zo is geregeld als in het thuisland. Het is hier echter veel meer dichtgeregeld: je hebt het geld gewoonweg niet. Bron: Koninklijk Horeca Nederland

Food- en nonfood-concerns

Binnen deze categorie vallen multinationals zoals Ahold, de ING en de Nederlandse Spoorwegen. Het zijn juist de grotere concerns met een grote naamsbekendheid die een interessante prooi zijn voor afpersing vanwege het grote geld dat er in het bedrijf omgaat. Productafpersing vormt het grootste risico voor dit segment. De bedrijfsvoering kan gesaboteerd worden door producten te vergiftigen of op andere wijze de veiligheid van consumenten en de nationale veiligheid in gevaar te brengen.

Volgens Knotter et al. (2006) zijn het vooral nationale bedrijven die zich richten op de (eind)consument en die levensmiddelen produceren of verkopen. In mindere mate worden ook banken, doe-het-zelfzaken, vervoersdiensten en pretparken het slachtoffer. Deze bedrijven lijken kwetsbaar vanwege de grote angst voor imagoschade. Verhalen over faillissementen door opgelopen schade aan de merknaam (ook waar dit niets te maken heeft met afpersingspraktijken) boezemen angst in bij ondernemers maar er spelen ook andere factoren mee. Een bedrijf dat wij in dit verband spraken, verwoordde het als volgt:

De zuivelbranche is gevoelig vanwege het feit dat het verse producten betreft. Met name de witte zuivel en de kaas en boter zijn risicovol, de industriële producten veel minder. De zuivel kan in de fabriek, op de boerderij en in de winkel worden vergiftigd. Naast de imagoschade die een geval van afpersing kan opleveren, zijn veel kosten gemoeid omdat wij bij alle onderdelen van het productieproces de beveiliging moeten opschalen en ook de kosten van een 'product recall' komen voor onze rekening. Bron: Slachtofferbedrijf

Zakelijk dienstverleners

Bij zakelijk dienstverleners gaat het bijvoorbeeld om juristen, notarissen en communicatie- en adviesbureaus. Deze beroepsgroepen kunnen kwetsbaar zijn voor afpersing wanneer het type dienstverlening dat zij bieden aantrekkelijk is voor criminelen om

hun illegale activiteiten te faciliteren. Dit geldt bijvoorbeeld in het geval van notarissen, makelaars, fiscalisten, taxateurs en juristen.

Dit type ondernemer is kwetsbaar voor de confronterende vormen van afpersing waarbij zij persoonlijk onder druk worden gezet om bepaalde handelingen te verrichten of diensten te verlenen. Daarbij moet gedacht worden aan vormen van faciliteringsafpersing en persoonsgerichte afpersing. Zakelijk dienstverleners kunnen door criminelen worden afgeperst om 'mee te werken aan' of 'de andere kant op te kijken bij' bijvoorbeeld malafide transacties. Deze vorm van afpersing vormt voor het slachtoffer een extra risico omdat het kan uitmonden in structurele chantage; eenmaal in de fout gegaan, betekent dat er nauwelijks een weg terug is. In het geval een dienstverlener eenmaal heeft toegegeven aan een afpersing zal het in kennis stellen van de politie voor het slachtofferbedrijf veel grotere drempel vormen.

Ook op een andere manier kunnen zakelijk dienstverleners kwetsbaar zijn. Het gaat dan met name om ontevredenheid over verleende diensten en conflicten over de regelingen van betalingen en schulden.

Individuele met zakelijke belangen

Bij deze categorie slachtoffers gaat het in de eerste plaats om vermogende handelaren zoals in het vastgoed of bijvoorbeeld een segment als de paardenhandel en om directeurs van bedrijven. Zij kunnen een interessant slachtoffer vormen voor vormen van persoonsgerichte afpersing omdat afpersers verwachten dat zij snel over grote sommen geld kunnen beschikken of over andere waardevolle goederen bezitten en bovendien persoonlijk benaderbaar zijn. In deze categorie vormt de afpersing dan ook een meer persoonlijke bedreiging.

De afpersingspraktijken uiten zich in de vorm van bedreiging met geweld tegen de persoon of diens familie en dreiging met smaad of openbaarmaking van gevoelige privé-informatie. In de praktijk kan het ook gaan om individuen die bijvoorbeeld door ex-partners worden afgeperst.

De afpersing is in al deze gevallen niet altijd primair gericht op het bedrijf, maar soms juist op de persoon. Wanneer deze persoon ook eigenaar is van bijvoorbeeld een kinderdagverblijf, dan kan ook dit eigen bedrijf hieraan ten onder gaan. We kunnen in dit specifieke geval echter niet spreken van een risicogevoelige branche. Alleen het toevallige feit dat er financieel gewin te behalen valt, maakt de persoon en indirect ook het bedrijf kwetsbaar. Een van de casuïstiekonderzoeken illustreert dit.

Een bekende crimineel zoekt de zwakke plekken op bij personen die zakelijke belangen hebben in de onroerendgoedsector. De afperser maakt bij zijn afpersingspraktijken gebruik van criminelen om zijn slachtoffers onder druk hun bedrijf(saandeel) te laten overdragen.

Bron: Casus 8

Internetbedrijven

Geluiden over afpersing in deze sector komen we op twee manieren tegen. We hebben het over vormen van cyberafpersing waarbij het in de eerste plaats gaat om aanvallen op de infrastructuur van de website van het bedrijf (ddos-aanvallen). Met name kleinere bedrijven die voor hun omzet grotendeels afhankelijk zijn van online bestedingen lijken hiervan het slachtoffer te kunnen worden. Zij beschikken niet over de beveiligings- en opsporingsmogelijkheden die grotere bedrijven wel hebben. Goede voorbeelden zijn online casino's en bookmakers. Zij lopen een extra risico omdat ook zij soms in een schemergebied opereren en de belastingdienst niet altijd een even goed zicht heeft op de precieze omzet. Ook bedrijfjes die zich bezig houden met de verspreiding van spyware kunnen kwetsbaar zijn, zo blijkt uit een van de opsporingsonderzoeken die we bekeken hebben.

Na een melding dat een overheidsnetwerk gehackt zou zijn, besluit de politie een opsporingsonderzoek in te stellen. De verdachte blijkt zich met meerdere computercriminaliteit gerelateerde activiteiten bezig te houden waaronder de afpersing van een Amerikaans spywarebedrijf. De verdachte dreigt de website van het bedrijf plat te leggen met een zogeheten ddos-aanval indien het bedrijf niet voldoet aan de betaling van een bedrag van enkele duizenden dollars. Bron: Casus 3

In tegenstelling tot gevallen van productafpersing, hoeft het bij cyberafpersing lang niet altijd om grote bedrijven te gaan. Vaker blijkt het te gaan om kleinere internetbedrijfjes. Kleinere bedrijven zijn gevoeliger voor cyberafpersing omdat zij minder juridische, financiële en politieke macht hebben om iets tegen deze vorm van criminaliteit te ondernemen in zowel preventieve als repressieve zin (Bednarski, 2004). De consequenties voor het bedrijf kunnen enorm zijn.

Het dreigen met platleggen van een website veroorzaakt enorme paniek bij het betreffende bedrijf. De hele business komt dan plat te liggen en er worden enorme inkomsten misgelopen omdat het bedrijf puur afhankelijk is van het internet. Bron: Politiefunctionaris

Ook andere bedrijven lopen echter het risico het slachtoffer te worden van afpersing door hackers. In principe maakt het daarbij niet uit om wat voor bedrijf het gaat. Elk bedrijf dat zelf niet over adequate beveiligingsmogelijkheden beschikt, kan het slachtoffer worden.

2.4.2 Dadertypologieën

In relatie tot de verschillende slachtoffers van afpersing van het bedrijfsleven die hiervoor de revue zijn gepasseerd, gaan we in op typologieën van daders en dadergroepen van afpersingspraktijken zoals deze uit de literatuur en praktijk naar voren komen. We kunnen verschillende categorieën daders onderscheiden.

Individuele daders

Verhalen over individuen die bedrijven afpersen, komen we in de krant regelmatig tegen. Vormen van protectieafpersing worden in de praktijk niet uitgevoerd door individuele daders, tenzij zij daarvoor bepaalde personen inhuren. Individuen gaan eerder over tot productafpersing en vormen van persoonsgerichte afpersing. Afhankelijk van het type dader kan ook faciliteringsafpersing worden toegeschreven aan een individu.

Voor wat betreft de daders kan het gaan om ex-werknemers of andere betrokkenen die beschikken over vertrouwelijke bedrijfsinformatie maar ook om geheel onafhankelijk opererende daders. Voor een deel van deze daders geldt dat zij op het idee komen door berichtgeving in het nieuws over afpersingspraktijken.

Anderen gaan over tot afpersing vanuit rancuneuze overwegingen. Bijvoorbeeld ex-werknemers of ex-partners kunnen dreigen met smaad of openbaarmaking van gevoelige informatie. Het gaat dan vrijwel altijd om een bekende van het slachtoffer.

Veel individuele afpersers opereren weinig professioneel. Voor hen geldt dat zij mogelijk minder goed ingeschatte afwegingen maken tussen kosten (de pakkans) en de baten. In een van de opsporingsonderzoeken die we hebben bekeken, zien we dit ook terug.

De afperser van een supermarkt was door emoties gedreven om tot het misdrijf over te gaan. De dader was zich niet bewust zich schuldig te maken aan een geweldsmisdrijf door het schrijven van een brief waarin werd aangegeven een product vergiftigd te hebben. De consequenties van de actie komen hard aan: een veroordeling tot tweeënhalfjaar celstraf en dertigduizend euro schadevergoeding. Bron: Casus 4

Bleys (1988) concentreerde zich op productafpersingen en concludeerde dat het daarbij vooral gaat om daders van het mannelijke geslacht in de leeftijd van 25 tot 35 jaar die zich in een slechte financiële positie bevinden en vaak een labiele persoonlijkheid hebben. Uit de literatuur komt verder naar voren dat het bij productafpersing voornamelijk om individuele daders gaat die vrijwel altijd vanuit de anonimiteit opereren (De Rijk 2006; Knotter et al., 2006). De individuele dader kan echter ook zeer goed doordacht en geduldig tewerk gaan. Knotter et al. (2006) maken in dit verband onderscheid tussen 'wanhoopsdaders' en 'professionals'.

Hoewel er feitelijk sprake is van individuele daders kunnen zij zich wel verschuilen achter een groepering of een criminele dadergroep. Dit om de eisen kracht bij te zetten en de angst bij het slachtoffer (bedrijf) te vergroten. In de brieven die worden verstuurd, wordt dan in meervoudsvorm gesproken en brieven worden ondertekend uit naam van meerdere personen of een organisatie. Dergelijke gevallen van individuele afpersing hebben veelal een incidenteel karakter. Wel kan het zo zijn dat afpersers proberen meerdere bedrijven af te persen.

Een man heeft eind 2005 geprobeerd zeven bedrijven af te persen, waaronder Unilever, Campina, Super de Boer en Friesche Vlag. Hij deed dat door te dreigen een gif te injecteren in producten van de bedrijven, 'net zo lang tot het geld is overgemaakt'. De man eiste telkens bedragen van twintig- of veertigduizend euro. Bron: Algemeen Dagblad, 1 maart 2006

Groepsdaders

Daders kunnen ook gezamenlijk opereren om een bedrijf af te persen. We kunnen daarin - gerelateerd aan bepaalde afpersingvormen - een onderverdeling maken in enkele categorieën.

Internetcriminelen

De nieuwe generatie criminelen die zich schuldig maakt aan afpersing zijn de internet-criminelen. Zij kunnen alleen opereren, maar werken vaker in semi-georganiseerd verband of in opdracht van georganiseerde criminelen. We scharen ze daarom onder de groepsdaders. De cyberafperser opereert vanuit de anonimiteit en is niet gebonden aan landsgrenzen. Daders kunnen dus zowel in het buitenland als in Nederland worden gezocht en Nederlandse daders kunnen zowel nationaal als internationaal slachtoffers maken.

Het komt ook geregeld voor dat leden van een dadergroep elkaar nog nooit hebben ontmoet. De grootste dreiging lijkt volgens experts te komen uit Oost-Europa. Inmiddels zijn echter ook in Nederland enkele personen aangehouden voor cyberafpersing. Deze afpersingspraktijken kunnen zowel incidenteel als structureel van aard zijn. Afpersing lijkt voor veel van deze daders echter niet de belangrijkste bron van inkomsten te vormen.

De cybercrimineel is overal mee bezig. Als het ene niet lukt dan proberen ze het andere. Als een virus bekend is dan passen ze hun werkwijze aan. Het is een criminele business die constant in beweging is. Afpersing is een van de vormen van computercriminaliteit, maar is minder lucratief. Bron: Politiefunctionaris

De daders die met een van de geanalyseerde opsporingsonderzoeken in beeld zijn gekomen, betreffen individuen die kans hebben gezien om geld te verdienen door internetbedrijven af te persen. Ze werkten daarbij wel samen en kunnen daarmee ook als groepsdaders worden beschouwd. 'Cyberafpersing kan ontstaan doordat computer-freaks die voor de fun begonnen zijn, afdwalen naar het criminele pad omdat ontvonden wordt dat internetbedrijven kwetsbaar zijn en er geld mee te verdienen valt', aldus een politiefunctionaris. Gewaarschuwd wordt voor de opkomst van steeds meer internetcriminelen die op verschillende manieren proberen geld te slaan uit computer-criminaliteit waarvan afpersing onderdeel uitmaakt.

Georganiseerde criminelen

Een tweede categorie groepsdaders bestaat uit criminelen die afkomstig zijn uit de georganiseerde misdaad. Zij houden zich bezig met de afpersing van bijvoorbeeld horeca- en vastgoedondernemers of personen zakelijk dienstverleners af in ruil voor diensten. Protectieafpersing, persoonsgerichte afpersing en faciliteringsafpersing kunnen deel uitmaken van hun repertoire. Soms is hierbij sprake van een meer structurele vorm van afpersing waarbij daders regelmatig komen 'innen'.

Deze daders maken veelal direct contact met hun slachtoffers en schuwen het gebruik van geweld niet. Criminelen kunnen hun dreigementen kracht bijzetten door vechtpartijen in scène te zetten, geweld richting het slachtoffer, diens familie of eigendommen te gebruiken of gebruik te maken van hun reputatie door subtiele bedreigingen te plaatsen.

Het zijn mensen met een criminele inslag, een categorie criminelen die weet hoe ze mensen moet manipuleren. Ze zijn intelligent genoeg om een neus te hebben voor kwetsbare branches en personen. Bron: Politiefunctionaris

Deze categorie dader is het meest gewelddadig en daarom wellicht het meest te vrezen door het bedrijfsleven. Evidente voorbeelden van georganiseerde bendes die zich schuldig maken aan afpersingspraktijken zijn de maffia in Italië en de Hells Angels in ons eigen land. Al in 1993 publiceerde de Nieuwe Revu een artikel over afpersing op de Wallen door de Hells Angels. Ook Schutten et al. (2005) melden in hun boek 'Hells Angels in opmars' dat de Hells Angels zich bezighouden met 'bescherming' van een deel van de Amsterdamse Wallen. De afpersing van De Vlieger geeft een typering van de wijze waarop deze categorie daders te werk gaat.

In 2000 raakt de Vlieger in conflict over de verkoop van panden waarop hij besluit de aanbesteding te houden. Dan meldt zich Ithzak M. die De Vlieger ernstig bedreigt. Hij wordt in een auto meegenomen en krijgt een wapen op het hoofd waarna de zaak wordt 'geschikt'. Kort daarop betaalt De Vlieger vier miljoen aan de kopers van zijn panden. Afpersingsgeld, aldus Justitie. Bron: De Telegraaf, 24 januari 2007

In een van de opsporingsonderzoeken die we hebben bekeken, wordt een crimineel verantwoordelijk gehouden voor afpersingen van horecaondernemers en onroerend-goedhandelaren. De werkwijze van deze afperser getuigt van professionaliteit omdat hij op zoek gaat naar zwakke plekken bij ondernemers waarna hij op verfijnde - maar bedreigende - wijze een deel van bedrijven in handen krijgt.

De hoofdverdachte gebruikt zelf geen fysiek geweld maar had mensen om zich heen die geweld pleegden in de horeca. Hij bood vervolgens aan dat portiers aan de deur werden gezet. De portiers hanteerden een selectief beleid waardoor bepaalde mensen werden toe-

gelaten die de cafébaas niet binnen wilde hebben. Vervolgens heeft de hoofdverdachte met gebruik van dreiging en intimidatie het café overgenomen. Via deze strategie kreeg hij meer en meer onroerend goed in handen. Bron: Politiefunctionaris

Groepen jongeren

Als derde categorie groepsdaders blijken ook (criminele of overlastgevende) groepen jongeren zich schuldig te maken aan afpersing van ondernemers. Dit kan kleinschalig beginnen door bijvoorbeeld gratis drank te eisen in een café maar kan steeds grotere proporties en meer structurele vormen aannemen. Daders maken direct contact en opereren veelal in groepen. Deze hoeven echter geen vaste samenstelling te hebben. Afpersing door deze categorie daders kent over het algemeen een meer impulsief karakter dan we bij de georganiseerde criminelen zien. Het gebruik van geweld is hierbij niet noodzakelijk. Alleen al het 'rondhangen' rond een winkel kan bedreigend overkomen en klanten afschrikken.

Etniciteit van daders

Een ander kenmerk van daders van afpersing waar we enig zicht op hebben, heeft betrekking op de etnische herkomst.

Nederlandse daders

Daders van Nederlandse herkomst zien we terug bij alle vormen van afpersing. Bij productafpersing lijkt het in de meeste gevallen om Nederlandse daders te gaan. Ook groepen jongeren die het midden- en kleinbedrijf en de horeca proberen af te persen, kunnen van autochtone herkomst zijn. Nederlandse daders kunnen daarnaast vertegenwoordigd zijn binnen de meer georganiseerde vormen van afpersing in relatie tot faciliteringsafpersing, persoonsgerichte afpersing en soms ook vormen van protectieafpersing. Bij cyberafpersing lijkt het voor zover daar zicht op is eveneens te gaan om Nederlandse daders.

Niet-Nederlandse daders

Daders van traditioneel buitenlandse herkomst zien we evenals de Nederlandse daders terug bij min of meer alle vormen van afpersing van het bedrijfsleven. Opvallend bij de etnische dader is echter dat deze in de regel in groepsverband lijkt te opereren.

Etnische daders kunnen veelal als subcategorie van de criminele dadergroepen worden gezien die we hiervoor beschreven. Deze categorie daders lijkt gericht op zoek naar die slachtoffers die extra kwetsbaar zijn en die minder geneigd zijn aangifte te doen bijvoorbeeld omdat zij familieleden hebben die zich in de illegaliteit bevinden. Dit kunnen individuele daders betreffen maar in de praktijk betreft het vaak ook meer georganiseerde criminelen. De daders maken vervolgens direct contact met hun slachtoffers. Ook in interviews worden we gewezen op het bestaan van allochtone criminele dadergroepen die op gewelddadige wijze ondernemers afpersen voor geld.

Bij georganiseerde bendes geldt daarbij dat afpersing een onderdeel is van het criminele repertoire. Het blijkt echter lastig de feiten hierover boven tafel te krijgen: slachtoffers maken er weinig melding van en willen er niet over praten zodat dadergroepen niet snel in beeld komen. In de literatuur komt naar voren dat in de jaren negentig migranten uit voormalig Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie zich in Nederland met afpersing bezighielden (Snel et al., 2000). Daarnaast blijkt dat daders van afpersing onder allochtonen veelal gezocht moeten worden binnen de eigen etnische groep omdat de allochtone en buitenlandse georganiseerde misdaad zich afspeelt in de beslotenheid van etnische circuits (Hoogenboom & Hoogenboom-Statema 1996; Parlementaire Enquêtecommissie 1996; van Dijk & Hoogenboom 1998; Rijkschroeff 1998). De horeca en detailhandel lijken geliefde prooien te zijn voor dit dadertype en de afpersing door deze dadergroep kan van structurele aard zijn. Zo rolde de Amsterdamse politie eind 1994 een Koerdische bende op die zich op grote schaal bezighield met het afpersen van Turkse koffiehuisen (Parlementaire Enquêtecommissie 1996).

Ook in de 'Criminaliteitsbeeldanalyse Turkse georganiseerde criminaliteit in Nederland' wordt melding gemaakt van Turkse criminele samenwerkingsverbanden die zich hiermee bezig houden. Naast Turkse daders worden ook Chinese bendes geregeld in verband gebracht met de afpersing van ondernemers. Beide criminele dadertypen komen we in onderhavig onderzoek ook tegen binnen het casuïstiekonderzoek. Een Turkse en een Chinese dadergroep persten op zeer gewelddadige wijze respectievelijk een Turkse winkelier en Chinese horecaondernemers af.

Vier Chinese mannen zijn veroordeeld voor het afpersen van twee Chinese horecaondernemers. De daders hanteerden in beide gevallen dezelfde geraffineerde werkwijze. De slachtoffers worden verleid door een meisje en bij een intieme ontmoeting tussen de twee wordt de horecaondernemer overvallen door de Chinese dadergroep. Met gebruik van veel geweld en dreiging met openbaarmaking van de seksuele escapade worden de slachtoffers voor een fors geldbedrag afgeperst. Bron: Casus 1

Ook politiefunctionarissen die onderzoek hebben gedaan naar Chinese bendes weten te vertellen dat Chinese afpersers met veel geweld hun slachtoffers afpersen. De afpersers komen meestal uit hetzelfde taalgebied als het slachtoffer. Het gaat hierbij volgens Rijkschroeff (1998) overigens niet om grote, hiërarchisch gestructureerde misdaadorganisaties maar om relatief kleine criminele cellen waaromheen weer een groot aantal bendes opereert. Naast deze traditionele triades opereren er ook andere criminele organisaties die onderling weer om de macht strijden. Vaak is er ook een relatie met andere vormen van criminaliteit: 'voor de Chinese wereld geldt specifiek dat diverse vormen van criminaliteit waaronder ook afpersing vaak gelieerd zijn aan mensensmokkel', aldus een politiefunctionaris.

Een criminele Chinees is zeer gefocust op geld. Bijna altijd zie je een link met mensen-smokkel en de laatste tijd ook steeds vaker de smokkel van heroïne of XTC. Je kunt spreken van echt georganiseerde misdaad. Vandaag zal men in vuurwapens zitten en als men morgen meer kan verdienen aan het witwassen van geld of aan afpersingen is de switch snel gemaakt. Dan gaat het om grote bedragen in een keer en niet om het periodiek ophalen van beschermingsgeld. Voor het af te persen bedrag kijken ze naar de omzet van het restaurant. Overigens zijn het niet alleen Chinezen die afpersingen plegen. Hebben we het over Chinezen dan bedoelen we ook Singaporezen, Maleisiërs, Cambodjanen en Vietnamezen. Die laatste zijn nog gewelddadiger. Soms mishandelen ze zelfs de kinderen. Dan wachten ze in de zaak tot de kinderen uit school komen waarna in het bijzijn van de ouders een deel van het oor wordt afgesneden. Het kan echter ook subtieler: 'jij gaat betalen anders zul je je leven lang over je schouder blijven kijken'. Bron: Politiefunctionaris

2.5 Resumé

De fenomeenbeschrijving van afpersing van het bedrijfsleven is in dit hoofdstuk opgebouwd aan de hand van verschillende elementen. Aan bod gekomen zijn de typering van het fenomeen, de modus operandi, de verschijningsvormen en tot slot dader- en slachtoffertypologieën. Afpersing van het bedrijfsleven is allereerst te kenmerken als een delict dat kortere of langere tijd kan duren en waarin meerdere verschillende fasen kunnen worden doorlopen. Deze criminaliteitsvorm onderscheidt zich dan als 'crime in action' van de meeste andere typen misdrijven omdat de interactie tussen dader(groep) en slachtoffer(bedrijf) voor een belangrijk deel het verloop en de afloop van afpersingsincidenten bepaalt. Afpersingspraktijken kunnen een grote impact hebben op zowel economisch, maatschappelijk als individueel niveau. De consequenties van de afpersingsproblematiek kunnen daarmee wijdverspreid en zeer ernstig zijn. Het doel dat met afpersingspraktijken wordt beoogd, is veelal terug te voeren op materieel gewin. De drijfveren van daders van afpersing zijn persoonlijk en kunnen daarmee van uiteenlopende aard zijn. Financiële nood, rancune en conflicten kunnen aan de basis van afpersingspraktijken liggen. Hierbij worden daders door emoties gedreven en kan de afpersing een impulsief karakter hebben. Ook kan afpersing onderdeel uitmaken van een crimineel repertoire van meer georganiseerde, professionele criminelen. De keuze van daders voor afpersing als delict lijkt verband te houden met de beleving dat het een gemakkelijk uit te voeren actie is waarbij de pakkans laag zou zijn. Afpersers zetten verschillende pressiemiddelen in om hun eisen kracht bij te zetten. In veel gevallen blijft het hier bij het uiten van een dreigement maar dreigementen kunnen ook worden voorafgegaan of gevolgd door daadwerkelijk gebruik ervan. De pressiemiddelen die we kunnen onderscheiden zijn (dreiging met) geweld, sabotage, openbaarmaking van informatie en smaad. Geweld kent veel uitingsvormen variërend van psychisch en fysiek geweld tot het aantasten van de veiligheid op grotere schaal. Dit pressiemiddel maakt vrijwel altijd in enige vorm onderdeel uit van de modus operandi van afpersers.

Pressiemiddelen kunnen zowel voorafgaand aan de eis worden gebruikt om een sfeer van intimidatie te creëren als achteraf om het dreigement geloofwaardig te maken. Sabotage bevindt zich vaak op het raakvlak met geweld. Met sabotage wordt gedreigd met het platleggen, onbruikbaar maken of ontoegankelijk maken van het productieproces of het bedrijf. Daders spelen met dit pressiemiddel in op de angst van ondernemers voor imagoschade en omzetverlies. Openbaarmaking van gevoelige informatie of smaad is een derde pressiemiddel waar afpersers mee dreigen.

Afpersers treden via verschillende wegen in contact met het slachtoffer (bedrijf) om hun eis te stellen. De belangrijkste methoden zijn het sturen van een brief, telefonisch contact leggen met het slachtoffer en het aangaan van de confrontatie met het slachtoffer via face to face contact. Deze laatste, meest intimiderende vorm is zeer persoonlijk gericht en wordt dan ook als zeer bedreigend ervaren. In sommige gevallen voldeet een eenmalig contact, in andere is er sprake van meerdere contactmomenten waarbij gebruik wordt gemaakt van verschillende contactvormen.

Ten aanzien van het karakter van afpersingspraktijken kunnen we een onderscheid maken tussen afpersing vanuit de anonimiteit en afpersing waarbij de dader zich bekend maakt aan het slachtoffer (bedrijf). Afpersingspraktijken kunnen daarnaast een incidenteel karakter hebben, maar kunnen ook meer structurele vormen aannemen. In het laatste geval heeft de afperser een slachtoffer (bedrijf) gedurende langere tijd 'in de tang'. Afpersing kent een strategisch karakter indien de afperser (sgroep) een vitale schakel in handen heeft gekregen in een bepaalde bedrijfstak zoals een toeleverend bedrijf. Een ander onderscheid in karakter van afpersingen houdt verband met de relatie tussen de afperser en het bedrijf. Deze relatie kan parasitair zijn indien de afperser eenzijdig profiteert van het slachtoffer. Veel afpersingszaken in ons land zijn als dusdanig te typeren. Er kan echter ook sprake zijn van een symbiotische relatie tussen afperser en bedrijf wanneer beide partijen profiteren van de 'samenwerking'. Een symbiotische vorm kan uiteindelijk uitmonden in een parasitaire vorm. Een laatste onderscheid in karakter valt te maken met betrekking tot de spontaniteit waarmee het misdrijf wordt gepleegd. Er kan sprake zijn van een emotioneel gedreven, incidenteel geval maar ook de meer klassieke vorm van afpersing waarbij het delict onderdeel is van een criminele levensstijl is een vorm die in de praktijk voorkomt.

Uit de verschillende typeringen en modus operandi die afpersingspraktijken kennen, kan vastgesteld worden dat het fenomeen vele gezichten kent. Om deze vele vormen te structureren, zijn een aantal specifieke afpersingsvormen te benoemen. Deze indeling is echter niet volledig afgebakend en uitsluitend. In de praktijk kan er sprake zijn van overlap tussen vormen.

Productafpersing is een eerste specifieke vorm. Hierbij wordt de bedrijfsvoering van een bedrijf gesaboteerd. Dit delict is te typeren als een ernstig geweldsmisdrijf met grote impact omdat met de ingezette pressiemiddelen de volksgezondheid en de nationale veiligheid kunnen worden bedreigd.

Protectieafpersing is een tweede vorm die we onderscheiden. Bij protectieafpersing hebben we het over afpersing van het bedrijfsleven door het opdringen van bescherming in ruil voor betaling, goederen of diensten. Dit is wellicht een van de oudste en meest georganiseerde en professionele vormen van afpersing.

Een nieuwe vorm van afpersing waar het bedrijfsleven mee te maken kan krijgen, is cyberafpersing. Hierbij wordt bedreigd websites op het internet ontoegankelijk te maken. Bedrijven die hiervan het slachtoffer kunnen worden, zijn over het algemeen voor een groot deel van hun omzet of bedrijfsvoering afhankelijk van internet en online bestedingen.

Met persoonsgerichte afpersing verwijzen we naar het specifieke doelwit van de afpersers. De zwakke plek in een onderneming wordt hierbij door afpersers gevonden op meer persoonlijk vlak dan bij bijvoorbeeld productafpersing het geval is. Ondernemers worden onder druk gezet om financiële middelen, goederen of diensten af te staan. Deze vorm van afpersing heeft een sterk persoonlijk karakter.

De laatste te onderscheiden vorm noemen we faciliteringsafpersing. Hierbij worden zakelijk dienstverleners afgeperst voor diensten. Deze afpersingsvorm bevindt zich soms op het raakvlak van moreel en immoreel zakendoen.

Tot slot geeft de fenomeenbeschrijving inzicht in kwetsbare branches binnen het bedrijfsleven en in dadertypologieën. Ondernemers die traditiegetrouw niet snel naar de politie stappen, zijn kwetsbaar voor afpersingspraktijken. Hetzelfde geldt voor ondernemers die veel cash geld in bezit hebben en veel te verliezen hebben. Alle detaillisten en de horeca zijn kwetsbaar voor de meer confronterende vormen van afpersing zoals protectieafpersing en persoonsgerichte afpersing vanwege het open karakter van deze branches. Etnische ondernemers kunnen daarbinnen extra aantrekkelijke doelwitten zijn. Waar de kwetsbaarheid bij het midden- en kleinbedrijf en de horecasector ligt in de kleinschaligheid van de branches zijn grotere food- en non-foodconcerns kwetsbaar voor afpersingspraktijken vanwege de reputatie en miljoenenomzet waarover ze beschikken.

Productafpersing is hier de meest te vrezen afpersingsvorm. Individuele zakenlieden, dienstverleners en kleinere ondernemers zijn kwetsbaar voor vormen als faciliteringsafpersing en persoonsgerichte afpersing. Bedrijven die volledig afhankelijk zijn van internet zijn vanzelfsprekend een aantrekkelijk doelwit voor cyberafpersing.

Tot slot de daders. De meest te vrezen categorie door bepaalde branches binnen het bedrijfsleven zijn daders die afkomstig zijn uit het criminele circuit. Zij gaan gewelddadig te werken en afpersing is onderdeel van hun criminele repertoire. Protectieafpersing, persoonsgerichte afpersing en faciliteringsafpersing zijn afpersingsvormen waar dit type afperser zich schuldig aan maakt. Afpersing door deze dadergroep kan van structurele aard zijn. Binnen de criminele groepen is een subgroep aan te merken die bestaat uit daders van traditioneel buitenlandse herkomst. Zij richten zich veelal op ondernemers binnen de horecabranche en detailhandel uit de eigen of gelieerde etnische groep.

Vormen van productafpersing kunnen voor een belangrijk deel worden toegeschreven aan individuele daders die weinig professioneel te werk gaan. Individuele daders kunnen daarnaast ook verantwoordelijk worden gehouden voor persoonsgerichte afpersing. Cyberafpersers kunnen individueel werken maar ook gelieerd zijn aan de georganiseerde misdaad. Als laatste dadercategorie onderscheiden we groepen jongeren die lokale ondernemers afpersen voor geld of goederen.

III Aard en omvang van afpersing van het bedrijfsleven

In dit hoofdstuk besteden we aandacht aan wat er bekend is over de omvang en de aard van de afpersingen waar het Nederlandse bedrijfsleven mee geconfronteerd wordt. We behandelen op basis van beschikbare bronnen zowel geregistreerde politie-cijfers van afpersingspraktijken als door het bedrijfsleven gerapporteerde gegevens.

In het bijzonder besteden we in dit hoofdstuk aandacht aan informatie over afpersingszaken die met de landelijke inventarisatie verkregen is uit de politieregistratiesystemen. De verzamelde gegevens bieden naast een indicatie van de omvang van de problematiek nader inzicht in de aard van de afpersingszaken die bij de politie bekend zijn. De bevindingen die in dit hoofdstuk worden beschreven, zijn gebaseerd op verschillende onderzoeksbronnen zoals bestaande literatuur, interviews, politieregistratiesystemen en het casuïstiekonderzoek.

3.1 Indicaties voor de omvang

Er blijken nauwelijks betrouwbare cijfers voorhanden over de omvang van de afpersingsproblematiek waar onderhavige publicatie over handelt. Voor een deel is dit gelegen in het feit dat een eenduidige definiëring van afpersing van het bedrijfsleven ontbreekt. De cijfers die beschikbaar zijn, gelden meestal voor een specifieke vorm van afpersing of een bepaalde sector. In deze paragraaf bespreken we kort de bestaande bronnen die inzicht geven in de omvang van de afpersingsproblematiek.

3.1.1 Geregistreerde cijfers tot 2005

Van 1978 tot 1988 hield de voormalige Centrale Recherche Informatie (CRI) een registratie bij van afpersingszaken die ter kennis van de CRI waren gekomen. Over een periode van tien jaar werden ruim honderd²⁴ gevallen van afpersing van het bedrijfsleven geregistreerd waarbij het in ruim veertig gevallen ging om afpersing van een restauranthouder of horeca-exploitant. In zo'n zestig zaken ging het om een vorm van productafpersing. Daarmee kan gesproken worden van jaarlijks een tiental door de CRI geregistreerde afpersingszaken (Bleys, 1988). Deze cijfers zeggen weinig over het totaal aantal afpersingszaken, omdat de CRI zelf al uitging van een onderschatting van vijftienvijftig procent en omdat daarnaast zaken die volledig door de regiopolitie werden gedraaid niet bij de CRI werden gemeld.

Van 1988 tot 2000 werd er geen gestructureerde landelijke registratie bijgehouden, maar vanaf 2000 is de centrale registratie van afpersingszaken weer opgepakt door de Dienst Specialistische Recherche Toepassingen (DSRT) van het Korps Landelijke Poli-

24. Naast deze honderd zaken was er nog een veertigtal zaken waarin geen concrete zaaksinformatie voorhanden was, waren er twaalf ontvoeringszaken en waren er ruim dertig zaken die zich volledig in het buitenland hadden afgespeeld. Deze zaken zijn buiten de telling gelaten.

tiediensten (KLPD).²⁵ Omdat er geen verplichting geldt om zaken centraal te melden, is de registratie ook nu niet honderd procent dekkend.²⁶ Bovendien geeft de registratie voornamelijk zicht op een specifieke vorm van afpersing, namelijk productafpersing. Voor deze vorm geldt dat er 45 gevallen tussen 2000 en mei 2005 bij de DSRT zijn gemeld (De Rijk, 2005). Per jaar registreert het KLPD dus een negental gevallen van productafpersing. In vergelijking met de voornoemde geregistreerde cijfers bij de CRI is het aantal productafpersingen dat in een centrale politieregistratie voorkomt toegenomen van zes naar negen per jaar. Onduidelijk is hoe deze cijfers zich verhouden tot de werkelijkheid.

Wel is het mogelijk deze cijfers te spiegelen aan internationale cijfers over productafpersing. Cremin (2001) geeft aan dat er in 1998 in Duitsland 63 gevallen, in Groot-Brittannië 45 gevallen en in Ierland 6 gevallen van productafpersing bekend waren. Rekening houdend met het bevolkingsaantal lijkt de situatie ten aanzien van productafpersing zoals in het buitenland in beeld is min of meer op de Nederlandse situatie. Het is echter lastig hier veel waarde aan te hechten mede omdat onduidelijk is op welke wijze de cijfers in het buitenland zijn vergaard.

3.1.2 Zelfgerapporteerde cijfers

Behalve op basis van politieregistraties is het ook mogelijk op basis van zelfrapportages onderzoek bij bedrijven te doen naar slachtofferschap van afpersing. De Hond deed in 2003 en 2004 in opdracht van Mitex onderzoek naar criminaliteit tegen de detailhandel. Daaruit kwam naar voren dat dertig procent van de bedrijven in de grote steden in 2004 te maken zegt te hebben gehad met incidenten uit de categorie afpersing, bedreiging en inbraak (De Hond, 2004). Een verdere uitsplitsing werd niet gemaakt waardoor het percentage lastig te beoordelen is.

Een onderzoek dat in 2004 in opdracht van de beide Limburgse Kamers van Koophandel is verricht, geeft hierover wat meer duidelijkheid. Uit de gehouden (internet)peiling onder 962 ondernemers blijkt dat in een periode van vijf jaar één op de vijftientig Limburgse bedrijven (4%) met afpersing zegt te zijn geconfronteerd.²⁷ Een kanttekening die we bij dit percentage maken, is dat er in de vraagstelling aan de ondernemers niet duidelijk is aangegeven wat er onder afpersing wordt verstaan. In elk geval kunnen we op basis van deze uitkomst stellen dat het slachtofferschappercentage op jaarbasis lager zal liggen dan vier procent.

25. De DSRT is een specialistische dienst binnen het KLPD die expertise heeft op het gebied van afpersingszaken. De DSRT kan in afpersingszaken advies geven aan rechteerteams. Hiertoe behoren het opstellen van een risicoanalyse van de zaak en een plan van aanpak (scenario's) tot aan de fysieke geldoverdracht.

26. De registratie van de DSRT betreft overigens een papieren bestand met 'verwijsdossiers' van de afpersingszaken. Een geautomatiseerd bestand staat in de planning.

27. Bron: Barometer Economie Limburg, 2004.

Voor Amsterdam zijn er eveneens cijfers van het gerapporteerde slachtofferschap van afpersing onder ondernemers voorhanden. Uit een enquête onder 4600 ondernemers blijkt dat 1,9% van hen in een periode van twaalf maanden met een of meer gevallen van afpersing of intimidatie is geconfronteerd (PCA, 2005). Hier gaat het dus om een bredere categorie en is niet gedefinieerd wat onder afpersing dient te worden verstaan. Overigens blijkt uit hetzelfde onderzoek dat 17% van de winkeliers en 11% van de bedrijven meent dat delicten in de categorie afpersing en intimidatie soms of vaak in de buurt voorkomen.

Voorname cijfers liggen fors hoger dan de zelfrapportagecijfers in de Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven (MCB) (TNS NIPO, 2005; TNS NIPO, 2006). Deze monitor is een grootschalig slachtofferonderzoek onder bedrijfsvestigingen in Nederland dat sinds 2004 wordt uitgevoerd in opdracht van het ministerie van Justitie en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Hierin wordt op basis van een telefonische enquête geregistreerd in hoeverre bedrijven worden geconfronteerd met verschillende vormen van criminaliteit.²⁸ Afpersing is in de MCB niet als aparte delictvorm meegenomen maar valt in de categorieën 'geweld' en 'overige vormen van criminaliteit'. Dit betekent dat respondenten niet is gevraagd of zij het slachtoffer zijn geweest van afpersing. Wel is - indien zij het slachtoffer waren van een geweldsdelict - aan hen gevraagd het geweldsdelict te specificeren. Ook bij de categorie 'overige delicten' hadden respondenten de mogelijkheid aan te geven slachtoffer te zijn van een afperser. Daarmee is het delict gedefinieerd vanuit de perceptie van respondenten en kan de 'open invulling' door respondenten zorgen voor een onbetrouwbaar beeld. Ondanks deze kanttekening geeft een verdieping van de cijfers een beeld van de prevalentie van afpersing van het bedrijfsleven.²⁹ Uit de achterliggende cijfers van de MCB uit 2006 kunnen we opmaken dat het delict door 53 ondernemers uit de steekproef is genoemd. Relateren we deze aantallen aan de volledige steekproef, dan betekent dit dat 0,14% van alle ondervraagde bedrijven zich in 2006 op een of andere manier afgeperst heeft gevoeld. Over het totale Nederlandse bedrijfsleven gezien, zou dit een slachtofferschap betekenen van 557 bedrijven. De aanvullende data uit de MCB laten zien dat afpersing voorkomt in alle onderscheiden bedrijfssectoren waarbij de meeste bedrijven die melding maken van afpersing zich bevinden in de dienstverlenende sector (0,20%) en de transportsector (0,17%), gevolgd door de detailhandel en de horeca (beide 0,13%). In de bouw maakt 0,07% van de bedrijven melding van afpersing. Ondanks de kanttekeningen die bij voornoemde zelfrapportagecijfers gemaakt zijn, bieden de bronnen zoals hiervoor belicht een indicatie voor de omvang van de afpersingsproblematiek waarmee ondernemers geconfronteerd (zeggen te) worden.

28. Ten behoeve van dit steekproefonderzoek zijn voor het jaar 2006 op een totaal van 398.000 bedrijvenvestigingen 37.695 bedrijven bevestigd; bijna tien procent van de totale populatie.

29. Het WODC van het ministerie van Justitie heeft de aanvullende analyse op het databestand gemaakt en de uitkomsten aan ons ter beschikking gesteld ten behoeve van onderhavig onderzoek.

Op basis van de beschikbare bronnen concluderen we met enige voorzichtigheid dat het slachtofferspercentage van afpersing in het bedrijfsleven richting de één procent neigt met een ondergrens van 0,14 procent. Gerelateerd aan de omvang van het Nederlandse bedrijfsleven (circa 398.000 bedrijven in 2006) betekent dit dat er jaarlijks ten minste zo'n 550 bedrijven slachtoffer worden van afpersing.

3.2 Aard en omvang op basis van politieregistraties

In deze paragraaf gaan we in op de informatie die met de landelijke inventarisatie van afpersingszaken uit de politieregistratiesystemen is verkregen. Alle politieregio's hebben een verzoek gekregen om in het kader van het onderzoek binnen het bedrijfsprocessensysteem een 'screening' te maken van afpersingszaken waarbij bedrijven betrokken zijn. Daarbij gaat het zowel om meldingen als aangiften van afpersing van bedrijven die voorkomen binnen de daarvoor bestaande categorieën in het politiesysteem. Daarnaast is de regiokorpsen gevraagd om aan de hand van een gestructureerde profiellijst enkele kenmerken van de registraties op te tekenen om inzicht te krijgen in de aard van de meldingen en aangiften.³⁰

Het Korps Landelijke Politiediensten is verzocht een analyse te maken van afpersingszaken die voorkomen in de landelijke HKS-databank.³¹

Op één regiokorps na hebben alle korpsen deelgenomen aan de landelijke inventarisatie.³² Hiermee kunnen we een bijna landelijk dekkend beeld optekenen van de aard en omvang van afpersingszaken die bij de politie in de afgelopen jaren bekend zijn geworden. De informatie in de landelijke HKS-databank blijkt onvoldoende mogelijkheden te bieden om iets over afpersing van bedrijven als specifiek delict te kunnen zeggen. Met name de specificatie naar het bedrijfsleven maakt een analyse voor het KLPD onmogelijk omdat de slachtofferinformatie in de databank summier is.

In deze paragraaf geven we op basis van de geïnventariseerde meldingen en aangiften van afpersingspraktijken een nadere typering van slachtofferbedrijven, daders en de modus operandi.

3.2.1 Meldingen en aangiften

De inventarisatie biedt allereerst inzicht in het aantal meldingen en aangiften dat over 2005 en 2006 ter kennis is gekomen van de vierentwintig politieregio's. Van de regio's ontvingen we in het kader van de inventarisatie in totaal ruim 180 meldingen en aangiften die volgens hen betrekking hadden op het onderwerp van onderzoek. Al deze aangeleverde zaken zijn door ons bekeken en beoordeeld om te bezien of zij inderdaad voldeden aan onze definiëring van afpersing van het bedrijfsleven.

30. Zie bijlage I voor de werkwijze en profiellijst.

31. Voor een nadere uitleg van de uitvoering van de inventarisatie verwijzen we naar de methoden van onderzoek in hoofdstuk 1 (§1.2.2). Zie bijlage 1 en 2 voor het gebruikte materiaal.

32. De regiopolitie Rotterdam-Rijnmond heeft te kennen gegeven wegens andere prioriteiten geen medewerking te kunnen verlenen aan onderhavig onderzoek.

Dit resulteerde in een totaal van 157 meldingen en aangiften die betrekking hebben op het onderwerp van onderzoek.³³ Van deze 157 zaken zijn er 82 in 2005 ter kennis van de politie gekomen en 75 in 2006. Relateren we deze cijfers aan het totale bedrijfsleven (398.000 bedrijven), dan betekent dat jaarlijks ten minste 0,02% van de bedrijven melding of aangifte van afpersing doet.

Van het merendeel (82,8%) van de afpersingszaken die in de politiesystemen staan geregistreerd, heeft het slachtoffer aangifte gedaan. In een op de zes zaken (15,9%) heeft de registratie enkel betrekking op een melding van de afpersing. Over de overige twee zaken kwam de informatie op een andere manier bij de politie terecht. De melding en/of aangifte was in bijna alle gevallen (95,0%) afkomstig van een vertegenwoordiger of leidinggevende van het bedrijf. In enkele gevallen kwamen meldingen binnen van een televisiezender, een advocaat, een officier van Justitie of van de politie zelf.

De vierentwintig politieregio's blijken elk per jaar gemiddeld 3,3 incidenten te registreren. De incidenten zijn echter niet evenredig verdeeld over de verschillende politieregio's. Nemen we de cijfers over 2005 en 2006 bij elkaar dan springt een aantal politieregio's eruit: Amsterdam-Amstelland (46), Utrecht (17), Midden- en West-Brabant (11), Brabant Zuid-Oost, Kennemerland en Limburg-Zuid (8).

Regio's met een opvallend laag aantal incidenten zijn Haaglanden, Zuid-Holland-Zuid en Flevoland (1) alsmede Limburg-Noord, Hollands Midden en Zaanstreek-Waterland (2). Met name de cijfers van het korps Haaglanden lijken - gezien de uitschieters voor andere grote politieregio's als Amsterdam-Amstelland en Utrecht - weinig betrouwbaar. Het feit dat Haaglanden een ander type bedrijfsprocessensysteem hanteert dan de andere regiokorpsen zou hiermee te maken kunnen hebben. Later komen we nog op terug op de problemen bij politieregistraties.

3.2.2 Opsporing

Aan de regiokorpsen is ook gevraagd of de melding of aangifte heeft geleid tot een opsporingsonderzoek. Het blijkt dat er in de overgrote meerderheid van de afpersingszaken die ter kennis van de politie zijn gekomen (64,3%) opsporingsactiviteiten zijn verricht. In bijna een kwart van de incidenten (23,6%) is geen opsporing verricht, terwijl dit in het resterende deel (12,1%) niet bekend is. Opgegeven redenen om niet tot opsporing over te gaan, zijn ondermeer een gebrek aan opsporingsindicaties, het intrekken van de aangifte door de aangever en de overdracht van de zaak aan een andere regio.

Hoewel afpersing een ambtshalve vervolgbaar feit is, lijkt aangifte van het delict door het slachtoffer een belangrijke randvoorwaarde te zijn om tot politie-inzet over te

33. De zaken die afvielen, hadden bijvoorbeeld betrekking op een ander type slachtoffer dan een bedrijf zoals een individu of overheidsinstelling. Ook bijvoorbeeld zaken die feitelijk overvallen of berovingen waren, zijn eruit gefilterd.

gaan. In bijna drie kwart van de zaken (73,8%) waarvan het slachtoffer aangifte heeft gedaan, is door de politie een opsporingsonderzoek naar de afpersing gestart. Dit geldt voor slechts een op de vijf zaken (20,0%) waarvan alleen melding is gemaakt.

Dat de opsporing van afpersingspraktijken loont, blijkt uit het gegeven dat ruim de helft van de opsporingsonderzoeken (55,4%) heeft geresulteerd in de aanhouding van een of meerdere verdachten. Dit vertaald naar alle afpersingspraktijken die ter kennis komen van de politie, betekent dat er ruim een derde (35,7%) kans is dat de politie in een afpersingszaak een verdachte weet aan te houden. Aangiften blijken een belangrijke rol te spelen in de opsporingsmogelijkheden.

3.2.3 Slachtofferprofiel

De informatie die met de inventarisatie is verkregen, biedt inzicht in kenmerken van de slachtofferbedrijven die ten prooi zijn gevallen aan afpersers. Daarbij gaan we in op de diverse typen sectoren en branches alsmede de etnische achtergrond van de ondernemers.

Sector en branche

Als we allereerst kijken naar de sectoren en branches waaruit de slachtoffers afkomstig zijn, ontstaat het plaatje zoals in tabel 1 wordt weergegeven. Hierbij benadrukken we dat de absolute aantallen gebaseerd zijn op een periode van twee jaar.

Tabel 1 – Slachtofferbedrijven ingedeeld naar sector en branche (absoluut en procentueel)

Sector & branche	n	%
Detailhandel	38	24,2
Winkeliers non-food	18	11,5
Winkeliers food	7	4,5
Supermarkten	3	1,9
Autobranche (garages, autohandel)	10	6,4
Horeca	34	21,7
Restaurants	15	9,6
Cafés	9	5,7
Snackbars (shoarmazaken, frietzaken)	5	3,2
Coffeeshops	3	1,9
Discotheken	1	0,6
Hotels	1	0,6
Industrie/productie/groothandel	22	14,0
Bouw	10	6,4
Landbouw, veeteelt en visserij	3	1,9
Uitgevers/drukkerijen	2	1,3
Voedingsmiddelenindustrie	5	3,2

Groothandel	2	1,3
Dienstverlening	57	36,3
Zakelijk (adviesbureaus, administratiekantoren, makelaars)	35	22,3
Facilitair (glazenwassers, uitzendbureaus, internetproviders)	7	4,5
Persoonlijk (massagesalons, tandartsen, reisbureaus)	9	5,7
Transport	3	1,9
Evenementenorganisatie	3	1,9
Overige	6	3,8
Totaal	157	100

Wat uit het overzicht van slachtofferbedrijven allereerst duidelijk blijkt, is dat afpersing binnen alle sectoren voorkomt. Daarnaast valt op dat het aantal afpersingszaken in de dienstverlening meer dan een derde (36,3%) van het aantal afpersingszaken uitmaken. Het blijkt binnen deze sector voornamelijk om de zakelijke dienstverlening te gaan (61,4%). Op de tweede en derde plaats komen we de detailhandel (24,2%) en de horeca (21,7%) tegen als branches die zich bij de politie melden wegens afpersing. Binnen de horecasector zijn de restaurants als slachtofferbranche oververtegenwoordigd (44,1%) en daarna lijken de café's (26,5%) de meest kwetsbare branche voor afpersing binnen de horecasector. Kijken we naar de detailhandel dan zien we dat het vooral winkeliers uit de non-food branche (47,4%) en ondernemers uit de autobranche (26,3%) zijn die in contact treden met de politie wegens afpersingspraktijken. Binnen de industriector hebben de cijfers voor het grootste deel betrekking op meldingen en aangiften van afpersing die door ondernemers uit de bouw worden gedaan (45,5%). Relateren we ook deze uitkomsten aan de gehele populatie bedrijven per sector, dan blijkt de horeca verhoudingsgewijs het vaakst melding of aangifte van afpersing te doen. Op jaarbasis doet 0,04% van de horecabedrijven, 0,02% van de dienstverlenende bedrijven en 0,01% van de detailhandel melding of aangifte. We kunnen met deze verhoudingen overigens slechts een beperkt representatief beeld presenteren omdat de door ons gemaakte indeling niet volledig overeenkomt met de categorieën in de MCB.³⁴

34. Op basis van de gegevens uit de MCB gaan we voor 2006 uit van 172.000 bedrijven in de dienstverlening, 155.000 bedrijven in de detailhandel, 73.000 bouwbedrijven, 41.000 horecaondernemingen en 30.000 transportbedrijven (TNS NIPO, 2006). Onze indeling is grotendeels gebaseerd op de indeling van het Centraal Bureau voor de Statistiek en wijkt daarmee voor wat betreft dienstverlening enigszins af van de MCB-indeling. De transportsector en de bouw zijn daarnaast in onze indeling ondergebracht bij andere hoofdsectoren.

Etniciteit

Nader inzoomen op de slachtofferbedrijven die bij de politie in beeld zijn gekomen, laat zien dat de (vertegenwoordigers van) ondernemingen soms van specifieke etnische herkomst zijn.³⁵ Tabel 2 geeft hiervan een overzicht.

Tabel 2 – Slachtofferbedrijven ingedeeld naar etnische herkomst (absoluut en procentueel)

Etniciteit onderneming	n	%
Nederlands	115	73,2
Turks	15	9,6
Chinees	7	4,5
Egyptisch	4	2,5
Surinaams	4	2,5
Indonesisch	3	1,9
Pakistaans	2	1,3
Roemeens	1	0,6
Marokkaans	1	0,6
Pools	1	0,6
Totaal	153	100

Hoewel het bij de overgrote meerderheid van de aangevers en melders blijkt te gaan om slachtofferschap van - van origine - Nederlandse ondernemingen (75,2%) blijkt het in een kwart (24,8%) van de gevallen te gaan om afpersing van etnische bedrijven. Daarbinnen vormen Turkse en Chinese ondernemingen de meerderheid.

Om deze gegevens te duiden, spiegelen we deze aan de etnische kenmerken van het Nederlandse bedrijfsleven. Hiervoor gebruiken we gegevens uit de Monitor Nieuw Ondernemerschap 2006 (EIM, 2007).³⁶ Het bedrijfsleven in Nederland bestaat volgens die monitor voor 86,3% uit autochtone ondernemers en voor 13,7% uit allochtone ondernemers. In de politiecijfers over afpersing zien we een verhouding van 75,2% autochtone slachtofferbedrijven en 24,8% allochtone slachtofferbedrijven terug. De vertegenwoordiging van de autochtone en allochtone bedrijven in de geregistreerde politiecijfers over afpersing wijkt daarmee af van de samenstelling van het Nederlandse bedrijfsleven; allochtone bedrijven zijn oververtegenwoordigd in de meldingen en aangiften van afpersing bij de politie.³⁷

35. De politiefunctionarissen zijn gevraagd aan te geven of het slachtoffer (bedrijf) van een specifieke etnische herkomst is anders dan de Nederlandse (zie vraag 9 in de profiellijst in bijlage I). In vier zaken was hier geen informatie over.

36. Volgens de Monitor Nieuw Ondernemerschap (EIM, 2007) telde Nederland in 2005 naar schatting 879.700 autochtone, 86.500 westers allochtone en 52.900 niet-westers allochtone ondernemers. Deze laatste groep bestaat grotendeels uit Turken (12.300), Surinamers (8.100), Chinezen (7.000) en Marokkanen (4.800).

37. Deze verschillen zijn niet statistisch getoetst.

3.2.4 Daderprofiel

Met de inventarisatie is eveneens inzicht verkregen in kenmerken van de daders van de afpersingspraktijken, zoals het type dader, aantal daders en hun etniciteit.³⁸ Op deze aspecten gaan we hierna in.

Type dader

Gevraagd is uit welke kringen de verdachte(ngroep) (vermoedelijk) afkomstig was. Met name bij die zaken waar het opsporingsonderzoek heeft geleid tot aanhouding van verdachten is hier vanzelfsprekend informatie over. Omdat afpersing echter niet altijd vanuit de onbekendheid of anonimiteit wordt gepleegd, is er soms ook informatie over de verdachte(ngroep) voorhanden zonder dat een opsporingsonderzoek is uitgevoerd of dit heeft geleid tot aanhouding. In tabel 3 is te zien dat de politie in ruim drie kwart van de afpersingsincidenten (78,3%) een typering heeft kunnen geven van de verdachte(n) van de afpersingen.

Tabel 3 – Verdachten ingedeeld naar (vermoedelijke) achtergrond (absoluut en procentueel)

Typering verdachte	n	%
(Ex)zakenrelatie	33	21,0
(Ex)klant	26	16,6
Criminele sfeer	25	15,9
(Ex)werknemer	22	14,0
Privé-sfeer	11	7,0
Overig/anders	40	25,5
Totaal	157	100

Opvallend genoeg staan (ex)zakenrelaties bovenaan de lijst van verdachten van de bij de politie gemelde afpersingszaken; in één op de vijf zaken werd een (ex)zakenrelatie aangegeven als de (vermoedelijke) verdachte van de afpersing. Daarna worden (ex)klanten van het bedrijf het vaakst aangeduid als verdachte. Daarmee worden zakenrelaties of klanten als daders van afpersing zelfs vaker genoemd dan personen die zich begeven in het criminele circuit, die op de derde plaats komen. Het lijkt, voor de zaken waarvan melding of aangifte wordt gedaan, dan ook niet zo te zijn dat afpersing een delict is waaraan alleen criminelen zich schuldig maken. Afgaande op de overige gegevens uit de inventarisatie heeft de afpersing door (ex)zakenrelaties en (ex)klanten veelal betrekking op zakelijke conflicten en onenigheid over de geleverde kwaliteit van producten en diensten. Voor klanten als verdachte geldt daarnaast dat zij ook uit geldnood en min of meer toevallig hun slachtoffers kiezen. Dit geldt bijvoor-

38. Waar we in deze paragraaf over daders spreken, zou in een aantal gevallen eigenlijk van verdachten gesproken moeten worden. Immers, we hebben de politieregio's gevraagd een typering te geven van de in beeld gekomen verdachten.

beeld voor bekende afpersingsincidenten als de Campina-zaak, waarbij de dader het bedrijf Campina uitkoos omdat hij toevallig een toetje van dit merk aan het eten was. Over dit type dader kunnen we meer zeggen wanneer we ook de modus operandi beschouwen, welke we verderop bespreken. Overigens komt het voor dat zakenrelaties of klanten gebruik maken van de diensten van criminelen of anderen om hun dreigementen kracht bij te zetten. In deze gevallen is de verdachte toch getypeerd als klant of zakenrelatie.

Een andere groep die veelvuldig wordt genoemd, is de (ex)werknemer. Ook in dit geval vloeit de afpersing vaak voort uit onenigheid op de werkvloer of conflicten over het salaris of ontslag. De laatste groep verdachten is afkomstig uit de privé-sfeer. Te denken valt dan bijvoorbeeld aan stukgelopen relaties waarbij de ander wordt afgeperst door middel van dreiging met het openbaar maken van privé-foto's of gegevens.

Aantal daders

Op basis van de inventarisatie kunnen we ook iets zeggen over het aantal daders dat (vermoedelijk) is betrokken bij de gemelde afpersingsincidenten. In ongeveer een tiende van de zaken (10,8%) had de politie geen informatie over het aantal verdachten dat vermoedelijk betrokken zou zijn bij de afpersingszaak. In de 140 zaken waar hierover wel informatie voorhanden was, werd aangegeven dat het in ruim de helft van de gevallen (56,4%) om individuele daders ging. In het overige deel werd aangenomen dat er meerdere daders (43,6%) bij de afpersing betrokken waren. In die zin lijkt afpersing meer een individueel dan een groepsdelict te zijn.

Etniciteit

Kijken we naar de etnische herkomst van de verdachten dan blijkt bijna de helft van Nederlandse origine.³⁹ Ruim een derde (36,9%) van de verdachten is van een andere etnische herkomst dan de Nederlandse, waarbinnen de Turkse etniciteit oververtegenwoordigd is; één op de vier verdachten van niet-Nederlandse herkomst heeft de Turkse etniciteit (41,4%). Over de etnische achtergrond van verdachten in 23 afpersingszaken was geen informatie bekend. De tabel hierna geeft een overzicht weer.

39. Ook hier is politiefunctionarissen gevraagd aan te geven of de verdachte(groep) van een specifieke etnische herkomst is anders dan de Nederlandse (zie vraag 12 in de profielijst in bijlage I).

Tabel 4 – Verdachten ingedeeld naar (vermoedelijke) achtergrond (absoluut en procentueel)

Etniciteit dader	n	%
Nederlands	76	48,4
Turks	24	15,3
Surinaams	8	5,1
Chinees	5	3,2
Oost-Europees	5	3,2
Marokkaans	4	2,5
Egyptisch	3	1,9
Overig niet-Nederlands	9	5,7
Onbekend	23	14,6
Totaal	157	100

3.2.5 Modus operandi

Om meer inzicht te krijgen in de aard van de afpersingspraktijken is een analyse gemaakt van een aantal kenmerken van de modus operandi: de wijze waarop en de frequentie waarmee de dader contact zoekt met het slachtoffer, de eis die wordt opgelegd en de pressiemiddelen die de dader inzet om deze eis te bereiken.

Contactwijzen

Daders hanteren bij afpersing verschillende manieren om in contact te treden met het slachtofferbedrijf. De contactwijze houdt verband met de aard van de afpersing en het type dader. Het bewust of onbewust vanuit de anonimiteit opereren, is hier typerend voor. Uit de inventarisatie komt opvallend genoeg naar voren dat er in het merendeel van de zaken die ter kennis van de politie zijn gekomen, sprake is van een niet-anonieme dader (56,7%). In deze gevallen is de dader een bekende voor het slachtoffer (bedrijf) of maakt deze zich tijdens het afpersingsproces aan het bedrijf bekend.

In ruim een kwart van de zaken (28,7%) werden de bedreigingen geuit door een volledig anonieme dader; in dat geval wordt er van uitgegaan dat de dader een onbekende is voor het slachtoffer. Wel kan na opheldering van een afpersingszaak achteraf blijken dat de dader geen onbekende voor het slachtoffer was. Zo kwamen we het volgende voorbeeld tegen in het casuïstiekonderzoek.

Een directeur van een onderneming in de dienstverlenende sector ontvangt een anonieme dreigbrief met daarin een geldeis. De directeur doet aangifte bij de politie en er wordt een opsporingsonderzoek uitgevoerd. Er volgen meerdere brieven waarin vanuit de volledige anonimiteit met geweld wordt bedreigd. Gedurende het onderzoek komt een verdachte in beeld. Hij bekent schuldig te zijn aan de afpersing. De verdachte blijkt - pijnlijk genoeg - een bekende uit de sociale kringen van het slachtoffer. Bron: Casus 7

In een deel van de afpersingszaken (13,4%) trad de dader grotendeels vanuit de anonimiteit met het slachtoffer (bedrijf) in contact. In dit geval geeft de dader zijn of haar identiteit enigszins prijs. Een voorbeeld dat we meerdere keren in de registraties tegenkomen, is de schuldeiser die twee kleerkasten langs stuurt om een openstaande vordering (plus 'rente') terug te eisen. De naam van de opdrachtgever wordt in dit geval niet genoemd, maar het geëiste bedrag valt te relateren aan de openstaande schuld. In slechts twee gevallen is er geen informatie over de mate van anonimiteit van de verdachte bekend. De mate van anonimiteit van de dader staat in verband met de manier van benaderen van het slachtofferbedrijf. Dit kan bijvoorbeeld, per brief, telefonisch of face to face. Een combinatie hiervan komt ook voor.

Voor de incidenten die bij de politie bekend zijn geworden, geldt dat een confronterende benaderingswijze door de afpersing face to face te uiten het vaakst voorkomt. In bijna vier op de tien gevallen (38,9%) heeft de dader (groep) het slachtofferbedrijf persoonlijk bezocht. Dit percentage ligt in feite nog hoger omdat bij de zaken waarin er sprake is van een combinatie van benaderingswijzen (25,5%), de face to face benadering in 85,0% van de gevallen onderdeel uitmaakt van het palet aan benaderingsmethoden. Een andere confronterende benaderingswijze van het slachtoffer is per telefoon. Dit blijkt de tweede meest voorkomende methode te zijn om bedreigingen te uiten; in een op de zeven afpersingsincidenten (14,0%) was er (uitsluitend) sprake van telefonisch contact tussen dader en slachtoffer (bedrijf). In een op de tien gevallen (10,2%) wordt het schrijven van een dreigbrief aan het slachtofferbedrijf als unieke methodiek gehanteerd door de dader(s). Minder voorkomende contactvormen bij afpersing zijn het versturen van een e-mail (5,7%) of een sms (1,3%).

Tabel 5 – Wijze waarop daders van afpersing in contact treden (absoluut en procentueel)

Contactwijze	n	%
Brief	16	10,2
Telefonisch	22	14,0
E-mail	9	5,7
Sms	2	1,3
Face to face	61	38,9
Combinatie	40	25,5
Overig/anders	7	4,5
Totaal	157	100

Contactfrequentie

In het afpersingsproces kan één of meerdere keren contact worden gelegd met het slachtoffer (bedrijf) op de manieren zoals hiervoor genoemd. Bij de incidenten uit de landelijke inventarisatie bleef het in ruim een derde van de gevallen (36,3%) bij een eenmalige benadering van het slachtoffer door de dader (groep). In deze gevallen kan

het zijn dat het slachtofferbedrijf (deels) is ingegaan op de eis of dat de dader na een eerste contact niets meer van zich heeft laat horen. Ook kan het zijn dat een zaak is stukgemaakt of is opgehelderd door politieoptreden of ingrijpen van een andere partij. In een iets groter deel van de afpersingen (39,5%) treedt de dader(groep) op meerdere momenten in contact met het slachtoffer(bedrijf), dit varieert van twee tot meer dan vijf keer. Tabel 6 geeft hiervan een overzicht.

Tabel 6 – Aantal momenten waarop daders in contact treden (absoluut en procentueel)

Aantal keer benaderd	n	%
1 keer	57	36,3
2 keer	17	10,8
3 keer	17	10,8
4 keer	6	3,8
5 keer	3	1,9
Meer dan 5 keer	19	12,1
Onbekend	38	24,2
Totaal	157	100

Het aantal contactmomenten zegt iets over de intensiteit van de afpersing. Om deze reden hebben we ook informatie verzameld over de continuïteit van het delict. Het gros van de afpersingszaken (85,4%) is door de politie getypeerd als een incidenteel delict en in slechts een klein deel (8,9%) werd de afpersing die ter kennis van de politie is gekomen, aangemerkt als een structurele vorm van afpersing. Hiermee bedoelen we dat de dader(groep) het slachtofferbedrijf min of meer in de 'tang' heeft door middel van afpersingspraktijken; het bedrijf is dan meerdere malen en over een langere periode slachtoffer van dezelfde dader(groep). Op basis van deze cijfers kan enkel geconcludeerd worden dat incidentele vormen van afpersing eerder ter kennis van de politie komen dan structurele afpersingspraktijken. Omdat de aangiftebereidheid tussen beide vormen sterk zou kunnen verschillen, kunnen we niet stellen dat de structurele vormen in de praktijk in ons land ook echt minder voorkomen. In geval van structurele afpersing zal een slachtoffer pas dan melding maken wanneer het slachtoffer geen andere uitweg meer ziet, dan naar de politie gaan. Een van de zaken uit het casuïstiekonderzoek die hierna kort wordt weergegeven, is hier illustratief voor.

Een directeur van een bedrijf wordt meerdere malen afgeperst voor geldbedragen variërend van zesduizend tot vijftigduizend euro. De bedreigingen worden via telefoontjes en face to face geuit en zijn zeer persoonlijk en gewelddadig. Uit angst voldoet de directeur ten minste één keer aan de eis van de afpersers. De afpersingen blijven echter doorgaan en veroorzaken veel angst en onrust bij de directeur en zijn familie. Omdat de situatie onhoudbaar wordt, besluit de directeur uiteindelijk naar de politie te gaan. Bron: Casus 6

Doel en middel

Tot afpersing kan vanuit verschillende motieven worden overgegaan. Dit zal in sommige gevallen geldnood zijn, maar ook zakelijke geschillen en rancune kunnen een belangrijke motivator zijn.

Kijken we naar de doelen van de afpersingspraktijken die ter kennis van de politie zijn gekomen dan blijkt het verkrijgen van een geldbedrag in het leeuwendeel van de zaken met het delict te worden beoogd; geld is 136 keer als doel aangeduid. Overigens kunnen daders met de afpersing meerdere of andere doelen beogen, zo ook blijkt uit het gegeven dat behalve geld een enkele keer ook eisen genoemd zijn als goederen (9), overname van het bedrijf (6), diensten (4), kwijtschelding van een schuld (2), een handeling of actie (2) en informatie (1). In een negental gevallen was de afpersing gericht op een ander dan deze genoemde doelen. Om de slachtoffers te bewegen de eisen in te willigen, worden verschillende pressiemiddelen gebruikt.

In tabel 7 geven we een overzicht van de te onderscheiden pressiemiddelen die uit de inventarisatie naar voren zijn gekomen. Sabotage betreft het frustreren van de bedrijfsvoering. Dit kan door middel van explosieven en brandstichting, maar ook met productvergiftiging of productbeschadiging.

Tabel 7 – Gebruikte pressiemiddelen bij de afpersingen (absoluut en procentueel)

Pressiemiddelen	n	%
Geweld	98	62,4
Smaad en openbaarmaking informatie	21	13,4
Sabotage	17	10,8
Combinatie	15	9,6
Overig/anders	6	3,8
Totaal	157	100

Het blijkt dat (dreiging met) geweld veruit het meest wordt ingezet als pressiemiddel; in ruim drie vijfde van de zaken (62,4%) is bedreigd met een vorm van geweld. Dit geweld kan van verschillende aard zijn. Er kan bijvoorbeeld sprake zijn van intimidatie, mishandeling, doodsb bedreiging of het dreigement familieleden iets aan te doen. Smaad en het openbaar maken van informatie of gevoelig materiaal is met verre afstand op de tweede plaats (13,4%) het meest gebruikte pressiemiddel in de bekend geworden afpersingszaken. In een tiende van de zaken wordt (het dreigen met) sabotage van de bedrijfsvoering als middel ingezet om de eis kracht bij te zetten. Daarbinnen heeft ruim de helft (52,9%) van de daders een dreigement geuit producten te vergiftigen of beschadigen. Een combinatie van pressiemiddelen zien we bij bijna een op de tien zaken terug.

3.2.6 Kenmerken gerelateerd

Door de informatie over afpersingszaken die ter kennis van de politie is gekomen naast elkaar te leggen en te combineren, komen we tot een verdere verdieping van het fenomeen en de verschijningsvormen. Hierna presenteren we enkele bevindingen.

Opsporing naar dadertype

De mate van opheldering van afpersingszaken is vanzelfsprekend een belangrijke bevinding. Zoals we eerder beschreven, kunnen we op basis van de inventarisatie concluderen dat van de zaken die ter kennis van de politie zijn gekomen ruim een derde (35,7%) heeft geleid tot aanhouding van een of meerdere verdachten. Relateren we dit aan het type dader dat vermoedelijk achter de afpersing zat dan komt het beeld naar voren zoals in tabel 8 weergegeven.

Uit de tabel is allereerst af te leiden dat de meeste aanhoudingen door de politie tot stand zijn gekomen in die afpersingszaken waar de daders (vermoedelijk) afkomstig zouden zijn uit de criminele sfeer (26,8%). Terwijl we eerder zagen dat (ex)zakenrelaties het vaakst als mogelijke daders werden aangewezen in de afpersingszaken is het dus niet zo dat dit type daders ook het vaakst wordt aangehouden.

Tabel 8 – Aangehouden verdachten gerelateerd aan type verdachten (absoluut en procentueel)

Type verdachte	n	%
(Ex)zakenrelatie	8	14,3
(Ex)klant	11	19,6
Criminele sfeer	15	26,8
(Ex)werknemer	7	12,5
Privé-sfeer	5	8,9
Overig/anders	10	17,9
Totaal	56	100

Relateren we de aangehouden verdachten aan het aantal zaken waarin de typen verdachten zijn genoemd (zie tabel 3) dan blijkt zelfs dat het relatieve aantal aanhoudingen binnen de groep (ex)zakenrelaties het laagst ligt (24,2%). Binnen die zaken waar sprake lijkt te zijn van verdachten afkomstig uit het criminele circuit blijken relatief de meeste aanhoudingen te worden verricht (60,0%). Voorts blijkt de opsporing in die zaken waar de afperser uit de privé-sfeer afkomstig is eveneens tot een relatief hoog percentage aanhoudingen te leiden (45,5%). Hetzelfde kunnen we stellen voor (ex)klanten van het slachtofferbedrijf (42,3%).⁴⁰

40. Het is voorstelbaar dat het met name in de afpersingszaken die voortkomen uit conflicten in de zakelijke of privé-sfeer, civielrechtelijk worden aangepakt of anderszins worden geseponneerd.

Opsporing naar sector

Zoals we eerder zagen, wordt in bijna twee derde van de afpersingsincidenten (64,3%) die ter kennis van de politie komen een opsporingsonderzoek ingesteld. In de meeste gevallen gebeurt dit nadat er aangifte is gedaan door het slachtoffer (bedrijf).

De aangiftebereidheid blijkt overigens over de hele linie niet te verschillen tussen de bedrijfssectoren; het aantal aangiften bij de verschillende politieregio's is evenredig verdeeld over de sectoren.

Relateren we de opsporingsonderzoeken aan de specifieke bedrijfssectoren dan blijkt dat meldingen en aangiften van afpersing die zijn gedaan door de dienstverlenende sector en de detailhandel in verhouding iets vaker tot een opsporingsonderzoek hebben geleid dan meldingen afkomstig uit de horeca en de industriële sector. In tabel 9 is de relatieve verdeling weergegeven.

Tabel 9 – Verrichte opsporingsonderzoeken en aangehouden verdachten naar bedrijfssector gerelateerd aan het aantal meldingen en aangiften in de sectoren (absoluut en procentueel)

Opsporingsonderzoek	detail-handel		horeca		industrie		dienstver-lening		overig	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Opsporingsonderzoek	25	65,8	20	58,8	12	54,5	39	68,4	4	66,7
Geen opsporingsonderzoek	13	34,2	14	41,2	10	45,5	18	31,6	2	33,3
Totaal	38	100	34	100	22	100	57	100	6	100
Resultaat	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Aanhouding verdachten	12	31,6	12	35,3	9	40,9	23	40,4	1	16,7
Geen aanhouding verdachten	26	68,4	22	64,7	13	59,1	34	59,6	5	83,3
Totaal	38	100	34	100	22	100	57	100	6	100

Kijken we vervolgens naar het effect van het maken van melding of het doen van aangifte van afpersing bij de politie dan blijkt dit in de industriële sector en de dienstverlenende branche het grootst te zijn. In genoemde sectoren is namelijk vaker tot aanhouding van verdachten voor de afpersing gekomen dan in de overige sectoren. Daarmee lijken de horeca en detailhandel lastigere sectoren om tot opheldering van afpersingszaken te komen. Met name de detailhandel lijkt op dit punt een afwijkend beeld te laten zien. Terwijl in deze sector relatief veel opsporingsonderzoeken zijn gestart (65,8%), is in deze sector naar verhouding in weinig gevallen tot aanhouding van verdachten gekomen (31,6%). De industriële sector laat een omgekeerd verband zien: relatief weinig opsporingsonderzoeken (54,5%), maar een hoog resultaat (40,9%). Dit zou kunnen onderstrepen dat het onderzoeken naar afpersingspraktijken in de detailhandel complexer is dan in de andere sectoren. Deze bevindingen zijn af te leiden uit tabel 9.

Type dader naar sector

Het is mogelijk dat de opsporingskansen van afpersingspraktijken in de verschillende bedrijfssectoren samenhangen met het type dader dat verantwoordelijk lijkt te zijn voor het delict. Eerder lieten we zien dat de meeste aanhoudingen door de politie plaats hebben gehad in die zaken waar verdachten vermoedelijk afkomstig waren uit het criminele circuit.

Kijken we naar het vermoedelijke type verdachte dat bij de afpersingszaken genoemd is in relatie tot de bedrijfssectoren dan komt het plaatje naar voren zoals in tabel 10 weergegeven.

Tabel 10 – Type verdachten ingedeeld naar bedrijfssector (absoluut en procentueel)*

type verdachte	detailhandel		horeca		industrie		dienstverlening	
	n	%	n	%	n	%	n	%
(Ex)zakenrelatie	5	13,2	6	17,6	7	31,8	13	22,8
(Ex)klant	9	23,7	2	5,9	2	9,1	12	21,1
Criminele sfeer	6	15,8	8	23,5	2	9,1	8	14,0
(Ex)werknemer	4	10,5	6	17,6	4	18,2	7	12,3
Privé-sfeer	5	13,2	2	5,9	2	9,1	2	3,5
Overig/anders	9	23,7	10	29,4	5	22,7	15	26,3
Totaal	38	100	34	100	22	100	57	100

* De categorie overige sectoren is in deze tabel weggelaten

We zien in de tabel dat personen uit de criminele sfeer het vaakst als mogelijke verdachten van de afpersing worden aangeduid in de horecasector (23,5%). In de industrie zien we dit type dader juist opvallend weinig (9,1%). Behalve in de detailhandel zien we in alle sectoren (ex)zakenrelaties als veelgenoemde dader. In de industrie is dit veruit het hoogst (31,8%). Daarnaast zien we in de industrie (ex)werknemers (18,2%) en in de dienstverlening en detailhandel (ex)klanten (respectievelijk 21,1% en 23,7%) opvallend vaak terugkomen. Verdachten uit de privé-sfeer zien we vooral in de detailhandel (13,2%) en minder in andere sectoren.

Als we deze bevindingen nu afzetten tegen de eerdere bevindingen over de opsporingsresultaten in de verschillende sectoren dan kunnen we de kans op het aanhouden van verdachten niet sec toeschrijven aan het type verdachte dat in bepaalde sectoren meer of minder voorkomt. Zo zagen we bijvoorbeeld dat verdachten uit de criminele sfeer vaker door de politie worden aangehouden voor afpersingen dan verdachten uit andere kringen (zie tabel 8). Terwijl we dit type dader relatief vaak terugzien in de horecasector (tabel 10) is het relatieve aantal aanhoudingen in deze sector (35,3%) lager dan in enkele andere sectoren (tabel 10).

Aangiftebereidheid

Het is lastig op basis van een analyse van de politieregistraties iets te zeggen over de aangiftebereidheid van verschillende groepen. Op basis van de analyse van politiegegevens kunnen we wel iets zeggen over de wijze waarop de politie in kennis wordt gesteld van een afpersing. Hieruit blijkt namelijk dat in vergelijking met autochtone ondernemers door niet-Nederlandse ondernemers in relatief minder gevallen ook daadwerkelijk aangifte wordt gedaan van afpersing. Terwijl een melding bij de politie bij 72,5% van de ondernemers met een niet-Nederlandse etnische achtergrond in een aangifte uitmondt, is dit bij de Nederlandse ondernemers in ruim 86,4% van de zaken het geval.

Daders in relatie tot slachtoffers

Interessant is het ook te kijken naar de relatie tussen de etniciteit van dader(groep) en het slachtoffer(bedrijf). Wat dan opvalt, is dat verdachten van niet-Nederlandse herkomst vaak georiënteerd zijn op de eigen of gelieerde etnische groep. Dit is in de meerderheid van de afpersingszaken (62,5%) waarbij het gaat om een etnische dader het geval. Dit geldt in het bijzonder voor verdachten van Chinese herkomst. Zij hadden het in alle gevallen gemunt op Chinese ondernemers. Turkse daders blijken vrijwel de enigen die zich ook richten op slachtofferbedrijven buiten de eigen etnische groep.

Etniciteit en type dader

Ondermeer vanwege deze etnische oriëntatie van daders op slachtoffers is de etniciteit van daders van afpersing een interessant gegeven. In de tabel hierna geven we het type dader naar etniciteit weer.

Tabel 11 – Etniciteit van de typen daders (absoluut en procentueel)

type verdachte	Nederlands		niet-Nederlands	
	n	%	n	%
(Ex)zakenrelatie	23	33,8	10	20,4
(Ex)klant	18	26,5	8	16,3
Criminele sfeer	5	7,4	20	40,8
(Ex)werknemer	14	20,6	8	16,3
Privé-sfeer	8	11,8	3	6,1
Totaal	68	100	49	100

Het meest opvallend in tabel 11 is dat in een absolute meerderheid van de afpersingszaken waarbij personen uit de criminele sfeer als vermoedelijke daders werden aangegeleid, het gaat om verdachten met een niet-Nederlandse etniciteit. Terwijl daders van Nederlandse herkomst heel weinig (7,4%) worden getypeerd als afkomstig uit de criminele sfeer zijn niet-Nederlandse verdachten namelijk juist heel vaak (40,8%) als

crimineel getypeerd. Nadere analyse laat zien dat het hierbij met name gaat om verdachten van Turkse (8) en Chinese (5) herkomst. Als Nederlandse daders zien we het vaakst de zakenrelatie en de klant.

Wanneer we te maken hebben met een dader die wordt getypeerd als afkomstig uit de criminele sfeer, dan kunnen we hieraan ook nog enkele andere conclusies verbinden. Ten eerste valt op dat daders uit de criminele sfeer het veel vaker hebben gemunt op (niet-Nederlandse) etnisch-specifieke branches dan op autochtone branches (35% tegenover 8%). Daarbij blijkt het in alle bekend geworden gevallen van Chinese afpersing vermoedelijk te gaan om Chinese daders uit de criminele sfeer.

Ten tweede zien we, en dat lijkt logisch, dat het bij het vermoeden van daders uit de criminele sfeer vaker gaat om meerdere verdachten dan bij daders uit andere kringen.

Daders en modus operandi

Het is ook mogelijk de benaderingswijze te leggen naast het type verdachte of de etniciteit van de verdachte. Tabel 12 geeft een weergave van de contactwijzen in relatie tot het type dader. Vanwege de relatief kleine aantallen zijn alleen de absolute aantallen gegeven.

Eerder hebben we besproken dat de face to face benadering het meest is toegepast in de afpersingszaken (zie tabel 5), zeker als we bedenken dat in het geval van gecombineerde benaderingswijzen ook in bijna alle gevallen de face to face benadering wordt gebruikt. In tabel 12 komt naar voren dat deze methode het 'populairst' is onder alle typen verdachten. Daarnaast zien we dat (ex)zakenrelaties ook geregeld kiezen voor een telefonische benadering van het slachtoffer(bedrijf). Bij (ex)klanten is dit beeld vergelijkbaar, al wordt hier in veel gevallen ook gekozen voor de brief als communicatiemiddel. Hierbij moeten we waarschijnlijk onderscheid maken tussen 'bekende' klanten die ontevreden zijn over een geleverd product en consumenten die als productafperser actief zijn. Daders afkomstig uit het criminele circuit en daders uit de privé-sfeer kiezen eigenlijk altijd voor de face to face benadering. Bij de (ex)werknemers is het beeld diffuus.

Tabel 12 – Benaderingswijzen in relatie tot de typen daders (absolute aantallen)*

type dader	brief	telefoon	face to face	mail/sms	combinatie
(Ex)zakenrelatie	0	6	13	1	11
(Ex)klant	6	5	15	0	3
Criminele sfeer	1	2	15	1	6
(Ex)werknemer	1	3	6	2	7
Privé-sfeer	2	0	4	0	5

* Overige benaderingswijzen zijn niet in de tabel opgenomen

Eenzelfde exercitie hebben we uitgevoerd voor de etniciteit van de daders in relatie tot de benaderingswijzen. Het blijkt dat daders die vermoedelijk een niet-Nederlandse etnische achtergrond hebben zelden tot nooit kiezen voor de brief, e-mail of telefoon om contact te maken. In bijna alle gevallen brengen zij minimaal ook face to face hun dreigementen over. Eerder al zagen we ook dat niet-Nederlandse daders vaker getypeerd worden als afkomstig zijnde uit het criminele circuit waar deze face to face benaderingswijze zeer 'gebruikelijk' is.

Ten slotte kunnen we kijken naar de gebruikte dreigementen in relatie tot het dader-type. De relevante cijfers worden in tabel 13 weergegeven. Vanwege de kleine aantallen zijn ook hier alleen de absolute aantallen weergegeven.

Tabel 13 – Pressiemiddelen in relatie tot de typen daders (absolute aantallen)

type dader	geweld	smaad en informatie	sabotage	combinatie
(Ex)zakenrelatie	27	3	1	1
(Ex)klant	18	1	4	2
Criminele sfeer	16	2	2	4
(Ex)werknemer	9	6	3	4
Privé-sfeer	7	3	0	1

* Overige pressiemiddelen zijn niet in de tabel opgenomen

Geweld is over de hele linie van typen verdachten het meest gebruikte pressiemiddel om de eis kracht bij te zetten. Voor bijna alle typen dadergroepen geldt dat dit pressiemiddel in minimaal drie kwart van de afpersingszaken wordt toegepast. In de tabel valt op dat een groot deel van de (ex)werknemers evengoed naar andere middelen grijpt om de dreigementen te uiten. Zo blijken smaad en het openbaar maken van informatie in het bijzonder bij dit type dader veel gebruikte pressiemiddelen. Dit geldt in iets mindere mate ook voor daders die afkomstig zijn uit de privé-sfeer van het slachtoffer(bedrijf). Sabotage van de bedrijfsvoering lijkt vooral door (ex)klanten en (ex)werknemers een optioneel middel om een bedrijf af te persen. Overigens blijkt de etniciteit van de daders geen bepalende factor te zijn voor het type dreigement dat wordt geuit.

3.3 Omissies in de registraties

In hoeverre de aard en omvang van de hiervoor beschreven registraties een betrouwbaar beeld geven van de werkelijkheid is onduidelijk. Er zijn verschillende redenen om te veronderstellen dat de cijfers een onvolledig beeld geven van het werkelijke aantal afpersingen waar bedrijven mee te maken krijgen. Zo beschreven we eerder dat er door de politie op centraal niveau een speciale registratie voor afpersingszaken wordt bijgehouden. Deze registratie is sinds 2000 ondergebracht bij de Dienst Specialistische

Recherchetoeepassingen van het Korps landelijke Politiediensten. Omdat de regiokorpsen niet verplicht zijn om afpersingszaken centraal te melden, omvat deze centrale registratie vermoedelijk slechts een deel van de afpersingszaken die zich in ons land voordoen. Deze registratie biedt daarmee slechts een indicatie voor de minimale omvang van de problematiek.

Bij de afzonderlijke politieregio's komen meldingen en aangiften van alle misdrijven in de registratiesystemen terecht. De bedrijfsprocessensystemen van de vijftienvier politieregio's omvatten dan ook alle afpersingsincidenten die ter kennis van de politie zijn gekomen. Het blijkt echter om diverse redenen bijna onmogelijk om alle registraties met betrekking tot afpersing van het bedrijfsleven uit deze systemen te halen. Dit heeft te maken met de structuur van de systemen en de kwaliteit van de aangifte, maar vooral ook met de kenmerken van afpersing als delicttype. Deze aspecten lichten we hierna een voor een toe.

Structuur van de registratiesystemen

Op het politiebureau worden de meldingen en aangiften van misdrijven opgenomen en in het bedrijfsprocessensysteem geregistreerd. Het bedrijfsprocessensysteem kent verschillende misdrijfcategorieën, waaronder meldingen en aangiften kunnen worden geschaard. Deze categorieën worden in de verschillende systemen aangeduid als maatschappelijke klasse of incidentcode. Afpersing heeft een eigen classificatiecode binnen de systemen.

Om een beeld te krijgen van aard en omvang van registraties van afpersing van het bedrijfsleven die bij de politie bekend zijn, is de landelijke inventarisatie die in het kader van onderhavig onderzoek is gehouden dan ook gericht op deze specifieke maatschappelijke klasse dan wel incidentcode. Binnen deze subgroep is een filtering gemaakt van meldingen en aangiften die overeenkomen met de definiëring die we hebben gegeven aan afpersing van het bedrijfsleven. Zoals we hebben laten zien, heeft deze exercitie geresulteerd in 157 gevallen uit vierentwintig politieregio's die gemeld zijn over een periode van twee jaar.

De beperking van deze inventarisatie is dat hiermee slechts een deel van het werkelijke aantal afpersingszaken dat ter kennis van de politie is gekomen, is verkregen. Ook andere incidentcodes of classificaties lenen zich soms voor het wegschrijven van afpersingspraktijken. Dit heeft te maken met de kenmerken van het delicttype zoals we hierna zullen bespreken.

Kenmerken van het delicttype

Afpersing is een delicttype dat veel overeenkomsten vertoont met andere delicten zoals beroving en diefstal. Dit komt omdat veel elementen van afpersingspraktijken ook terugkomen bij andere delicten. Te denken valt daarbij aan bedreigingen die worden geuit en geweld dat wordt toegepast. Het eisen van een geldbedrag of een ander waardevol product is bijvoorbeeld ook kenmerkend voor straatroof.

De kenmerken van een zaak blijken sterk bepalend voor de categorie waaronder de zaak binnen het bedrijfsprocessensysteem wordt weggeschreven. Zo reageert een van de politieregio's dat de afpersing van Ikea in 2002 niet terug te vinden is onder de noemer 'afpersing' in het bedrijfsprocessensysteem. Na een zoektocht binnen het systeem blijkt deze zaak weggeschreven te zijn onder de subgroep 'explosieven' omdat de afpersing gepaard ging met het plaatsen van bommen. Zo kunnen ook afpersingszaken waar wapens worden gebruikt om iemand af te persen in de registratie soms terecht komen onder de categorie 'wapens en munitie'. Omdat bedreiging een belangrijk kenmerk is van afpersingspraktijken en het onderscheid tussen bedreiging en afpersing daarmee niet altijd even duidelijk is, zullen zaken vermoedelijk soms ook onder die noemer worden weggeschreven. Een andere verklaring is dat soms pas later in een opsporingsonderzoek duidelijk wordt wat de werkelijke aard van de melding of aangifte van een delict is. De originele mutatie wordt daarop echter niet meer in het systeem aangepast, zo ook geeft een van de geïnterviewden aan.

De labels die aan de meldingen en aangiften worden gegeven, zijn van origine bedoeld om de zaken terug te kunnen vinden in het systeem. Een melding van een brand kan bijvoorbeeld later om een moord gaan, maar zal in het bedrijfsprocessensysteem onder de maatschappelijke klasse 'brand' blijven staan. Bron: Politiefunctionaris

Kwaliteit van de aangifte

In relatie tot de wijze waarop zaken worden weggeschreven in de systemen kunnen we ook de kwaliteit van de aangifte van een afpersingsincident noemen. Bij de kwaliteit gaat het enerzijds om de volledigheid en waarheid van de inhoud van de aangifte en anderzijds om de professionele kwaliteit van de politie bij het opnemen van de aangifte. De politie beoordeelt op basis van hetgeen de aangever vertelt met welk type delict ze te maken heeft en welke acties er van de politie verwacht mogen worden. Indien een aangever onduidelijk of terughoudend is in de informatie die hij of zij over het incident met de politie deelt, kan dit ertoe leiden dat een aangifte onterecht niet als een afpersing wordt beoordeeld of niet als ernstig delict wordt beschouwd. In dit kader merkt een politiefunctionaris op dat 'mensen vaak naar de politie komen met een ander verhaal dan wat ze eigenlijk kwijt willen'. Vaak zal dergelijke onvolledige informatie de politie onvoldoende houvast bieden om een opsporingsonderzoek te starten. Een van de geïnterviewden wees ons op het bestaan van terughoudendheid bij bepaalde slachtoffers om het volledige verhaal te vertellen bij de aangifte.

In sommige culturen - met name onder Chinezen - is in het algemeen sprake van een lage aangiftebereidheid. Als er dan al aangifte wordt gedaan, krijg je niet het hele verhaal. Slachtoffers houden bewust informatie achter wegens een hoog eergevoel en de angst voor gezichtsverlies, bijvoorbeeld omdat ze al een keer betaald hebben bij een afpersing. Bron: Politiefunctionaris

De kwaliteit van de inhoud van een aangifte heeft voor een belangrijk deel ook te maken met de kwaliteit van de politie bij het opnemen van de aangifte. Zo bepaalt de persoonlijke beoordeling van de betreffende politiefunctionaris die de melding of aangifte opneemt, de benoeming van het delicttype en daarmee de wijze waarop de aangifte wordt weggeschreven in het bedrijfsprocessensysteem. Zo meldt een politiefunctionaris op dat afpersingszaken onterecht als diefstal worden weggeschreven in het systeem vanwege gebrek aan kennis: 'diefstal met geweld is een ander wetsartikel en valt onder een andere code dan afpersing, maar dienders zien het verschil niet'. 'Soms worden aangiften ook op een zeer onlogische plek in het systeem weggeschreven waardoor zaken onvindbaar worden', merkt een andere politiefunctionaris op.

Verborgene registraties

Ook als meldingen en aangiften wel bij de politie terechtkomen, zijn ze soms om een nog andere reden niet terug te vinden. Met name bij afpersing van grote bedrijven blijkt hier sprake van te zijn. Opsporingsonderzoeken naar zaken waarbij zwaarwegende belangen meespelen, kunnen namelijk door de politie onder embargo worden gedraaid. In dit geval is de registratie van de melding of aangifte afgeschermd. Wanneer de volksgezondheid in het geding is of het risico op imagoschade voor een bedrijf zeer hoog is, kan er voor deze werkwijze worden gekozen. Dergelijke zaken komen hoogstens achteraf, indien tot aanhouding en vervolging is overgaan, terug in de politieregistratiesystemen. Wanneer het opsporingsonderzoek doodloopt, zal de aangifte verborgen blijven in het systeem.

Als je in een zaak die onder embargo wordt gedraaid niet tot aanhouding van een verdachte komt, wordt er geen procesdossier opgesteld, komt de zaak niet bij rechtbank en niet bij de pers. Goede kans dat het dan ook niet in de politiestructuren terug te zien is. Bron: Politiefunctionaris

3.4 Resumé

Het nauwkeurig bepalen van de omvang van de afpersingsproblematiek waarmee bedrijven worden geconfronteerd, blijkt lastig te zijn. Bestaande cijfers zijn schaars en geven een diffuus beeld over de prevalentie vanwege verschil in meetperiode en vraagstelling en het ontbreken van een definitie van het begrip afpersing. Ondanks deze barrières kunnen we op basis van bestaande bronnen aangevuld met onze eigen bevindingen een uitspraak doen over de mate waarin afpersing van het bedrijfsleven in ons land lijkt voor te komen.

Uit diverse peilingen bij het bedrijfsleven komt een slachtofferspercentage variërend van 0,14 procent (in een jaar) tot vier procent (over vijf jaar) naar voren. Met enige voorzichtigheid kunnen we daaruit afleiden dat het slachtofferspercentage van afpersing in het bedrijfsleven richting de één procent neigt met een ondergrens van 0,14 procent.

Gerelateerd aan de omvang van het Nederlandse bedrijfsleven (circa 398.000 bedrijven in 2006) betekent dit een jaarlijkse absolute ondergrens van circa 550 bedrijven dat slachtoffer wordt van afpersing. Verhoudingsgewijs is het zelfgerapporteerde slachtofferschap van afpersing het hoogst bij de dienstverlenende sector, gevolgd door de transportsector, de horeca en detailhandel.

Naast de zelfgerapporteerde cijfers kunnen we de geregistreerde politiecijfers leggen. Het Korps Landelijke Politiediensten (KLPD) registreert jaarlijks een negental gevallen van productafpersing. Cijfers over andere afpersingsvormen zijn hier niet bekend. De politieregistratiesystemen bij de regionale korpsen bieden inzicht in afpersing van het bedrijfsleven in bredere zin. Een landelijke screening over de politieregistraties die in het kader van onderhavig onderzoek is uitgevoerd, wijst uit dat er jaarlijks ten minste circa tachtig gevallen van afpersing van bedrijven ter kennis van de politie komen. Dit aantal gerelateerd aan het totale Nederlandse bedrijfsleven wijst erop dat jaarlijks in elk geval 0,02 procent van de bedrijven melding maakt van afpersing bij de politie. Dit is een evidente ondergrens omdat de politiestructuren meer geregistreerde afpersingszaken herbergen dan met de inventarisatie verkregen is. Omissies in de registraties kunnen we terugvoeren op een aantal factoren: de structuur van de systemen, de kwaliteit van de aangifteopname en de kenmerken van afpersing als delicttype.

Binnen de geregistreerde politiecijfers zijn de meeste meldingen en aangiften gedaan door bedrijven die wij hebben geschaard onder de dienstverlenende sector (waarin ook de transportsector is opgenomen). De zelfgerapporteerde cijfers uit de bedrijvenmonitor onderschrijven dit beeld. Gerelateerd aan het Nederlandse bedrijfsleven blijken de meeste meldingen en aangiften van afpersing verhoudingsgewijs juist vaker afkomstig uit de horecasector dan uit de dienstverlenende sector en de detailhandel. Alles overziend, kunnen we concluderen dat min of meer alle bedrijfssectoren kwetsbaar lijken te zijn als het gaat om afpersing.

De extractie van afpersingszaken uit de geregistreerde meldingen en aangiften bij de politieregio's geeft behalve een beeld van de omvang nader inzicht in de aard van afpersingszaken. De cijfers laten zien dat het grootste deel van de slachtofferbedrijven van Nederlandse herkomst is; bijna driekwart van de meldingen en aangiften is afkomstig van autochtone ondernemers. Dit betekent dat bijna een kwart evenwel afkomstig is van allochtone ondernemers. Gerelateerd aan de verhoudingen binnen het bedrijfsleven in Nederland wijzen deze gegevens op een relatief groter aandeel van allochtone ondernemers dat bij de politie melding maakt van afpersing dan van de autochtone ondernemers.

Kijken we naar de verdachten dan blijken in de meeste zaken verdachten van Nederlandse origine aangeduid te worden. Daders blijken bovendien veelal georiënteerd te zijn op de eigen of gelieerde etnische groep. De daders blijken regelmatig uit de zakelijk-relacionele sfeer van het slachtoffer (bedrijf) afkomstig, maar ook is een aanzienlijk deel afkomstig uit het criminele circuit. Laatstgenoemd dadertype zien we het vaakst terug in de horecasector.

In het grootste deel van de gemelde afpersingszaken zoekt de dader(groep) face to face contact met het slachtoffer en meestal is de dader(groep) dan ook bij het slachtoffer(bedrijf) bekend of maakt deze zich bekend. Geld is het ultieme doel in het overgrote deel van de afpersingszaken.

Vaak is er in het afpersingsproces sprake van meerdere contactmomenten met het slachtoffer(bedrijf) en (dreiging met) geweld blijkt het meest toegepaste middel om de eisen kracht bij te zetten. Een belangrijke bevinding is dat de meeste zaken door de politie getypeerd werden als incidentele afpersingsincidenten. Mogelijk dat juist de meer structurele vormen van afpersing buiten het blikveld van de politie blijven.

De politie blijkt in bijna twee derde van de gevallen opsporingsinzet te plegen en in ruim de helft van de zaken levert dit een aanhouding van verdachten op. Binnen die zaken waar sprake lijkt te zijn van verdachten afkomstig uit het criminele circuit blijken relatief de meeste aanhoudingen te worden verricht, gevolgd door daders afkomstig uit de privé-sfeer en (ex)klanten van het slachtofferbedrijf. Kijken we naar sectoren dan blijken de horeca en detailhandel de 'lastigste' sectoren te zijn om tot opheldering van de zaak te komen.

IV Verborgenheid van afpersing van het bedrijfsleven

In het vorige hoofdstuk hebben we laten zien dat de werkelijke omvang van het aantal afpersingen waarmee het bedrijfsleven wordt geconfronteerd lastig te bepalen is. We hebben hier inzicht in proberen te geven aan de hand van enerzijds bij de politie geregistreerde cijfers en anderzijds door het bedrijfsleven zelfgerapporteerde cijfers. Beide bronnen bieden een indicatie voor de omvang van het fenomeen maar diverse kanttekeningen vertroebelen het beeld. De geregistreerde politiecijfers zijn slechts een extractie van wat er bij de politie aan meldingen en aangiften van afpersingen in het systeem geregistreerd staat en de zelfgerapporteerde cijfers zijn niet geheel betrouwbaar vanwege het ontbreken van een definitie van afpersing in de vraagstelling. Wel geven de geregistreerde politiecijfers in elk geval een beeld van de minimale omvang - jaarlijks landelijk ten minste tachtig geregistreerde meldingen en aangiften - en van de aard van zaken die bij de politie bekend zijn. De werkelijke omvang van de afpersingsproblematiek waar het Nederlandse bedrijfsleven mee geconfronteerd wordt, omvat echter naast deze beperking aan de politieregistraties ook die gevallen van afpersing die volledig buiten beeld van de politie blijven. Hiermee doelen we op het bekende dark figure van criminaliteit. In de praktijk blijken zich namelijk ook gevallen van afpersing voor te doen die bij de politie, maar ook bij andere partijen waar het bedrijfsleven mee te maken heeft, buiten beeld blijven. In dit hoofdstuk gaan we dieper in op deze verborgen - en mogelijk zeer substantiële - kant van het fenomeen.

4.1 Afpersing als verborgen probleem voor de politie

De politie heeft een feitelijk beeld van wat er zich afspeelt in de samenleving voor zover er meldingen en aangiften van misdrijven worden gedaan. Daarmee blijven misstanden waarvan de politie niet in kennis wordt gesteld - of die de politie zelf niet constateert - buiten beeld. Enkel 'zachte informatie' over vermeende misdrijven biedt de politie in de regel onvoldoende handvatten om actie te ondernemen. Zo merkt een geïnterviewde naar aanleiding van de vermeende afpersingen in de Limburgse horeca - waarnaar we in de inleiding van het rapport verwijzen - het volgende op:

In de politiestatistieken komen we de geruchten over afpersingen waar de Limburgse horeca mee te maken zou hebben op geen enkele manier tegen. Dat zou kunnen betekenen dat de afpersing zo bedreigend en ernstig is dat men er niet over naar buiten durft te treden of dat er niets van waar is. Bron: Regionaal Platform Criminaliteitsbeheersing Zuid-Limburg

Een politiefunctionaris verwoordt het achterwege blijven van meldingen of aangiften in dergelijke casus als 'veel verhalen, weinig verballen'. Hiermee zijn we aanbeland bij het thema aangiftebereidheid van slachtoffers van afpersing.

Uit de literatuur, de interviews en intervisiebijeenkomsten met experts met een verschillende achtergrond komt naar voren dat er verschillende redenen zijn om aan te nemen dat er bij ondernemers sprake is van terughoudendheid bij het doen van aangifte in het algemeen en bij afpersing in het bijzonder. In deze paragraaf besteden we aandacht aan dit aspect.

4.1.1 Algemene aangiftebereidheid

In het algemeen kan vastgesteld worden dat er in het bedrijfsleven sprake is van een lage aangiftebereidheid. Zelfgerapporteerde gegevens uit het bedrijfsleven geven hier blijk van en diverse bronnen wijzen op verklaringen hiervoor.

Enkele cijfers

Uit de resultaten van de Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven 2006 komt naar voren dat van alle bedrijven in de onderzochte branches een vijfde (21%) in 2006 van één of meer delicten melding heeft gemaakt bij de politie. Van alle bedrijven heeft bijna één op de tien (9%) daarvan ook daadwerkelijk aangifte gedaan. Kijken we binnen de resultaten van de bedrijvenmonitor enkel naar de bedrijven die daadwerkelijk geconfronteerd zijn met misdrijven dan blijkt dat over de hele linie 12 tot 45 procent van de getroffen bedrijven aangifte doet. Voor de delictcategorieën vernieling, geweld en overige delicten blijkt dat door minder dan een kwart van de bedrijven aangifte wordt gedaan. Tabel 4.1 geeft een overzicht van deze aangiftecijfers.

Tabel 4.1 – Aangiftegedrag van delicten door getroffen bedrijven (in %)

Delicttype	Bedrijfssector				
	bouw	detailhandel	horeca	transport	zakelijke dienstverlening
Inbraak	45	25	20	35	34
Diefstal	29	17	17	32	39
Vernieling	24	17	13	23	23
Geweld	17	12	16	23	22
Overige	16	16	15	21	13

Bron: TNS NIPO (2006)

Uit de resultaten van de bedrijvenmonitor komt verder naar voren dat er met name in de horecasector en detailhandel een lage aangiftebereidheid blijkt te bestaan. Minder dan een kwart van de bedrijven in deze sectoren doet naast melding ook aangifte van misdrijven. Bij de overige sectoren (bouw, zakelijke dienstverlening en transport) neemt ongeveer een derde van de getroffen bedrijven ook de moeite om aangifte te doen.

Enkele verklaringen

In de interviews die we hebben gehouden, komt het algemene beeld naar voren dat ondernemers altijd hun best zullen doen om de naam van het bedrijf hoog te houden. Negatieve publiciteit over bedrijfsvoering of het bekend worden van misstanden in het bedrijf zijn funest voor de bedrijfsreputatie.

Zeker gevoelige zaken die in een bedrijf spelen, zal men intern proberen af te handelen. Men wil uit angst voor imagoschade en omzetverlies gewoonweg de vuile was niet buiten hangen en zal daarom ook niet snel naar de politie stappen. Bron: Particulier recherchebureau

Meer concreet is met de Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven zicht gekregen op de achtergronden van het meldings- en aangiftegedrag van ondernemers. Daaruit kwam naar voren dat de redenen om bij de politie geen melding te maken van een misdrijf gerelateerd zijn aan het type misdrijf. Veel ondernemers lijken de perceptie te delen dat de politie geen actie onderneemt naar aanleiding van een melding of aangifte. Terwijl dit voor delicten als inbraak, diefstal en vernieling als belangrijkste argument is aange-merkt, geldt dat bedrijven bij geweldsdelicten vaker het argument opvoeren het probleem liever zelf op te lossen.

In algemene zin blijkt de terughoudendheid van het bedrijfsleven bij het melden of aangeven van misdrijven vooral te maken te hebben met de verwachting dat het in kennis stellen van de politie geen resultaat oplevert. Ook een van de geïnterviewden in ons onderzoek wijst op het bestaan van deze beleving in het bedrijfsleven.

Als je naar verschillende vormen van criminaliteit kijkt, zitten daar gemeenschappelijke elementen in waardoor er geen aangifte wordt gedaan. Het is voor de ondernemers maar afwachten of er wat met hun aangifte wordt gedaan. De scenario's in het hoofd van de ondernemer bepalen of ze er wat mee doen. Bron: Koninklijk Horeca Nederland

Ook de beleving dat aangifte doen ingewikkeld en tijdrovend is, zorgt voor een relatief lage aangiftebereidheid bij ondernemers (TNS NIPO, 2006). In gesprekken die wij in het kader van ons onderzoek hebben gevoerd, kwam dit aspect regelmatig terug.

In de literatuur vinden we tot slot indicaties om aan te nemen dat de aangiftebereidheid onder ondernemers met een niet-Nederlandse achtergrond lager is dan bij Nederlandse ondernemers. Lempens et al. (1998) stelden vast dat een geringere aangiftebereidheid bij allochtonen voortkomt uit praktische drempels zoals taalproblemen, gebrek aan informatie en het mogelijk ontbreken van een verblijfsvergunning (bij de aangever of zijn naasten). Daarnaast bleken ook gevoelsmatige belemmeringen zoals angst voor represailles, stigmatisering door de eigen gemeenschap of een relatief negatief beeld van de politie een rol te spelen bij het meldings- en aangiftegedrag.

4.1.2 Aangiftebereidheid bij afpersing

In lijn met het algemene aangiftegedrag van ondernemers komt in onderhavig onderzoek uit diverse bronnen naar voren dat er zeker ook in geval van afpersingen sprake is van terughoudendheid bij het doen van aangifte daarvan. Deze terughoudendheid kan te maken hebben met zaken als angst, bedrijfseconomische motieven, een gebrek aan vertrouwen in de politie, onbekendheid, onwetendheid en cultuur. Hierna zullen we deze aspecten toelichten. Enkele daarvan zullen vanzelfsprekend ook opgeld doen als verklaring voor het algemene aangiftegedrag van ondernemers.

Onbewust of onerkend slachtofferschap

Een eerste verklaring voor de vermeende terughoudendheid bij het doen van aangifte in geval van afpersing is gelegen in het feit dat slachtoffers zich gewoonweg niet bewust zijn van hun slachtofferschap. Zoals ook Knotter et al. (2006) aangeven, ziet een slachtoffer bij een eerste dreigbrief niet altijd reden om aangifte te doen. Dit heeft te maken met de aard van afpersing: 'afpersing lijkt pas een voltooid delict bij de overdracht van het geld', zo geeft een politiefunctionaris aan. Eerder is een slachtoffer er zich niet altijd van bewust dat er een delict wordt gepleegd. Bij het alleen al versturen van een dreigbrief maakt de verzender zich immers schuldig aan een misdrijf.

Over het algemeen zullen personen zich bewust zijn van slachtofferschap van een misdrijf wanneer zij negatieve gevolgen ondervinden. Wanneer een dreigement niet serieus wordt genomen door een bedrijf zal het besef van slachtofferschap ontbreken waardoor de ondernemer geen reden ziet om naar de politie te gaan.

Ook wanneer een ondernemer het dreigement wel serieus neemt, kan de hoedanigheid van het dreigement het slachtoffer weerhouden van het doen van aangifte. Hierbij gaat het om de subtiliteit van dreigementen: 'dreigementen kunnen zodanig worden geuit dat ze balanceren op het randje van wat strafbaar is', onderschrijft een politiefunctionaris. Uitspraken als 'goh, mooie auto heb je, het zou toch jammer zijn als...' of 'ik weet waar je kinderen naar school gaan' zijn hier voorbeelden van. In dit geval is er wel sprake van bewust slachtofferschap bij de ondernemer maar kan het slachtofferschap juridisch gezien lastig erkend worden.

Bedrijfseconomische motieven

Behalve het zich niet bewust zijn van slachtofferschap kan ook een bepaalde acceptatie van slachtofferschap de aangiftebereidheid beïnvloeden. Soms is het bedrijfseconomisch ook goedkoper om in geval van afpersing het geëiste geldbedrag te betalen. Het doen van aangifte bij de politie zou immers kunnen leiden tot aanzienlijke imagoschade met alle mogelijke negatieve gevolgen voor de omzetcijfers.

Bepaalde vormen van criminaliteit zijn inherent aan de bedrijfseconomie en worden in de slipstream van het bedrijfsleven meegenomen. Ook afpersingspraktijken kunnen wellicht

door het bedrijfsleven beschouwd worden als een ingecalculeerd risico. Bron: Interviewbijeenkomst

In geval van afpersing zou deze uitspraak suggereren dat veel bedrijven tegemoet komen aan de eisen van afpersers. Experts wijzen erop dat hoewel het in de praktijk zeker voorkomt dit slechts sporadisch het geval zal zijn. 'Betaal je een keer een tientje dan ben je verkocht', aldus een verzekeraar.

Het type dader speelt ook een rol bij de motivatie om aangifte te doen van afpersing. Als de dader bijvoorbeeld bij het slachtofferbedrijf bekend is en een werknemer betreft, zal een bedrijf niet snel geneigd zijn de vuile was buiten te hangen met het risico intern en extern onrust te veroorzaken.

Ondernemers zullen minder snel aangifte doen als het vermoeden bestaat dat de dader uit de eigen organisatie komt. Men lost een incident dan liever op door de dader de keus te geven en te stellen 'we weten dit en dat, dus zullen we aangifte doen tenzij je zelf ontslag neemt'. Bron: Politiefunctionaris

Tot slot hebben bedrijfseconomische motieven om geen aangifte te doen te maken met de beleving dat het doen van aangifte en het vervolgproces tijdrovend is. Het niet doen van aangifte van een delict kan door het bedrijfsleven zo letterlijk gecalculeerd zijn dat men de kosten die gemoeid zijn met de tijdsinvestering in het aangifteproces niet voor zijn rekening wil nemen.

De aangifte en het hele vervolgproces na de aangifte heeft voor een ondernemer veel om handen, de loop naar de rechter en het getuigenverhoor en dergelijke kosten veel tijd en tijd is geld in het bedrijfsleven. Bron: Interviewbijeenkomst

Escapemogelijkheden

Indien slachtoffers beschikken over mogelijkheden om afpersingspraktijken zelf tegen te gaan (escapemogelijkheden), zal er minder aanleiding zijn om de politie in kennis te stellen. Grote bedrijven beschikken bijvoorbeeld vaak over een interne beveiligingsafdeling die in staat is de inschatting te maken of een dreigement reëel is: 'alleen in die gevallen waarin wordt ingeschat dat er een reële dreiging is, wordt overwogen om aangifte te doen', aldus een vertegenwoordiger van een multinational. In andere gevallen worden private recherchebureaus (die overigens in veel gevallen wel stimuleren om aangifte te doen) ingehuurd om te helpen de dreiging weg te nemen. Dit geldt zeker indien een bedrijf over een verzekering tegen afpersing en ontvoering beschikt. In overleg zal dan worden besloten wat de beste strategie is. Zelfs het overgaan tot betaling is dan een mogelijkheid om de dreiging af te wenden.

Voor veel slachtoffers die geen toegang hebben tot dergelijke externe partners zal betaling een reëel alternatief zijn indien men niet naar de politie wil gaan.

Een andere mogelijkheid die in de praktijk voorkomt, is het inhuren van (informele) beveiliging of het inzetten van het eigen netwerk om de dreiging weg te nemen.

Je zoekt hulp bij je eigen sociale netwerk. Dat kan een strategische keuze zijn om geen vijanden te maken. Binnen bepaalde etnische gemeenschappen los je liever je problemen zelf op dan naar de politie te gaan. Bron: Intervisiebijeenkomst

Ook in de horeca lost men de eigen problemen graag zelf op. 'Daar bestaat niet de traditie om snel aangifte te doen', aldus een vertegenwoordiger van een brancheorganisatie. In extreme gevallen kiezen slachtoffers eieren voor hun geld door de boel te sluiten of te vluchten.

Culturele factoren

Zoals we al eerder kort in dit hoofdstuk aangaven, kunnen culturele factoren ervoor zorgen dat slachtoffers van misdrijven de weg naar de politie slechter weten te vinden. Dit geldt zeker ook voor de aangiftebereidheid in geval van afpersingspraktijken.

In de eerste plaats houdt de terughoudendheid om aangifte te doen verband met de taalbarrière. Indien de politiefunctionaris en het slachtoffer elkaar niet of nauwelijks begrijpen, zal het onmogelijk tot een zorgvuldige aangifte kunnen komen. In de tweede plaats komt dit door onbekendheid met het doen van aangifte: 'ja, maar wat gebeurt er dan, hoe moet dat dan, hoe zit dat dan?'. In de derde plaats spelen gezichtsverlies en een hoog eergevoel een rol. Binnen de eigen gemeenschap wordt het soms als not done ervaren om met problemen naar buiten te treden en dit kan leiden tot sociale uitsluiting door zowel familie als klanten. Ook schaamte over slachtofferschap van een delict als afpersing blijkt een belangrijke rol te spelen. Wanneer er wel aangifte wordt gedaan, is de inhoud niet altijd volledig.

Soms wordt er bij een aangifte bewust informatie achterhouden door het slachtoffer. De angst voor gezichtsverlies en een hoog eergevoel spelen daarbij een belangrijke rol. Over de afloop van een afpersing laat men zich niet altijd uit omdat het slachtoffer zich bijvoorbeeld schaamt dat hij al eerder betaald heeft aan de afperser. Bron: Politiefunctionaris

Een interview met een Turkse bron illustreert de terughoudendheid bij met name allochtone ondernemers om aangifte te doen bij de politie. Over de vermeende afpersing van Turkse ondernemers waarover in de media werd bericht in 2007 blijkt geen politie-informatie voorhanden.⁴¹ De reden daarvoor lijkt gelegen te zijn in de cultuurkenmerken maar ook in angst en het wantrouwen in de politie meent de geïnterviewde.

41. In een krantenartikel werd bericht dat Turkse ondernemers zouden worden afgeperst. Bron: Spits 20 maart 2007. Afpersing horeca-uitbaters nieuws voor gemeente Utrecht.

Het probleem is dat de verwachting bestaat dat - ook als ze wel zouden praten - de politie toch niets zou doen. Men lost het liever zelf op dan naar de politie te gaan. Turkse ondernemers zoeken dan hulp bij het eigen sociale netwerk, dit kan een strategische keuze zijn om geen vijanden te maken. Bron: een respondent van Turkse afkomst

De lage aangiftebereidheid onder allochtone ondernemers komt ten slotte voort uit het feit dat er in het thuisland vaak slechte ervaringen zijn met de politie. Deze ervaring heeft de politie zowel met Chinezen als met slachtoffers afkomstig uit andere groepen.

Bij ondernemers met een bepaalde etnische herkomst leeft de verwachting dat de politie corrupt is. Ook daders hebben andere ideeën over de politie. Een advocaat van een verdachte vertelde dat zijn cliënt zich erover verbaasde dat hij nog niet door de politie was geslagen. Bron: Politiefunctionaris

Met name de eerste generatie allochtonen doet om deze redenen geen aangifte. Wat experts wel aangeven, is dat eerste-generatieslachtoffers aangifte doen met behulp van en op aandringen van hun kinderen.

Ondernemen in een schemergebied

Immoreel zakendoen geldt als een schemergebied van afpersing van het bedrijfsleven. Zeker ook in geval van afpersing komt het voor dat ondernemers zich, gewild of ongewild, inlaten met louche investeerders of zakenpartners. Dit geldt met name voor sectoren waarin traditiegetrouw weinig wordt samengewerkt met de politie, zoals de prostitutiebranche of coffeeshops.

Een andere kwetsbare groep wordt gevormd door branches waar traditioneel gezien veel cash geld in omgaat. 'Daar waar het gemakkelijk is wit te wassen, zoals in de horecasector, is het makkelijker afpersen', aldus een politiefunctionaris. Juist in dit soort branches zal de aangiftebereidheid laag zijn.

Indien bedrijven een beperkte toegang hebben tot formele financieringsbronnen en informeel zijn gefinancierd met geleend of zwart geld zijn ondernemers vaak niet geneigd naar de politie te gaan. De angst bestaat dan dat de Belastingdienst hier achter komt en men ineens (meer) belasting moet gaan betalen. Bron: Politiefunctionaris

Ten slotte kan de aanwezigheid van illegaal verblijvende werknemers of familieleden een rol spelen om de politie buiten de deur te houden.

Angst voor represailles of uitvoering dreigement

Een andere belangrijke verklaring voor de mogelijk lage aangiftebereidheid is de angst die het slachtoffer heeft voor represailles van de dader(groep) wanneer de politie in kennis wordt gesteld. In veel gevallen blijken afpersers het slachtofferbedrijf ook te

waarschuwen niet naar de politie te gaan. Als slachtoffers al overwegen aangifte te doen dan is men bang gesignaleerd te worden bij het politiebureau of wanneer de politie langs komt: 'slachtoffers hebben soms het idee overal te worden gevolgd door hun afpersers', aldus een afgevaardigde van een brancheorganisatie. Onderstaand relaas geeft aan dat de angst voor represailles of wraak niet geheel onterecht is.

Een eigenaresse van een Chinees restaurant en haar vriend zijn dood gevonden, hun keel was afgesneden. De slachtoffers hadden enkele maanden voor hun dood aangifte gedaan van afpersing. Drie mannen werden daarvoor aangehouden en veroordeeld. Een week na de veroordeling werden de twee vermoord. De daders zijn nooit gepakt. Bron: Haagsche Courant, 26 maart 2005

Bij de angst voor represailles van de dader(groep) is het belangrijk in hoeverre het dreigement geloofwaardig is. Daarbij gaat het om de uitvoerbaarheid van de bedreiging maar ook om in hoeverre de reputatie van de dader als gevaarlijk wordt beschouwd. In een van de zaken uit het casuïstiekonderzoek blijkt de persoon van de dader bij de slachtoffers zoveel angst in te boezemen dat zij niet met hun verhaal naar de politie durfden te gaan. Ook een 'outreaching' benadering van de politie richting de vermeende slachtoffers van deze afperser leverde niets op. Een onderzoeker merkte daarbij over de dader op: 'zijn naam en reputatie was wijd en zijd bekend waardoor het lastig was om aangiften te krijgen'. De persoon van de afperser kan dus bepalend zijn voor de aangiftebereidheid bij slachtoffers. In sommige gevallen is de persoon achter de dreigementen echter onbekend, zoals in het geval van afpersing door het sturen van dreigbrieven. In die gevallen is het van belang om de uitvoerbaarheid van de geuite dreigementen juist in te schatten. 'Omdat de emoties bij slachtoffers vaak hoog oplopen bij afpersingen is men niet altijd in staat om het realisme van de bedreigingen in te zien', aldus een private opsporingsdeskundige. Door de paniek die bij slachtoffers kan ontstaan wanneer ze geconfronteerd worden met afpersing is men niet bezig met het inschatten van de uitvoerbaarheid van de dreigementen. De angst voor represailles indien ze naar de politie stappen, zal dan vaak overwegen. Knotter et al. (2006) tonen in hun onderzoek naar productafpersing aan dat de angst voor represailles van 'briefschrijvers' vaak overtrokken is. Terwijl er in de brieven soms zeer agressieve taal wordt gebruikt en de illusie wordt gewekt dat er een bende achter zit, blijkt er in de meeste gevallen sprake van een individuele dader die niet in staat is tot uitvoering van de dreigementen.

Uit diverse gesprekken die we in het kader van ons onderzoek hebben gevoerd, komt naar voren dat de angst voor represailles wanneer men naar de politie stapt met name bij ondernemers van allochtone herkomst leeft. Op verschillende momenten zijn geluiden uit met name het Turkse en Chinese bedrijfsleven in Nederland gekomen dat er sprake zou zijn van afpersingspraktijken. De angst om alleen al over deze problematiek te spreken blijkt enorm te zijn, de angst om ermee naar de politie te gaan is nog

groter. Onze pogingen om met allochtone ondernemers in contact te treden, zijn dan ook om deze reden gefaald. Wel hebben wij gesproken met personen van allochtone herkomst die buiten het bedrijfsleven staan maar vanuit hun culturele achtergrond wel kennis hebben van de afpersingsproblematiek die zou spelen. Het feit dat wij hen niet met naam en toenaam kunnen noemen in het rapport geeft ook aan dat er binnen sommige etnische gemeenschappen een enorme angst bestaat voor represailles. Een van de geïnterviewden vertelde ons dat de 'angst voor afpersingspraktijken (en de gevolgen ervan) zo groot is dat men er letterlijk voor op de vlucht slaat'.

Gebrek aan vertrouwen in de politie

Over de vermeende afpersingen die zich in de Limburgse horeca voordeden, had de politie alleen zachte informatie voorhanden. Naar aanleiding hiervan is in de regio de vraag gerezen wat ondernemers ervan weerhoudt om melding of aangifte te doen bij de politie. Een functionaris van de politie gaf daarbij aan dat 'een groot deel gelegen kan zijn in het ontbreken van vertrouwen door het afwezig zijn van een goede relatie tussen de politie en de ondernemers'. In reactie op de vermeende afpersingen is men in Limburg gaan investeren in de vertrouwensrelatie tussen politie en bedrijfsleven.

De constatering die men in Zuid-Limburg heeft gedaan, lijkt opgeld te doen voor het bedrijfsleven in algemene zin. Door diverse partijen is in het onderzoek aangegeven dat het bij de politie ontbreekt aan een vaste plaats waar bedrijven terecht kunnen, waar men over voldoende expertise beschikt en waar men oog heeft voor de belangen van bedrijven. In ons onderzoek is een aantal verklaringen voor het gebrek aan vertrouwen in de politie naar voren gekomen. Deze blijken in algemene zin gepaard te gaan met een gebrek aan vertrouwen in de professionaliteit van de politie en onbekendheid met de organisatie. Specifiek in relatie tot de aangiftebereidheid bij afpersing kunnen we daarbij aspecten benoemen als kennis van de 'routing' die men kan bewandelen in geval van slachtofferschap, de kwaliteit van de aangifteopname, de consequenties van het aangifteproces en de wijze waarop de politie met gegevens omgaat.

Routing en kwaliteit

Algemeen bekend is dat men in geval van slachtofferschap van een misdrijf melding of aangifte kan doen bij het lokale wijkbureau of hoofdbureau van de politie. Dit geldt ook voor bedrijven die slachtoffer zijn van afpersingspraktijken. In de praktijk blijken er niet altijd positieve ervaringen met deze routing te bestaan waardoor de aangiftebereidheid negatief wordt beïnvloedt. Dit heeft grotendeels te maken met de kwaliteit van de aangifteopname en met de kenmerken van afpersing als delicttype.

Zo blijken allereerst niet alle afpersingsgevallen waarvan een slachtoffer de politie in kennis stelt door de politie als strafbaar feit te worden geaccepteerd. Meerdere politiefunctionarissen merkten in dit kader op dat er nog te vaak mensen worden weggestuurd van het politiebureau omdat het relaas waarmee ze aan de balie komen, wordt

aangemerkt als een civielrechtelijke aangelegenheid waar men niet voor bij de politie moet zijn. De kwaliteit van de inhoud en de beoordeling van de aangifte zijn hier bepalend voor.

Wat de politie zichzelf kan aantrekken, is dat er op het front office waar de aangifte van een afpersing wordt opgenomen te weinig realisatie speelt wat hiermee te doen. Soms wordt gezegd dat van een dergelijk delict geen aangifte kan worden gedaan, bijvoorbeeld omdat het een puur civiele procedure betreft. Bron: Intervisiebijeenkomst

Dit heeft ermee te maken dat niet elke politiefunctionaris in de praktijk voldoende kennis blijkt te hebben om een juiste beoordeling te maken van de ernst van een melding of aangifte. Dit geldt in het bijzonder voor afpersingszaken omdat deze vaak complex en gevoelig van aard zijn. Een ander kritiekpunt dat in een intervisiebijeenkomst op de kwaliteit van het aangifteproces is geuit, heeft betrekking op de zorgvuldigheid van de aangifteopname. In het aangifteproces zijn het stellen van de juiste vragen en het aan de aangever duidelijk maken van het belang van een zo volledig mogelijk verhaal belangrijke elementen van een professionele aangifteopname.

Je ziet in de praktijk dat er op het wijkbureau soms onvoldoende kennis is. Dan staat er wel een aangifte op papier maar wat er dan staat, is onvoldoende voor een goede beoordeling van de ernst van de zaak. Er zal dan een nieuwe aangifte moeten worden opgenomen. Dit soort gevallen is slecht voor het imago van de politie. Bron: Intervisiebijeenkomst

Uit het onderzoek komt naar voren dat de grotere bedrijven veelal via gebaande paden de politie informeren in geval van misstanden. Via de eigen beveiligingspoot waarover multinationals vaak beschikken of via particuliere beveiligingsbureaus waar zij als client bekend zijn, beschikken zij over directe lijnen met rechercheafdelingen binnen de politieorganisatie.

De routing via de balie van het wijkbureau in het aangifteproces wordt daarmee omzeild. Anders dan veel multinationals komen ondernemers uit het midden- en kleinbedrijf echter gewoon bij de baliedewerker van het wijkbureau terecht.

Een ondernemer heeft er wel tien keer over nagedacht om wel of geen aangifte te doen van een misdrijf en dan zegt men bij de balie 'kom maandag maar terug', dat is vreselijk.
Bron: Politiefunctionaris

Tot slot bestaat er soms ook onduidelijkheid over de locatie waar melding of aangifte van een misdrijf moet worden gedaan. Specifiek speelt dit bij zaken die te maken hebben met cybercrime.

Soms wordt een website gehost in Amsterdam, is het slachtofferbedrijf gelokaliseerd in Rotterdam en bevindt de infrastructuur zich op weer een andere locatie. De regel is dan dat de aangifte moet worden opgenomen in de regio waar het slachtofferbedrijf gevestigd is. Dit is echter niet altijd bij iedereen duidelijk. Bron: Politiefunctionaris

Imagoproblemen en beperkingen aan de opsporing

Eerder zagen we al dat de terughoudendheid bij ondernemers om bij de politie aangifte te doen van afpersing gelegen kan zijn in de vermeende gevolgen die de aangifte voor een bedrijf kan hebben. We noemden daarbij de angst voor represailles en de bedrijfseconomische gevolgen. Dat een slachtoffer niet standaard naar de politie gaat, komt voor een deel ook voort uit een wantrouwen ten aanzien van het functioneren van de politie. Sprekend daarvoor is een voorbeeld dat wij kregen van de politie. De eigenaar van een lokale horecaonderneming en vooraanstaand lid van Koninklijk Horeca Nederland wilde van een bepaald incident geen aangifte doen. Alleen door te wijzen op zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid lukte het de politie de man te overtuigen dit toch te doen. Diverse bronnen wijzen ons erop dat het voor een betere aangiftetebereidheid van belang is dat de politie 'haar imago opkrikt'.

De politie kampt met een imagoprobleem waardoor de stap naar de politie niet snel door slachtoffers van misdrijven wordt genomen. De politie moet het vertrouwen van de burger terugwinnen, kenbaar maken dat zij de veiligheid waarborgt en dit vervolgens ook waar maken. Bron: Private opsporingsdeskundige

Geïnterviewden geven verder aan dat er een grote angst bestaat dat de politie niet altijd betrouwbaar omgaat met de aangiften van bedrijven, onderbouwd met de uitspraak: 'als je naar de politie gaat, ligt het op straat'. Om deze reden stellen slachtofferbedrijven de politie in het geheel niet in kennis of kiezen ze ervoor enkel een melding te maken. In beide gevallen biedt dit de politie geen of weinig mogelijkheden om op te treden. Dit heeft met visie te maken maar ook met feitelijkheden. Zo stelt een geïnterviewde politiefunctaris dat 'we als politie iets pas als een probleem ervaren als er een aangifte ligt. Overheidsoptreden moet altijd gelegitimeerd zijn en ergens op gebaseerd zijn'. Praktijkvoorbeelden geven weer dat de politie feitelijk ook nauwelijks kan optreden zonder te beschikken over een aangifte. Een rechercheur geeft in reactie hierop aan 'dat de instrumenten voor de opsporing beperkt zijn als er - zoals in de horecawereld - geen aangiften volgen op afpersingspraktijken'. Om een zaak rond te krijgen, heeft de politie gewoonweg een aangifte nodig.

Ondanks het niet beschikken over officiële meldingen of aangiften van de vermeende afpersingen in de Limburgse horeca zijn we op onderzoek uitgegaan. We hebben in het kader van het horecaconvenant inzet gepleegd door te surveilleren en overleggen te voeren. Dit leidde echter niet tot harde informatie en aangiften. Bron: Politiefunctaris

Ook de rechtbank heeft uiteindelijk zaakspecifieke informatie nodig om tot een veroordeling te komen. Mogelijkheden tot het doen van anonieme aangifte - zoals bij Meld Misdaad Anoniem - zijn er nauwelijks. In de praktijk blijkt een anonieme melding of aangifte alleen bruikbaar bij het opstarten van een onderzoek. Wanneer men als individu anoniem aangifte doet en het komt tot een zaak dan is de oproep om voor de rechtbank te verschijnen voor een getuigenverklaring onvermijdelijk.

Er bestaat in Nederland geen klimaat van anonieme getuigenverklaringen; het Openbaar Ministerie werkt hieraan nog niet mee. Het is voor het Openbaar Ministerie daarnaast lastig te accepteren dat ondernemers anoniem aangifte doen. Bron: Politiefunctionaris

De aangiftebereidheid wordt ook negatief beïnvloed doordat er op dit moment voor het delict afpersing nog nauwelijks de mogelijkheid tot getuigenbescherming of een spijtoptantenregeling bestaat.⁴²

Het fenomeen is zonder aangiften lastig aan te pakken omdat we een strafrechtstelsel kennen dat gebaseerd is op individuele aangiften. Bij dit soort fenomenen moet je werken met afscherming van aangevers en getuigen maar daar is ons strafrechtklimaat nog niet klaar voor. Bron: Politiefunctionaris

Voorts is de professionaliteit van de politie bepalend voor het vervolgproces op aangiften. Verschillende respondenten van brancheorganisaties en de politie geven aan dat aangiften door bedrijven over het algemeen relatief te weinig aandacht en prioriteit krijgen. Soms is er eenvoudigweg onvoldoende capaciteit en komt een zaak op de plank terecht. 'Het komt ook voor dat er wel aangifte wordt gedaan, maar dat het Openbaar Ministerie niet wil. Ook dat is geen goede reclame om de aangiftebereidheid te vergroten', aldus een politiefunctionaris.

Bij een van de politieregio's kwamen we een zaak tegen waarbij een ernstig geval van afpersing onnodig lang op de plank had gelegen vanwege onduidelijkheid over wat er met de aangifte gedaan moest worden.

Een directeur van een bedrijf wordt al langere tijd afgeperst en besluit uiteindelijk aangifte te doen bij het wijkteam. Vanaf dat moment is er veel met de zaak 'geshopt' binnen het korps omdat de zaak groter bleek dan het wijkteam aankon. Een projectvoorstel werd door de bovenregionale recherche afgewezen waarna de zaak terugkwam bij het wijkteam. Het wijkteam heeft de zaak toen bijna een jaar later alsnog met ondersteuning vanuit het districtelijk team opgepakt. Bron: Politiefunctionaris

42. Overigens is men vanuit de politiek op dit moment bezig om in deze situatie verandering te brengen. Op deze plannen zullen we in hoofdstuk 5 nog uitgebreider ingaan.

4.2 Afpersing als verborgen probleem voor andere partijen

Behalve dat een onbekend aantal afpersingszaken buiten het blikveld van de politie blijft, blijkt afpersing van het bedrijfsleven ook voor een belangrijk deel een verborgen fenomeen voor andere partijen te zijn. Meld Misdaad Anoniem is een van die partijen waar ondernemers terecht kunnen met anonieme meldingen over misstanden. Andere relevante partijen specifiek voor het bedrijfsleven betreffen de Nationale en Regionale Platformen Criminaliteitsbeheersing (NPC en RPC's), de Kamer van Koophandel (KvK), koepelorganisaties, brancheorganisaties en ondernemersorganisaties. In deze paragraaf gaan we hier nader in op de informatie die we uit gesprekken met deze partijen hebben verkregen.

4.2.1 Signalen

Uit interviews en de intervisiebijeenkomsten komt het algemene beeld naar voren dat ook andere partijen die bij het bedrijfsleven betrokken zijn slecht zicht hebben op de mate waarin het bedrijfsleven in de praktijk wordt geconfronteerd met afpersingspraktijken. Op basis van diverse bronnen uit het onderzoek kan geconcludeerd worden dat de terughoudendheid bij het in kennis stellen van partijen diep geworteld zit bij ondernemers wanneer het gaat over afpersingen. Veel gevallen van afpersing blijven daarmee buiten beeld.

Het probleem bij aangiftebereidheid ligt dieper dan niet met de informatie naar de politie willen gaan. Men lijkt er ook op geen enkele andere manier en met geen enkele andere partij over te willen praten; de angst om er op welke wijze dan ook over naar buiten te treden, is enorm groot. Bron: Intervisiebijeenkomst

Los van de eerder beschreven barrières die het bedrijfsleven ervaart in het aangifteproces bij de politie, bestaan er kennelijk op een algemener niveau belemmeringen om überhaupt naar buiten te treden over slachtofferschap van afpersingen.

De bespreekbaarheid van de problematiek lijkt in algemene zin te ontbreken. Dit heeft voor een groot deel te maken met de kenmerken van afpersing als een misdrijf waarbij geweld niet wordt geschuwd en het feit dat de consequenties voor het slachtoffer (bedrijf) aanzienlijk kunnen zijn: men is gewoonweg bang om er over te praten. Illustratief hiervoor is dat het diverse partijen zoals brancheorganisaties en ondernemingsverenigingen niet gelukt is om ons een gesprek te laten voeren met (potentiële) slachtoffers over afpersingspraktijken.

Ondernemers die we benaderd hebben, willen niet (anoniem) praten over het onderwerp. Dit geldt zelfs als ze het achter de rug hebben, want wat heeft het voor zin alles weer op te rakelen. 'Ik heb er toch niks aan, kan er alleen maar minder van worden, ben blij dat ik er van af ben'. Bron: Intervisiebijeenkomst

RPC en Vertrouwensman

De Regionale Platforms Criminaliteitsbeheersing (RPC's) zijn een vorm van samenwerking tussen de (lokale) overheid en het (lokale) bedrijfsleven om criminaliteit in het bedrijfsleven te bestrijden. Ook het stimuleren van aangiften van misdrijven door ondernemers behoort tot het takenpakket van de RPC's. Mede naar aanleiding van de vermeende afpersingen van de Limburgse horeca waaraan op diverse plekken in de tekst is gerefereerd, is door het RPC Zuid-Limburg in 2005 een Vertrouwensman voor het bedrijfsleven in het leven geroepen. De Vertrouwensman Bedrijfsleven geeft ten aanzien van alle vormen van criminaliteit waar het bedrijfsleven mee geconfronteerd wordt een onafhankelijk, betrouwbaar advies aan werkgevers en werknemers over hoe zij met een probleem om kunnen gaan. In een periode van anderhalf jaar heeft de Vertrouwensman ruim honderd adviezen uitgebracht over diverse vormen van criminaliteit waarmee ondernemers zich geconfronteerd zagen. Afpersingspraktijken blijken via deze ingang minimaal in beeld te komen. Vanzelfsprekend geeft dit aan dat er ofwel nauwelijks sprake is van afpersingsincidenten of dat men in geval van afpersing evenmin aanklopt bij de Vertrouwensman.

Over een periode van ruim anderhalf jaar heeft de Vertrouwensman Bedrijfsleven in één afpersingszaak geadviseerd, terwijl er in twee gevallen sprake was van het aangereikt krijgen van informatie over afpersing van het bedrijfsleven. Met betrekking tot deze informatie kan gesteld worden dat het een bevestiging was van beelden en signalen die de politie zelf ook al had. Alle drie de gevallen hadden betrekking op de horeca. Bron: Kamer van Koophandel Zuid-Limburg

Koepel-, branche-, en ondernemersorganisaties

Organisaties als Koninklijk Horeca Nederland en Midden- en Kleinbedrijf Nederland ontvangen wel geluiden van vermeende afpersingspraktijken. Bij verdere navraag krijgen ze echter geen gehoor. Daarmee ervaren deze partijen eenzelfde probleem als waar de politie tegen aanloopt: slachtoffers zijn niet bereid om met derden over de problematiek te praten en daarmee is de zachte informatie niet te verifiëren.

Op grond van de geluiden uit de achterban zijn we ervan overtuigd dat afpersing voorkomt, en misschien wel meer dan gedacht. We hebben zelf diverse malen geprobeerd om ondernemers te spreken te krijgen om (anoniem) hun ervaringen op te tekenen. Uiteindelijk blijkt niemand bereid te praten. Men durft al niet naar de politie, laat staan dat men durft te praten met iemand waarvan men helemaal geen idee heeft of de gegevens wel veilig zijn. Reden: angst, angst en nog eens angst. Bron: Midden- en Kleinbedrijf Nederland

Inzicht in de omvang van het fenomeen bij de diverse partijen blijft volgens diverse partijen achterwege vanwege de onbekendheid met afpersingspraktijken. Hiermee

wordt bedoeld op het feit dat de erkenning van afpersing van het bedrijfsleven als serieus probleem nog bij veel partijen ontbreekt. Het gebrekkige zicht op praktijkgevallen is daar debet aan: iets wordt pas als een probleem ervaren als er harde informatie over is. Hiermee bevindt de afpersingsproblematiek zich in een vacuüm.

Gebrek aan erkenning van een probleem gaat hand in hand met een gebrek aan aandacht ervoor en mogelijkheden om er iets aan te doen. Bron: Interviewbijeenkomst

Ook de onbekendheid bij ondernemers over afpersing als misdrijf en de mogelijkheden om maatregelen te nemen of actie te ondernemen, speelt een belangrijke rol bij het buiten beeld blijven van de problematiek, zo menen experts.

Veel ondernemers zullen afpersing als een individueel probleem ervaren waar ze zelf uit moeten komen. Tegelijkertijd zijn ze onbekend met de mogelijkheden om er wat mee te doen. Bron: Interviewbijeenkomst

De brancheorganisatie voor de horeca, Koninklijk Horeca Nederland (KHN), stelt daarbij dat met name de horeca een lastige branche is om tot door te dringen omdat 'het een typische branche is waarbinnen de ondernemers liever hun zaakjes zelf regelen'. De organisatie geeft aan weinig geluiden binnen te krijgen over afpersingspraktijken. De geluiden die binnenkomen, zijn afkomstig van bedrijven die er niet in zijn meegegaan óf die er eerder wel in meegegaan zijn en tegen een plafond aanlopen, aldus een vertegenwoordiger van KHN. Cijfers over meldingen of signalen zijn echter niet beschikbaar. Naar eigen zeggen, kwamen tot 2002 echter opvallend meer signalen van afpersingen ter ore van de organisatie. De reden dat de problematiek binnen de horeca afgenomen lijkt te zijn, wordt gerelateerd aan de sterkere regulering.

De trend is dat de horeca een steeds minder interessante prooi is omdat er steeds minder valt te halen. De horecabranche is inmiddels veel meer 'dichtgerегeld'; ondernemers hebben hun boekhouding nu beter op orde waardoor ze het geld gewoonweg niet hebben. Door de regelgeving gaan criminelen zich op andere markten oriënteren. Bron: Interviewbijeenkomst

4.2.2 Anonieme meldingen

Zoals we eerder uitgebreid beschreven, is er ten aanzien van afpersingspraktijken om diverse redenen sprake een beperkte aangiftebereidheid bij ondernemers. De weg naar de politie wordt niet door elke ondernemer even gemakkelijk bewandeld.

Meld Misdaad Anoniem (M.) is een meldlijn waar men anoniem informatie kan doorspelen over ernstige misdrijven.⁴³ Deze telefonische melddienst is speciaal bedoeld voor mensen die om bepaalde redenen niet naar de politie durven of willen gaan met de informatie waarover ze beschikken. Dit kan het geval zijn wanneer de melder bijvoorbeeld angst heeft voor represailles of een confrontatie met de dader. M. zorgt ervoor dat de gemelde informatie terecht komt bij de politie of andere opsporingsinstanties. De anonimiteit van de melder wordt hierbij zoveel mogelijk gewaarborgd. Gezien de problematiek rondom de aangiftebereidheid bij afpersingspraktijken lijkt M. bij uitstek een partij die door getroffen bedrijven zou kunnen worden benaderd. Navraag bij M. over de mate waarin er met hen contact wordt opgenomen ten aanzien van afpersingspraktijken leert echter dat deze mogelijkheid tot anoniem melden niet door slachtoffers van afpersingspraktijken aangegrepen wordt.

We zeggen als M. dat alles wat er in de samenleving speelt, bij ons binnenkomt maar ten aanzien van afpersing blijkt er geen enkele melding voor te komen. Bron: Meld Misdaad Anoniem

Ook bij M. ontbreekt daarmee het zicht op het voorkomen van afpersingen van het bedrijfsleven. We kunnen hiervoor wel enkele verklaringen aandragen. In de eerste plaats staat in de voorwaarden van M. dat er geen melding wordt opgemaakt indien de beller de enige getuige van het misdrijf is. Een tweede aspect wat hierbij meespeelt, is het feit dat de indruk lijkt te bestaan dat M. er meer is voor anonieme getuigen dan voor anonieme slachtoffers. Afpersing is echter typisch een delict waarbij sprake is van geen of weinig getuigen.

4.3 Resumé

Het moge duidelijk zijn dat er verschillende redenen zijn om aan te nemen dat het (geregistreerde) plaatje dat er bestaat ten aanzien van de omvang van afpersingen van het bedrijfsleven een ondergrens is van het werkelijke aantal afpersingspraktijken. Evenwel geldt dit voor de meeste vormen van criminaliteit. Bij diverse partijen heerst het beeld dat er meer aan de hand is dan er feitelijk boven tafel komt. Verificatie van deze beleving blijkt om diverse redenen echter lastig. Het dark figure van afpersingspraktijken waar het bedrijfsleven mee te kampen heeft, is lastig te duiden maar is zeker aanwezig. De barrières die bij ondernemers ten aanzien van het doen van aangifte bij de politie blijken te bestaan, onderschrijven het bestaan van een verborgen aantal gevallen. De ervaren 'onmacht' van andere organisaties uit het veld om grip te krijgen op het bestaan van de problematiek wijst in elk geval in de richting van een mogelijk aanzienlijk dark figure. Feitelikheden ontbreken echter ook bij deze partijen.

43. M. is een onderdeel van de Stichting Meld Misdaad Anoniem die in 2003 is opgericht. M. is in 2002 als pilotproject van het Nationaal Platform Criminaliteitsbeheersing (NPC) gestart.

De kenmerken van het slachtofferbedrijf, de aard van het delict en de (on)mogelijkheden tot het in kennis stellen van een partij spelen bij het buiten beeld blijven van afpersingspraktijken een belangrijke rol. Het verkrijgen van inzicht in de werkelijke omvang van het fenomeen en het initiëren van een gerichte aanpak en preventie van de problematiek vraagt daarom allereerst om een erkenning van afpersing als ernstig misdrijf door zowel het bedrijfsleven als de betrokken partijen.

V Aanpak van afpersing van het bedrijfsleven

In de vorige hoofdstukken hebben we aangegeven wat er in Nederland wel en niet bekend is over het delict afpersing van bedrijven. Duidelijk is geworden dat het aannemelijk is dat er een dark figure van afpersingszaken bestaat. Op basis van diverse bronnen kunnen we vaststellen dat er jaarlijks ten minste circa 550 bedrijven slachtoffer zijn van afpersingspraktijken (0,14% van het Nederlandse bedrijfsleven) waarbij het aannemelijk is dat dit een absolute ondergrens is en het denkbaar is dat slachtofferpercentage richting de één procent neigt. Daarnaast hebben we vastgesteld dat er jaarlijks ten minste tachtig afpersingszaken door ondernemers bij de politie worden gemeld. Dat de problematiek ernstige verschijningsvormen aan kan nemen en veel impact op slachtoffers kan hebben, is daarnaast evident. In dit hoofdstuk gaan we in op de aanpak van het fenomeen. Daarbij gaan we allereerst in op hoe de huidige aanpak er uitziet en welke partijen daarbij welke rol spelen. De huidige aanpak beschouwen we in het licht van de kennis die we op basis van onderhavig onderzoek over de afpersingsproblematiek hebben verkregen. Voortvloeiend uit deze beschouwing komen we tot verbeterpunten voor de aanpak van het fenomeen. Daarbij gaat het in het bijzonder om zowel de bewustwording van de problematiek als de erkenning dat verschillende partijen een rol kunnen hebben om deze problematiek (beter) te tackelen. Ten slotte zullen we ingaan op de concrete mogelijkheden om de aanpak van afpersing van het bedrijfsleven in de toekomst zowel preventief als repressief te verbeteren.

5.1 Huidige aanpak

In deze paragraaf staan we stil bij de mate waarin en de wijze waarop relevante partijen aandacht besteden aan afpersing van het bedrijfsleven. Afhankelijk van de organisatie laat deze aandacht zich vertalen in een preventieve of repressieve aanpak waarbij respectievelijk signalering, opsporing en vervolging belangrijke kernbegrippen zijn. Specifiek met betrekking tot de opsporing en vervolging van criminaliteit in het bedrijfsleven gaan we in op de aandacht van politie en justitie voor de afpersingsproblematiek. Binnen de politie speelt de Dienst Specialistische Recherchetoeepassingen (DSRT) van het Korps Landelijke Politie Diensten (KLPD) daarbij een speciale rol. Ten aanzien van de aanpak van de afpersingsproblematiek in het bedrijfsleven gaan we daarnaast in op de rol van private en interne recherchebureaus en Meld Misdaad Anoniem (M.).

5.1.1 Politie en justitie

Politie en justitie hebben een belangrijke taak in de opsporing en vervolging van daders van afpersing. Deze taak wordt uitgeoefend voor zover afpersingspraktijken ter kennis van de politie komen en de mogelijkheden het toelaten om opsporing te plegen. Landelijke richtlijnen voor de opsporing zijn vastgelegd in de 'Aanwijzing voor de opsporing'. Een specifieke procesbeschrijving van hoe politie en justitie dienen om te

gaan met het delict afpersing is niet zoals bij ontvoeringen en gijzelingen door het College van procureurs-generaal in een specifieke aanwijzing geregeld. Voor ontvoeringen en gijzelingen geldt dat in een handleiding is vastgelegd wie een eerste beoordeling van het misdrijf moet maken en hoe het verdere opsporingsproces eruit moet zien (College van procureurs-generaal, 2005). Door het ontbreken van specifieke richtlijnen ten aanzien van het optreden bij afpersingspraktijken geven de afzonderlijke korpsen op hun eigen wijze invulling aan de aanpak van het criminaliteitsprobleem. Overigens geldt er voor veel delicten geen 'eigen' richtlijn. Hierna schetsen we op basis van diverse bronnen hoe het proces van melding door het bedrijfsleven tot eventuele vervolging van de daders van afpersingen in de praktijk verloopt.

Melding en aangifte

Afpersing van het bedrijfsleven is te kenmerken als een ernstig misdrijf dat de politie ambtshalve kan vervolgen. Dat wil zeggen dat een melding van een afpersingsincident voldoende is om tot opsporingsactiviteiten over te gaan. Om daadwerkelijk een rechercheonderzoek in te stellen, moet er wel sprake zijn van opsporingsindicaties, zoals een daderindicatie, vingerafdrukken of getuigen (zie ook Ferwerda et al., 2006). Het slachtoffer (bedrijf) blijkt in geval van afpersing een cruciale en soms ook enige informatiebron die onmisbaar is om een afpersingszaak aan te kunnen pakken. Uit meerdere interviews komt naar voren dat de politie in de praktijk met enkel een melding van een afpersingsincident in opsporingszin dan ook niet goed uit de voeten kan.

Een melding kan wel voldoende basis bieden om een opsporingsonderzoek op te starten maar uiteindelijk heb je toch een aangifte nodig om verder te kunnen. Bron: Politiefunctio-
naris

De landelijke screening van afpersingszaken die in de bedrijfsprocessensystemen zijn opgeslagen, onderstreept dat een aangifte een belangrijke voorwaarde is voor succesvolle opsporing.⁴⁴ Uit de screening blijkt dat de politie opsporingsinzet heeft gepleegd bij bijna drie kwart van de afpersingszaken waarvan aangifte is gedaan tegenover een op de vijf zaken waarvan het slachtoffer (bedrijf) het bij een melding heeft gelaten. In het casuïstiekonderzoek komt een aantal gevallen voor waarin de politie of derden - zoals de advocaat van het slachtoffer - actie ondernemen om het slachtoffer (bedrijf) tot het doen van een aangifte te bewegen.

Een directeur werd voor een miljoen euro afgeperst. Uit angst voor represailles durft hij niet naar de politie te stappen. Zijn bedrijfsjurist adviseert hem melding te maken bij de politie. De politie brengt naar aanleiding van de melding de directeur low profile (in burger) een bezoek en weet hem over te halen tot het doen van aangifte. Bron: Casus 5

44. Zie hoofdstuk 3 (§3.2.2).

Terwijl het in een aantal gevallen lukt om het slachtoffer (bedrijf) te overtuigen van het belang van aangifte blijft het vaak ook bij een melding of zelfs enkel geluiden, zoals naar voren komt uit diverse bronnen.

De politie heeft het vermoeden dat er in de regio vooral Turkse ondernemers met veel geweld zijn afgeperst. In een opsporingsonderzoek zijn drie verdachten aangehouden. Via de regionale omroep Bureau Brabant heeft de politie een oproep gedaan om in contact te komen met mensen die hier zelf het slachtoffer van zijn geworden of die anderen kennen waarvan ze weten dat zij het slachtoffer zijn. De oproep leverde helaas geen reacties op.

Bronnen: Politiefunctionaris en Bureau Brabant, 30 oktober 2006

Eerder zijn we uitgebreid ingegaan op de verschillende achterliggende factoren die spelen bij de aangiftedebat.⁴⁵ Een professionele houding en aanpak van de politie kan een aantal van de persoonlijke belemmeringen van het slachtoffer om aangifte te doen, wegnemen.

Van melding naar opsporing

Voordat een recherche-team met een afpersingszaak aan de slag kan, moet een melding of aangifte wel eerst op de goede plek binnen de politieorganisatie terechtkomen. In de praktijk blijken de meeste grotere bedrijven en multinationals hun weg naar de politie wel te vinden. Daarbij worden zij ondersteund door private recherchebureaus en verzekeraars. De grootste terughoudendheid bij de grotere ondernemers in het aangifteproces blijkt gelegen te zijn in de angst voor imagoschade met alle economische gevolgen van dien. De belangen van het getroffen bedrijf en politie lopen aanvankelijk redelijk parallel omdat ze beide de dader willen pakken en de dreiging willen wegnemen. In een aantal gevallen is het dan ook mogelijk om 'onder embargo' aangifte te doen en een beschermd opsporingsonderzoek te draaien. Meldingen en aangiften komen dan niet (zichtbaar) in het politiestelsel terecht waardoor de kans op lekken aanzienlijk wordt verkleind. 'In een politieregio gaat het niet om tientallen beschermde onderzoeken per jaar, het betreft slechts een beperkt aantal zaken waarbij openbaarheid grote gevolgen kan hebben', reageert een politiefunctionaris. De plek waar een melding of aangifte bij de politie binnenkomt, is grotendeels bepalend voor de professionaliteit waarmee er met de aangifte wordt omgegaan.⁴⁶

45. Zie hoofdstuk 4.

46. In hoofdstuk 4 (§4.1.2) zijn we ingegaan op kanttekeningen bij de professionaliteit van de politie in relatie tot het aangifteproces.

We hebben inmiddels een rechtstreeks aanspreekpunt bij de politie en daar zijn we erg tevreden over. Aangiften worden goed opgenomen en de zaak wordt serieus en professioneel opgepakt. Bron: Vertegenwoordiger van een multinational

Niet elke ondernemer kan zijn eigen ingangen en contacten binnen de politieregio hebben en de meeste ondernemers zullen voor het in kennis stellen van de politie aangewezen zijn op een bezoek aan de balie.

De kruidenier op de hoek en de lokale autohandelaar ontbreekt het aan directe lijnen met de rechercheafdelingen van de politie. Dan rest vaak alleen de mogelijkheid aangifte te doen op het wijkbureau. Bron: Politiefunctionaris

Uit diverse bronnen in het onderzoek komt naar voren dat veel ondernemers deze routing om diverse redenen en vanwege negatieve ervaringen tegenstaat. In algemene zin kan gesteld worden dat de relatie tussen politie en het bedrijfsleven niet altijd even sterk en positief is. Verschillende politieregio's blijken zich bewust te zijn van dit spanningsveld en hebben voor het bedrijfsleven een speciale voorziening getroffen om de routing te versoepelen. Het idee van 'kennen en gekend worden' is bij de initiatieven de gemene deler. Zo is er in de politieregio Groningen een 'Accountmanager Overheid en Bedrijven' aangesteld. Deze politiefunctionaris investeert in een betere relatie tussen bedrijven en politie en fungeert als eerste aanspreekpunt en intermediair. Ten aanzien van afpersingsincidenten heeft de functionaris in Groningen vooralsnog weinig geluiden gehoord.

Ook enkele andere regio's hebben pogingen gedaan een vergelijkbaar concept op te zetten. In de politieregio Amsterdam-Amstelland fungeert het 'Programmamanagement Ondernemingen & Veiligheid' als schakel tussen politie en bedrijfsleven. Deze politieorganisatie heeft contact met de georganiseerde ondernemers van Amsterdam en met koepelorganisaties. Daarnaast zijn zij aangesloten bij het Regionaal Platform Criminaliteitsbeheersing Amsterdam. Het doel is het tegenhouden van criminaliteit waar ondernemers mee te maken kunnen krijgen vanuit het oogpunt van preventie en samenwerking. Het concept werkt met drie accountmanagers die verantwoordelijk zijn voor een afgebakend terrein binnen het bedrijfsleven: banken en financiële instellingen, detailhandel en bedrijventerreinen en horeca. Een functionaris van de politie reageert dat de niet-georganiseerde, kleine ondernemers buiten het blikveld van deze accountmanagers vallen: 'terwijl de paden naar de politie voor de georganiseerde ondernemers nu beter gebaad zijn, ligt er nog een zorgelijk grijs gebied waar we geen zicht op hebben'. Er zijn positieve ervaringen opgedaan met deze voorziening binnen de regio. Het zicht op afpersingspraktijken in het Amsterdamse bedrijfsleven ontbreekt echter ook hier.

De regiopolitie Utrecht heeft ervoor gekozen de routing binnen de politieorganisatie te professionaliseren en te versoepelen door de handelingswijze bij melding of aangifte van specifieke misdrijven te protocolleren. Binnen opsporingsnet - een onderdeel van intranet van de regiopolitie Utrecht - is een standaardprotocol 'hoe te handelen bij' opgenomen vanuit de visie dat de kwaliteit van de aangifte cruciaal is voor het vervolproces.

In het protocol is eveneens opgenomen hoe er gehandeld moet worden in geval van afpersing. De regio onderkent daarmee het belang van een professionele opname van aangiften. Het protocol schrijft bijvoorbeeld voor dat aangiften met betrekking tot afpersing altijd door een recherchechef moeten worden opgenomen.

De baliemedewerker mag aangifte van een geval van afpersing niet opnemen. Dat moet door een gekwalificeerde rechercheur gebeuren die vanuit zijn professionaliteit weet welke belangen er in geval van afpersing van bedrijven spelen en hoe om te gaan met dit soort zaken. Deze instructies zijn in de regio Utrecht ontstaan vanuit de onderkenning dat het anders met dergelijke misdrijven mis kan gaan. Bron: Politiefunctionaris

De minder voorkomende delicten zoals afpersing, ontvoering en gijzeling zijn daarnaast binnen de politieregio Utrecht opgenomen in een beschrijving van het totale opsporingsproces in de vorm van procedures en checklists. 'Deze procesbeschrijvingen zijn slechts toegankelijk voor de rechercheafdelingen die ermee aan de slag moeten, zodat de afhandeling van dergelijke zaken bij de juiste afdelingen terecht komt. Daarmee wordt voorkomen dat lokale teams er zelf mee aan de slag gaan', licht een politiefunctionaris toe.

Specialistisch rechercheren?

Afpersing kan als een bijzonder misdrijf worden gekenmerkt omdat het - in tegenstelling tot de meeste andere misdrijven - geen voltooid delict is zodat de afloop niet altijd duidelijk is. Politiefunctionarissen blijken het er echter niet unaniem over eens te zijn dat het daarmee ook een misdrijf is dat om een specialistische aanpak vraagt. Zo wordt door meerdere rechercheurs opgemerkt: 'wij krijgen als politie dagelijks te maken met bedreigingen, in die zin is afpersing geen andere type misdrijf dat om bepaalde opsporingskwaliteiten vraagt'. Anderen reageren daarentegen dat afpersingszaken wel degelijk een andere manier van rechercheren vergen omdat je te maken hebt met een 'crime in action' waarbij de afloop nog onbekend is. Het specialisme zit hem er volgens deze politiemensen in dat er een adequate risico-inschatting moet worden gemaakt van de situatie aangezien de afloop vooralsnog onbekend is. Bedreigingen die inherent zijn aan afpersingspraktijken dienen zorgvuldig te worden ingeschat op uitvoerbaarheid en consequenties. Daarbij wordt opgemerkt dat de politie in principe op regionaal niveau in staat moet zijn tot een reële dreigingsanalyse.

Een ander belangrijk punt dat wordt geopperd, is dat afpersingszaken vragen om het professioneel omgaan met soms tegenstrijdige belangen die in geval van afpersing van het bedrijfsleven een rol spelen. Bij afpersingsonderzoeken kunnen bij een zaak namelijk drie belangen vooropstaan: het commerciële belang van het bedrijf, het belang van de volksgezondheid of de algemene veiligheid en het opsporingsbelang. In de praktijk kan het wrijving opleveren als belangen door elkaar gaan lopen of de belangen een andere volgorde krijgen.

De casuïstiekonderzoeken leren ons dat de verschillende politieteams in de regel op professionele wijze zijn omgegaan met de afpersingszaken. Allereerst is er actief ingestoken op de opsporingsonderzoeken terwijl er tegelijkertijd low profile naar buiten toe is gerechercheerd. De belangen van de slachtofferbedrijven en de risico's die er waren, zijn weloverwogen door de rechteams. Zo is in de zaak waar een directeur van een uitzendbureau werd afgeperst een rechercheur in de hoedanigheid van sollicitante in gesprek getreden met de directeur en is in het geval waarin een Turkse winkelier op gewelddadige wijze werd afgeperst op een dusdanig moment een bezoek aan het slachtoffer gebracht dat dit voor anderen niet merkbaar was.

Daar waar teams tegen de grenzen van de eigen expertise aanliepen, is in de meeste gevallen deskundigheid ingeroepen. Dit geldt met name voor een realistische risico-inschatting van de situatie en de voorbereiding op het eventuele vervolg van het afpersingsproces. Zo is er in situaties waarin een dader aankondigt nog telefonisch contact op te nemen met het slachtofferbedrijf een politieonderhandelaar ingeschakeld die het slachtofferbedrijf kan instrueren hoe te handelen. In een aantal gevallen is daarnaast een gedragsdeskundige ingeroepen. Voor het maken van een dreigingsanalyse op basis van informatie uit een dreigbrief en bij het totstandkomen van een eventuele geldoverdracht wordt door enkele regio's de expertise van de DSRT ingeroepen.⁴⁷

Diverse geïnterviewden wijzen ons erop dat recherchen niet direct investeren betekent. Bij een 'crime in action' zoals afpersing getypeerd kan worden, is het van belang een zorgvuldige beoordeling te maken of het misdrijf doorzet. Zo ja, dan is het van belang een opsporingsonderzoek te starten. Experts wijzen erop dat 'veel afpersingszaken met een sisser aflopen'. Is er echter een reële kans dat de afpersing bij bedreigingen blijft en er geen vervolgacties te verwachten zijn, dan moet voorkomen worden dat er onnodig verdere politie-inzet wordt gepleegd. Professionele inschatting van de situatie is daarom cruciaal en kan opsporingsinzet besparen. De DSRT kan ondersteuning bieden bij een adequate inschatting van de dreiging.

DSRT

De DSRT is een specialistische dienst binnen het KLPD die als taak heeft expertise en kennis ten aanzien van (onder andere) afpersingen op te bouwen. De adviseurs van de DSRT bieden aan rechteams op verzoek advies en ondersteuning.

47. Op de DSRT gaan we na dit blok nader in.

Zeker wanneer het in een afpersingszaak tot een geldoverdracht komt, dient er een beroep te worden gedaan op de DSRT. De regionale politie is namelijk veelal niet bevoegd tot het doen van de geldoverdracht. De dienst is uitgerust met de meest geavanceerde technische snufjes en kan in korte tijd operationeel zijn. Tot het geven van adviezen behoort het opstellen van een risicoanalyse van de zaak, een plan van aanpak (scenario's) en de fysieke geldoverdracht. Het advies dat hierbij wordt gegeven, is niet bindend. Ook draagt de DSRT in dezen geen verantwoordelijkheid. In de praktijk blijkt daar juist in sommige gevallen de schoen te wringen. Vanuit de overweging als politie of justitie te moeten scoren en slachtoffers te moeten voorkomen, is het denkbaar dat er meningsverschillen ontstaan tussen de DSRT en het rechercheteam. Enkele politiefunctionarissen wijzen op de mogelijke risico's die gepaard gaan met het opvolgen van een bepaald advies: 'je moet het risico willen lopen dat ze ongelijk hebben'. Tegen de adviezen van de DSRT in, zullen rechercheteams er soms dan ook voor kiezen een andere - in principe suboptimale - strategie te kiezen.

De afperser eist in zijn dreigbrief dat het slachtofferbedrijf vlaggen uithangt op een bepaalde datum om te laten zien dat het bedrijf de bedreiging serieus neemt. In de brief worden medewerkers van het bedrijf met de dood bedreigd. Het rechercheteam heeft tegen het advies van het DSRT in geen risico willen nemen en heeft aan de geëiste actie voldaan. Een andere overweging die voor het rechercheteam meespeelde, was dat ze door deze actie hoopten op meer daderinformatie als er een reactie zou volgen. Bron: Casus 5

In sommige gevallen zien rechercheteams ook niet de noodzaak om de DSRT in te schakelen: 'goed beschouwd hebben we het over een vrij simpel delict dat de politie prima zonder externe hulp kan oplossen'. In andere regio's wordt de DSRT gezien als een van de mogelijk te betrekken partners. Een aantal regio's heeft dermate warme contacten met de adviseurs opgebouwd dat ze direct bellen wanneer ze met een afpersing geconfronteerd worden: 'de DSRT beschikt over deskundigheid waar je acuut gebruik van kunt maken en de dreigingsanalyse die ze maken, is heel waardevol'.

Bewijslast

De bewijslast bij afpersingszaken is een heikel punt. De grootste crux daarbij ligt in het feit dat er bewezen moet worden dat er sprake is (geweest) van geweld of dreiging met geweld. Dit houdt allereerst in dat er voorafgaand aan het opsporingsonderzoek in de aangifte zorgvuldig is omschreven dat iets door het slachtoffer (bedrijf) als geweld wordt ervaren. Voorts is de bewijsvoering in de regel afhankelijk van de inhoud en strekking van de verkregen verklaringen en/of de analyse van de dreigbrieven. 'Het grensvlak tussen intimidatie en bedreiging is door de daders soms bewust zo subtiel opgezocht dat het lastig is hard bewijs aan te voeren', merken meerdere politiefunctionarissen op.

Juridisch is afpersing lastig aan te pakken omdat het nadeel of negatief gevolg van afpersing aangetoond moet worden, het is echter vaak nog geen voltooid feit. Bron: Politiefunctionaris

Gebeurt afpersing vanuit de anonimiteit dan is er vaak de beschikking over een of meerdere brieven die zich lenen voor sporenonderzoek. Ook kan bij dreigbrieven een analyse worden gemaakt van het risico dat de dreigementen worden uitgevoerd. In dergelijke gevallen speelt niet alleen de DSRT maar ook het Nederlands Forensisch Instituut (NFI) een rol. Het NFI heeft de mogelijkheid en de kennis om een gedegen analyse te maken van computers, printers, brieven, handschriften en vingerafdrukken. Met name in de rechtszaal kunnen de bevindingen van het NFI van grote waarde zijn. Uit onze gesprekken met de rechteamts bleek echter dat de mogelijkheden van het NFI lang niet altijd volledig worden benut. Doordat er doorgaans een behoorlijke tijd overheen gaat voordat het NFI met zijn conclusies komt en opsporingsteams maar beperkt de tijd krijgen om een onderzoek te draaien, zijn de resultaten van het NFI tijdens het operationele onderzoek vaak niet bruikbaar.

Zoals we hebben gezien, is er bij afpersing vaak ook sprake van een persoonlijke confrontatie. Dit maakt de bewijslast echter niet minder problematisch. Camerabeelden, geluidsopnamen, volledige aangiften en getuigenverklaringen ontbreken in dergelijke zaken vaak. Desondanks zijn er in afpersingszaken voldoende mogelijkheden om tot een succesvolle opsporing te komen. Op basis van de opsporingsdossiers die wij met de rechteamts hebben besproken, kunnen we verschillende succes- en faalfactoren benoemen. Een belangrijke beperkende factor bij het doen van onderzoek naar afpersingszaken is de tijd. Anders dan veel andere delicten is afpersing een delict dat langere tijd kan voortduren. Soms is nog niet tot betaling overgegaan, soms is ondanks betaling de dreiging nog niet weggenomen. Afpersingsonderzoeken zullen hierdoor een grotere doorlooptijd hebben dan onderzoek naar bijvoorbeeld inbraken of overvallen. Vanuit de politieleiding wordt met dit feit volgens enkele geïnterviewden echter nauwelijks rekening gehouden. Hierdoor kan het zijn dat lopende onderzoeken worden afgebroken terwijl de dreiging blijft bestaan en de dader nog vrij rondloopt.

Van groot belang bij een onderzoek is het feit of het gaat om een bekende of een onbekende dader. Indien het gaat om een onbekende dader gaat het er in eerste instantie om een verdachte op het spoor te komen. Indien het gaat om een bekende dader is de insteek echter zoveel mogelijk bewijs te verzamelen voor de afpersing; het is immers vaak het woord van de dader tegen het woord van het slachtoffer.

Slachtoffer-, getuigen-, en verdachtenverhoren vormen in dergelijke gevallen een uitermate belangrijke bron van informatie. Huiszoekingen om het bezit van wapens of geld aan te tonen, kunnen dienen als ondersteunend bewijs.

In gevallen waarbij de afpersing voortkomt uit wraak of rancune blijkt het vaak minder lastig om bewijzen te verzamelen. Soms zet de politie dader en slachtoffer in een dergelijk geval ook bij elkaar om tot een oplossing te komen. Een sepot behoort dan tot

de mogelijkheden. Dergelijke incidenten worden echter geregeld als civiele zaak beschouwd waardoor politie en justitie hieraan weinig prioriteit geven.

Een element dat bij de opsporing van afpersing binnen het etnische circuit cruciaal is, is de noodzaak om over goede tolken en kennis van de cultuur te beschikken. Andere culturen vragen soms een andere benaderingswijze door de politie, zeker als het gaat om het winnen van vertrouwen en het inwinnen van informatie. Vanwege de grote angst bij veel van de slachtoffers zal - ook indien wel aangifte wordt gedaan - deze niet altijd volledig zijn. Daarnaast blijkt het moeilijk - in geval van meerdere slachtoffers - anderen ervan te overtuigen ook aangifte doen. Voor het communiceren met andere culturen en het interpreteren van verklaringen spelen tolken een belangrijke rol. Zonder een goede tolk zal binnenkomende informatie niet altijd op waarde kunnen worden geschat.

Om voldoende of aanvullend bewijs te verzamelen, maakt de politie, indien mogelijk, vaak gebruik van taps. Hiervoor heeft de politie allerlei mogelijkheden. Indien een daderindicatie ontbreekt, zal ook een tap op de telefoon van het slachtoffer kunnen worden aangesloten. Dit is juridisch toegestaan omdat een slachtoffer kan worden beschouwd als een betrokkene. Het feit dat tappen een tijdrovende aangelegenheid is, het gebruik van codetaal en het gebruik van prepaidtelefoons, leggen aan het aansluiten van taps vaak echter wel een beperking op. Dit geldt zeker als het om etnische groepen gaat. Taps worden echter niet alleen gebruikt om bewijzen te verzamelen. Ze kunnen ook bruikbaar zijn als het gaat om de beveiliging van een slachtoffer. De politie kan immers meteen reageren op een dreigende situatie. Voorwaarde is dan wel dat de taps, eventueel door een tolk, live worden uitgeluisterd. Taps kunnen ook worden gebruikt om internetverkeer te volgen. Dit is met name nuttig voor de opsporing van cyberafpersing en gevallen van afpersing waarbij gebruik wordt gemaakt van contact via het internet. Uit dit soort internettaps verkrijgt de politie geregeld ook informatie over andere delicten waaraan de verdachte zich schuldig maakt. Zeker in het geval van cyberafpersing blijkt immers dit specifieke delict niet de hoofdmoot te zijn van de inkomsten waar hackers en andere cyberafpersers zich mee bezig houden. Overigens maakt de politie in het geval van cyberafpersing ook dankbaar gebruik van de diensten van nationale en internationale kanalen zoals GOVCERT⁴⁸ en de FBI.

Een tactiek waarvan bij het delict afpersing weinig gebruik wordt gemaakt, is de inzet van observatieteams (OT) en politie-infiltratieteams (PIT). Deze eenheden spelen in de door ons geanalyseerde afpersingszaken slechts een bescheiden rol. Mogelijk wordt hiervoor ook minder capaciteit beschikbaar gesteld. Een politiefunctionaris wijst daarbij op de behoudende visie van het Openbaar Ministerie in relatie tot dergelijke opsporingsmiddelen.

48. GOVCERT (Government Computer Emergency Response Team) is een initiatief van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en sinds 5 juni 2002 officieel actief. GOVCERT ondersteunt overheidsorganisaties in ICT- en informatiebeveiliging met diensten als preventie, waarschuwing, advisering, kennisdeling en monitoring.

Als er geen aangiften volgen op afpersing dan zijn de instrumenten voor de opsporing beperkt. Tapbevelen worden als zoete broodjes gegeven, maar op infiltreren rust een taboe. Politie-infiltratie wordt als een heel zwaar middel gezien terwijl het feitelijk minder ingrijpend is voor de privacy van betrokkenen dan tappen. Bron: Politiefunctionaris

Tot slot geldt in algemene zin dat de rol van het Openbaar Ministerie bij het delict afpersing bepalend is voor de reikwijdte en de duur van een onderzoek: 'op regioniveau krijgt de rechercheur de tijd zolang er een reële opsporingsindicatie is en het onderzoek niet wordt achterhaald door andere prioritering', aldus een politieonderzoeker.

Opsporing loont

In vrijwel elke afpersingszaak zijn er drie fasen te onderscheiden: de contactfase, een onderhandelingsfase en de overdrachtfase. Op elk van die drie momenten zijn er voor de politie mogelijkheden om te 'scoren'. Op basis van diverse bronnen kunnen we concluderen dat de opsporing van afpersing van het bedrijfsleven door de politie over het algemeen succesvol te noemen is. De landelijke screening van de politiestructuren leert dat politie en justitie op bijna twee derde van alle afpersingsincidenten die ter kennis van de politie komen een opsporingsonderzoek laten volgen. Daarbij blijkt het beschikken over een aangifte van het slachtoffer (bedrijf) wederom een belangrijke bepallende voorwaarde. Dat de opsporing loont, blijkt uit de bevinding dat ruim de helft van de opsporingsonderzoeken heeft geresulteerd in de aanhouding van verdachten. Ook uit de interviews komt naar voren dat afpersingspraktijken die ter ore van de politie komen een reële kans op opheldering hebben. Wel is dit afhankelijk van de afpersingsvorm en de mate waarin de dader het misdrijf doorzet. Zo blijkt de opsporing van met name productafpersingen volgens experts in zo goed als alle gevallen in de aanhouding van verdachten te resulteren. Daarbij moet er wel sprake zijn van een doorgezet proces waarbij het komt tot een overdrachtmoment omdat hier de pakkans het grootst is.

Vanaf 2000 zijn vrijwel alle verdachten die in een productafpersingszaak de afpersing hebben doorgezet, gepakt. De opsporingskansen bij afpersingszaken liggen bij de overdracht van het geld, ofwel de fysieke overdracht van een koffertje ofwel het pinnen bij een bank van het bedrag. Bron: DSRT

Strafmaat

Kijken we naar de strafmaat bij afpersingen dan varieert deze over de aard en de 'voltooidheid' van het misdrijf. Afpersing kan immers een 'crime in action' zijn waarbij de interactie tussen dader en slachtoffer bepalend is voor het verloop. Terwijl er bij een eerste dreigbrief al gesproken kan worden van afpersing, zal de strafmaat voor enkel deze actie relatief laag zijn. Naarmate de aard van de bedreiging een gewelddadiger karakter heeft en gericht is op de veiligheid van personen, de maatschappij of de

volksgezondheid zal de strafmaat hoger zijn. Dit geldt des te meer naarmate het afpersingsproces langer voortduurt en wanneer bedreigingen daadwerkelijk worden uitgevoerd. Twee spraakmakende afpersingszaken waarbij de veiligheid van personen en de volksgezondheid en de veiligheid van personen in gevaar was, hebben in forse straffen geresulteerd. Zo hebben de twee afpersers van Ikea vier en zeven jaar cel opgelegd gekregen en is de afperser van Campina veroordeeld tot tien jaar gevangenisstraf.

Uit het casuïstiekonderzoek komt naar voren dat de geëiste of opgelegde straffen variëren van een half jaar dienstverlening tot zes jaar celstraf. De mate van geweld, het gebruik van wapens en de impact die een afpersing heeft gehad op de samenleving zijn bepalend geweest voor de straffen. Daarnaast speelt in de strafmaat vanzelfsprekend mee of het om een los geval van afpersing gaat of dat ook andere criminele activiteiten zijn meegenomen. De variatie in strafmaat in relatie tot de aard en voltooidheid van de afpersing illustreren we aan de hand van een bloemlezing van de straffen die in de geanalyseerde casus zijn opgelegd.

De criminele Chinezen die met veel geweld afpersten en ook nog gerelateerd werden aan andere vormen van criminaliteit waaronder XTC-handel kregen vijf en zes jaar. De Turken die een man met gebruik van wapens en een handgranaat afpersten, kregen twee en drie jaar. De supermarktmedewerkster die dreigde een product te vergiftigen, kreeg twee jaar en zes maanden, 'een behoorlijk zware straf voor een impulsieve en domme actie die ze hoogstwaarschijnlijk nooit zou hebben uitgevoerd', aldus een politiefunctionaris. De cyberafpersers kregen zes en negen maanden. De afperser die onder zeer zware geweldsdreigementen vanuit de anonimiteit een directeur afperste, kreeg slechts een half jaar voorwaardelijk en dienstverlening. De afpersing die ontstond uit de relationele sfeer werd geseponeerd.

Rechercheurs geven aan dat sommige daders achteraf verklaren dat ze afpersing hadden beschouwd als een gemakkelijk uitvoerbaar en relatief onschuldige actie met een lage pakkans. Deze daders zijn dan ook ernstig geschokt door de impact die ze hebben veroorzaakt en door de consequenties die het delict voor hen zelf heeft gehad. De recidivekans lijkt voor dit soort daders volgens een aantal geïnterviewden laag te zijn.

Bij de afpersing van een grote supermarktketen verklaart de dader achteraf dat onderschat te hebben wat ze heeft aangericht. De dader heeft niet ingeschat dat het enkel schrijven van brieven tot tweeënhalfjaar celstraf zou kunnen leiden. Bron: Casus 4

Hoe hoger de pakkans, hoe groter de motivatie om aangifte te doen. Doordat gevallen van productafpersing een relatief hoge pakkans kennen, kan worden aangenomen dat de aangiftebereidheid in dergelijke gevallen ook groter is. Voor veel andere vormen van afpersing geldt dit veel minder. Bijvoorbeeld bij vormen van protectie is de pak-

kans klein en wanneer al tot aanhouding wordt overgegaan, is de strafmaat vaak relatief laag. Dit komt enerzijds door de soms geringe bewijslast en anderzijds doordat de straffen bij delicten tegen het bedrijfsleven over het algemeen veel lager liggen dan bij delicten waarvan burgers het slachtoffer zijn. 'Een inbraak in een bedrijf wordt veel lager bestraft dan een inbraak in een woning', aldus een politiefunctionaris. \

Uit onderzoek onder Chinezen blijkt dat veel Chinese restauranthouders van mening zijn dat de Nederlandse strafmaat voor overval en afpersing te licht is; de boosdoeners staan snel weer op straat en een tweede bezoek wordt dan gevreesd (Mertens, 1994).

5.1.2 Particuliere en interne recherchebureaus

De rol van de private recherche is van groot belang als het gaat om gevallen van afpersing met een multinational of rijke familie als slachtoffer maar is nagenoeg nihil bij de overige slachtoffers van afpersing. De simpele verklaring hiervoor is dat alleen de grotere spelers de financiële mogelijkheden hebben om private recherche in te schakelen. De grotere bedrijven beschikken soms zelfs over een eigen beveiligingsorganisatie. De gerenommeerde interne en private recherchebureaus beschikken allen over expertise op het gebied van afpersing. In die zin zal het dan ook niet altijd nodig zijn om voor het inschatten van een dreigement gebruik te maken van de politie. Het is daarom de vraag in hoeverre er bij dit soort delicten de noodzaak bestaat om aangifte te doen. Immers, het belang van het bedrijf staat altijd voorop (het wegnemen van de dreiging en het voorkomen van imagoschade) en daar waar bedrijfsbelangen zouden kunnen conflicteren met het politiebepang (opsporing en vervolging) kan over de opsporingstactiek onenigheid ontstaan. De grotere private bureaus die wij hebben gesproken, bevestigen dat voor hen het bedrijfsbelang altijd voorop staat. Desondanks zeggen zij bijna onuitgezonderd altijd aangifte te doen. Doorvragen laat echter zien dat er hierop wel degelijk uitzonderingen bestaan. Indien er van een dreigbrief nauwelijks een reële dreiging uitgaat, is het bijvoorbeeld niet vreemd dat men ervoor kiest eerst een tweede contactmoment af te wachten. Indien het om een intern conflict gaat, zal er evenmin veel behoefte zijn hierover naar buiten te treden. De interne of private recherche heeft dan als taak bewijzen te verzamelen en het probleem op te lossen. Verschillende respondenten vermoeden dat bedrijven een enkele keer zelfs betalen om onder een bepaalde dreiging uit te komen. Hiervoor hebben wij echter geen bewijzen gevonden en door recherchebureaus wordt deze praktijk ook ten zeerste ontkend. Indien er gevaar voor de volksgezondheid dreigt, lijkt het overigens niet aannemelijk dat men niet naar de politie gaat. Mocht er toch iets fout gaan dan kan dit zowel het bedrijf als het recherchebureau immers ook aanzienlijke imagoschade opleveren.

Bij het adviseren van het slachtofferbedrijf gaan recherchebureaus zowel intern als extern voorzichtig te werk: zij zijn gespecialiseerd in crisismanagement. Het is immers zowel naar binnen als naar buiten toe de bedoeling om problemen te voorkomen. Intern zal men proberen een zo beperkt mogelijke groep van het incident op de hoogte

te stellen en te houden. Extern zal men via de eigen kanalen een ingang zoeken bij de politie. De particuliere recherchebureaus geven aan gebruik te maken van ingangen op hoog niveau en zondig afspraken te maken voor het 'onder embargo' doen van aangifte. Veelal is het recherchebureau ook direct betrokken bij het politieonderzoek. Zij leveren gegevens aan over werknemers en mogelijke verdachten, organiseren een eventueel noodzakelijk 'product recall', zorgen voor bescherming van bedreigde personeelsleden en houden te allen tijde de belangen van het bedrijf in de gaten. In dezen zijn private recherchebureaus en politie over het algemeen ook erg tevreden over elkaars inzet. Meerdere keren spraken beide partijen hun waardering uit over het werk van de ander en de onderlinge samenwerking. Particuliere recherchebureaus zullen de politie altijd op de hoogte moeten stellen van strafbare feiten die hen ter kennis zijn gekomen: 'de politie moet immers altijd op de hoogte zijn van wat er in hun veiligheidsgebied gebeurt', merkt een geïnterviewde op.

Een andere partij met wie private recherchebureaus ten aanzien van afpersingszaken samenwerken, wordt gevormd door de verzekeraars. De grote bedrijven die beschikken over een verzekering tegen afpersing (bijvoorbeeld een 'kidnap & ransom polis' of een 'product recall verzekering') zijn vanuit die verzekering tot een bepaald bedrag verzekerd van de diensten van private recherchebureaus. Verzekerde bedrijven krijgen een noodnummer van een lokale consultant bij een privaat recherchebureau die dag en nacht bereikbaar is. Deze consultant is bij een incident het directe aanspreekpunt voor het bedrijf. Opvallend is overigens dat verzekeraars in dit geval geen aangifte vereisen indien bedrijven een claim indienen.

Het is niet altijd in het belang van het bedrijf om aangifte te doen en dit wordt zeker niet altijd gedaan. We eisen dan ook geen aangifte voor de dekking. Bron: Verzekeraar

Naast een rol in de opsporing zorgen private recherchebureaus voor het trainen van werknemers om vergelijkbare problemen in de toekomst te voorkomen: de nazorg bij incidenten ligt voornamelijk bij de private recherchebureaus. In die zin blijft de relatie tussen bedrijf en recherchebureau ook meestal niet beperkt tot een eenmalige exercitie. Recherchebureaus worden immers ook ingezet bij bedrijfsdiefstallen, interne conflicten, fraudezaken en andere crisissituaties. Met name in het licht van deze nazorg zijn particuliere recherchebureaus een interessante partij voor het bedrijfsleven als het gaat om de preventie van afpersingspraktijken.

5.1.3 Overige partijen

Naast de hiervoor besproken organisaties zijn er nog verschillende andere partijen die in de aanpak van afpersing van het bedrijfsleven een rol spelen. We bespreken hier kort de huidige rol van de Stichting Meld Misdaad Anoniem en de Vertrouwensman Bedrijfsleven.

M.

Als speler in de aanpak zou in theorie Meld Misdaad Anoniem een belangrijke rol kunnen spelen. Om verschillende redenen komen meldingen over afpersing echter niet bij de meldlijn M. terecht. Ten eerste komt dit omdat M. vooral wordt gebruikt om incidenten te melden waarvan men getuige is geweest of waarvan men signalen heeft opgevangen. Meldingen komen veel minder vaak van slachtoffers en bij afpersing is het slachtoffer juist vaak de enige getuige. Ten tweede wordt M. niet gecontacteerd omdat een melding bij M. door slachtoffers hetzelfde kan worden ervaren als een telefonische melding bij de politie. In beide gevallen zal aanvullende informatie over slachtofferschap vereist zijn en in beide gevallen komt een melding (direct of indirect) bij de politie terecht. Ten derde kan het zijn dat men het idee heeft dat wat bij M. binnenkomt even gemakkelijk op straat komt te liggen als wat bij de politie binnenkomt. Tot slot kan een mogelijke verklaring voor het achterwege blijven van geluiden over afpersing bij M. gelegen zijn in de procedure: er wordt in verband met het waarborgen van volledige anonimiteit door M. geen melding opgemaakt indien de melder de enige getuige van het misdrijf blijkt te zijn.⁴⁹

Vertrouwensman Bedrijfsleven

In reactie op de vermeende afpersingsproblematiek waar men in de regio Zuid-Limburg mee geconfronteerd werd, is onder de vlag van het Regionaal Platform Criminaliteitsbeheersing Zuid-Limburg de Vertrouwensman Bedrijfsleven in het leven geroepen. Deze functionaris kan op vertrouwelijke basis ondernemers adviseren hoe om te gaan met misdrijven waarmee ze geconfronteerd worden waaronder afpersingen. Ondernemers die niet weten hoe te handelen of geen aangifte wensen of durven te doen, kunnen voor advies bij de Vertrouwensman terecht. De Vertrouwensman werkt onder garantie van strikte geheimhouding en kan in overleg met het slachtoffer een bepaalde strategie bepalen om vervolgstappen te nemen. In geval hem ernstige criminele feiten worden gemeld, heeft hij de plicht - zoals alle burgers - om hiervan melding bij de politie te maken. Mogelijk dat hierin een barrière ligt in de gang naar de Vertrouwensman indien een ondernemer geconfronteerd wordt met afpersingszaken. Overigens geldt deze meldplicht volgens artikel 160 van het wetboek van strafvordering niet voor gevallen van afpersing.

Met name het Midden- en Kleinbedrijf weet de weg naar de Vertrouwensman te vinden. De Vertrouwensman heeft vooralsnog echter weinig ervaring opgedaan met advisering ten aanzien van afpersingszaken. Dat het een mooi initiatief is, blijkt uit het gegeven dat het project is bekroond met de Veilig Ondernemenprijs 2007. Dit succes heeft geleid tot de intentie het project landelijke navolging te geven. Verwacht wordt dat eind 2007 een nagenoeg landelijk dekkend netwerk van vertrouwenspersonen is opgericht.

49. Website Meld Misdaad Anoniem: www.meldmisdaadanoniem.nl.

5.2 Naar een kansrijke aanpak

Op basis van de voorgaande paragraaf kunnen we concluderen dat afpersing van het bedrijfsleven aandacht verdient voorzover de problematiek zich evident voordoet. Politie, justitie en particuliere recherchebureaus pakken het probleem aan indien er voldoende feiten en mogelijkheden zijn voor de opsporing en vervolging ervan. Omdat afpersing van het bedrijfsleven een fenomeen blijkt te zijn waar betrokken partijen slecht zicht op hebben, is de aanpak ervan niet geformaliseerd in procedures en richtlijnen en ontbreekt er veelal ook een preventieve kant in de aanpak.

De aanpak van de problematiek lijkt met name achter te blijven bij afpersingspraktijken waarvan kleinere ondernemers het slachtoffer zijn. Multinationals en grotere bedrijven zijn financieel en via bestaande netwerken beter ingedekt tegen de problematiek. Ondanks het feit dat het om enorme belangen gaat en dat het denkbaar is dat een multinational door een geval van afpersing ten onder gaat, ligt hier ons inziens niet het grote probleem. De aanpak van afpersing waarmee multinationals geconfronteerd worden voldoet over het algemeen. Slachtoffers weten (eventueel via via) hun weg naar de recherche te vinden en private recherchebureaus beschermen de belangen van het bedrijf. Ook kunnen we concluderen dat de aanpak van deze vorm van afpersing relatief succesvol is. Daders worden vrijwel altijd gepakt indien het daadwerkelijk tot een overdracht komt. Politie en private recherche werken hierbij goed samen. Ten aanzien van vormen van afpersing waarmee het overige bedrijfsleven te maken kan hebben, valt er nog veel winst in de aanpak te behalen. De meeste partijen bevestigen weliswaar dat er een probleem zou kunnen zijn, maar op dit moment is niemand echt bewust bezig met voorlichting, preventie en aanpak van afpersing. Alleen de politie draait zo nu en dan afpersingszaken en is hierin redelijk succesvol. De aard en ernst van afpersingspraktijken waarmee het bedrijfsleven geconfronteerd blijkt te worden, zijn van een dusdanige orde dat een versteviging van de aanpak gegrond is. Uit het onderzoek komt duidelijk naar voren dat de bereidwilligheid om meer aandacht aan de aanpak van de problematiek te schenken zeker aanwezig is.

Afpersing is geweldscriminaliteit en al komt het maar tien keer per jaar voor dan dient het toch altijd prioriteit te krijgen. Bron: Meld Misdaad Anoniem

Alvorens in de volgende subparagrafen in te gaan op de concrete oplossingsrichtingen in de aanpak van afpersing van het bedrijfsleven, staan we in de eerstvolgende subparagraaf stil bij een theoretische grondslag voor de aanpak.

5.2.1 Theoretische inkadering van de aanpak

Rechtvaardiging van een pleidooi voor versterking van de aanpak van afpersing kan voor een deel gevonden worden binnen de Rationele Keuze Theorie (Cornish & Clarke, 1986). Deze theorie veronderstelt dat mensen in hun keuzegedrag impliciet de voor- en nadelen van de mogelijkheden afwegen om te kiezen voor de optie met het hoogste

rendement. Dit theoretisch kader biedt aangrijpingspunten voor de beïnvloeding van het gedrag van zowel de (potentiële) dader als het slachtoffer van afpersingspraktijken. Bij de potentiële dader van afpersing heeft het gedrag betrekking op het al dan niet overgaan tot afpersing terwijl het bij het slachtoffer om het aangiftegedrag gaat. Beide uitgangspunten lichten we hierna toe.

Daders van afpersing

Het al dan niet afpersen van een bedrijf kan afhankelijk zijn van de afweging die gemaakt wordt tussen de kosten in de vorm van de gepercipieerde pakkans en strafmaat en de baten in de vorm van het doel van de afpersing (geld of goederen). Een aanpak in lijn met deze theorie zou gericht moeten zijn op het verkleinen van de baten van het delict en het vergroten van de kosten voor potentiële afpersers.

Vergroten van de kosten voor daders

Het vergroten van de kosten van afpersing voor potentiële daders houdt verband met het vergroten van de (perceptie van de) pakkans en het verhogen van de strafmaat. Het zichtbaar aandacht besteden aan afpersing van het bedrijfsleven zal op zichzelf al mogelijk tot een verhoging van de gepercipieerde pakkans leiden en kan daarmee een preventief effect hebben. Zoals we in het onderzoek zagen, wordt gedacht dat afpersing een delict is dat relatief makkelijk uit te voeren is met een lage pakkans. Uit diverse bronnen hebben we echter opgetekend dat de pakkans redelijk groot is wanneer de politie een opsporingsonderzoek uitvoert naar aanleiding van een aangifte door het slachtoffer. Met name bij productafpersingen blijkt sprake van een zeer hoge pakkans. Om de (perceptie van de) kosten voor de potentiële afpersers te verhogen, is een brede communicatie over de gevolgen van afpersing in termen van pakkans en strafmaat van belang. De negatieve gevolgen die extra aandacht voor het fenomeen met zich mee zouden kunnen brengen in de vorm van gekopieerd gedrag zullen ons inziens overigens niet van die mate zijn dat dit de kosten voor de opsporing juist verhoogt.

Terugdringen van de baten voor daders

De baten voor daders van afpersing kunnen worden teruggedrongen door een professionele houding van het bedrijfsleven. Het bedrijfsleven moet uitdragen dat afpersing niet wordt getolereerd en dat er niet zal worden ingegaan op de eis. Het bedrijfsleven heeft daarvoor kennis over het fenomeen nodig en moet beschikken over de tools (handelingsmogelijkheden) om actie te ondernemen. Hierbij is het belangrijk dat er een goede backup is van betrokken organisaties ten aanzien van de aanpak. Er moet voldoende informatie voorhanden zijn en het bedrijfsleven moet kunnen vertrouwen op de professionaliteit van de organisaties.

Het terugdringen van de baten van afpersing blijkt in de praktijk ook bereikt te kunnen worden met verdere reguleringen in het bedrijfsleven waardoor het beoogde doel (de

baten) lastiger beschikbaar is. Zo blijkt de protectieafpersing in de horeca te zijn teruggedrongen met de invoering van de portierswetgeving.

Slachtoffers van afpersing

Eenzelfde inkadering in de Rationele Keuze Theorie is mogelijk in relatie tot de aangiftebereidheid van slachtoffers van afpersing. Een bedrijf dat wordt afgeperst zal de keuze om wel of geen aangifte te doen eveneens maken op basis van een kosten-batenafweging. We zagen dat de aangiftebereidheid bij afpersing een heikel punt is vanwege de consequenties die het naar buiten treden over het delict kan hebben.

De gepercipieerde kosten voor het bedrijf in geval van aangifte kunnen betrekking hebben op imagoschade en represailles van de dader(s). De baten van aangifte die daartegenover staan, zijn het oppakken van de dader(s) en het voorkomen van slachtoffers in de toekomst. De gepercipieerde kosten voor het slachtofferbedrijf zouden wel eens een belangrijke rol kunnen spelen in de kosten-batenafweging van de afpersers. We zien in het onderzoek terug dat er door daders bewust wordt ingespeeld op de angst die het slachtoffer voor de consequenties (kosten) heeft. Zo wordt er vrijwel altijd met geweld bedreigd (represailles) en wordt er ingespeeld op de mogelijke imagoschade die een bedrijf kan lijden door de afpersing. In omgekeerde vorm dan voor de daders van afpersing, geldt bij de aanpak dat de kosten voor de potentiële slachtoffers van afpersing moeten worden gereduceerd en dat de baten van het doen van aangifte moeten worden vergroot.

Terugdringen van de kosten voor slachtoffers

Het verkleinen van de gepercipieerde kosten voor het slachtoffer in geval van het doen van aangifte houdt verband met het vertrouwen van het bedrijfsleven in organisaties en de wijze waarop zij met informatie omgaan. Het bedrijfsleven moet ervan op aan kunnen dat een aangifte van een afpersing op professionele, vertrouwelijke wijze wordt behandeld en dat er aandacht is voor bescherming van het slachtofferbedrijf en het treffen van voorzorgsmaatregelen. Daarvoor is het van belang dat potentiële slachtoffers over mogelijke handelingswijzen beschikken en de weg naar de juiste partijen weten te vinden. Zoals we beschreven bij het terugdringen van de baten voor daders van afpersing, zal een professionele houding van het bedrijfsleven ten aanzien van (het niet ingaan op) afpersingen tegelijkertijd bijdragen aan het terugdringen van de kosten voor het slachtoffer.

Vergroten van de baten voor slachtoffers

Het vergroten van de baten van het doen van aangifte van afpersing houdt verband met de professionaliteit van organisaties ten aanzien van de aanpak van de afpersingsproblematiek. Organisaties moeten naar het bedrijfsleven uitdragen dat er zorgvuldig wordt omgegaan met informatie, dat er serieuze aandacht wordt besteed aan de aangifte en dat de kans op opsporing van de dader(s) groot is. Belangrijk is daarbij

dat 'men doet wat men zegt' en 'men zegt wat men doet'. Communicatie over en weer is essentieel voor het opbouwen van een vertrouwensrelatie en het vergroten van de baten van het doen van aangifte.

In voorgaande tekst zijn de mogelijke maatregelen ter bestrijding van afpersing van het bedrijfsleven kort belicht binnen het conceptuele kader van de Rationele Keuze Theorie. De mogelijke oplossingsrichtingen hebben betrekking op aspecten als aandacht voor afpersing als problematiek (erkenning en bewustwording), informatie en kennis over afpersing (kennisverruiming) en professionalisering van organisaties, processen en het bedrijfsleven. In de hiernavolgende subparagrafen gaan we in op hoe er op concrete wijze een impuls aan de aanpak gegeven kan worden door genoemde oplossingsrichtingen verder uit te werken. De kernpunten van de aanpak geven we tot slot ter structurering in een schema weer.

5.2.2 Erkenning van de afpersingsproblematiek

De eerste stap naar een goede aanpak ligt in erkenning en bewustwording van een problematiek. De basis voor een kansrijke aanpak van afpersing van het bedrijfsleven is dat alle betrokken partijen erkennen dat er sprake is van een substantieel probleem. Daarbij gaat het om relevante partijen zoals de Platforms Criminaliteitsbeheersing (nationaal en regionaal), koepel-, branche- en ondernemersorganisaties, politie en justitie. Vrijwel al deze betrokken organisaties zijn zelf ook van mening dat de problematiek om aandacht vraagt.

Eerder stond afpersing van bedrijven niet bij ons op het netvlies. We hadden wel het idee dat het speelde maar omdat het bij geluiden bleef, hebben we er verder niet veel aandacht aan besteed. In de toekomst willen we zeker wat aan de problematiek doen. Bron: Brancheorganisatie

Door afpersing van bedrijven als issue op tafel te leggen, wordt de problematiek bespreekbaar gemaakt en kan er geïnvesteerd worden in een gerichte aanpak. In dit verband kan de vergelijking worden gemaakt met huiselijk geweld waarvan het aantal aangiften aanzienlijk is toegenomen nadat het fenomeen uit de taboesfeer is gehaald. Behalve dat aandacht voor afpersingspraktijken een belangrijke basis voor een repressieve aanpak van het probleem vormt, kan het ook een belangrijke preventieve werking hebben.

Schreeuwen helpt: op het moment dat je gaat focussen op een bepaalde problematiek zal het een crimineel afschrikken. Hij zal vanuit het oogpunt van kansberekening voor een andere vorm van criminaliteit kiezen. Daders hebben een hekel aan aandacht. Bron: Interviewbijeenkomst

Erkenning en bewustwording van de afpersingsproblematiek waar het bedrijfsleven mee te maken heeft, kan gevoed worden door betrokken partijen te informeren over het fenomeen. Kennis van de aard en omvang van afpersingspraktijken biedt inzicht in de problematiek. De bevindingen uit onderhavig onderzoek zouden wellicht een goede basis kunnen vormen voor een informatieve vertaling van de problematiek waar ondernemers mee te maken kunnen krijgen. Vermeldenswaardig is dat alleen al de uitvoering van onderhavig onderzoek bij veel partijen tot bewustwording heeft geleid en de gemoederen heeft aangewakkerd om afpersing van het bedrijfsleven te agenderen.

5.2.3 Professionalisering van organisaties en processen

Met de erkenning van afpersing als een serieus probleem voor het bedrijfsleven kan tot een verbeterde aanpak worden overgegaan. Daarvoor is een aantal randvoorwaarden van belang die onder de noemer van professionalisering kunnen worden geschaard. In algemene zin geldt dat, met de verborgenheid van de problematiek en het relatief lage aantal gevallen van afpersing van het bedrijfsleven waarmee organisaties worden geconfronteerd, het ontbreekt aan procesbeschrijvingen, handelingswijzen en voorlichtingsmateriaal over hoe om te gaan met de problematiek.

Deskundigheidsbevordering is daarvoor het onderliggende begrip. Allereerst is het belangrijk dat er (op persoonsniveau) binnen de betrokken organisaties voldoende kennis is over de afpersingsproblematiek. We gaan in op kansen om organisaties te professionaliseren binnen het proces van signalering tot opsporing en vervolging.

Signalering

In het kader van een betere signalering geldt dat afpersing als misdrijftype bij partijen die directe lijnen met het bedrijfsleven hebben op het netvlies moet staan. Signalering van feiten die zich in het verborgene afspelen, gaat hand in hand met een goede vertrouwensrelatie. Het is dan ook belangrijk om hierin te (blijven) investeren. Personen die vanuit de diverse partijen in direct contact staan met ondernemers - zoals wijkagenten in bijvoorbeeld horecaconcentratiegebieden - moeten kennis hebben van relevante kenmerken van afpersingspraktijken en van de kwetsbaarheid van branches. Hierbij moet gedacht worden aan kenmerken als de subtiliteit en ernst van bedreigingen die jegens het slachtofferbedrijf geuit kunnen worden, de impact en de angst die slachtoffers kunnen ervaren, de consequenties die afpersingen kunnen hebben en de barrières die een slachtofferbedrijf kan zien om met het probleem naar buiten te treden. Het uitdragen van deze kennis richting potentiële slachtofferbedrijven kan de drempel tot melding of aangifte van afpersingsincidenten verlagen: 'mogelijk zou een professionelere benadering van slachtofferbedrijven al kunnen leiden tot een significante verhoging van de aangiftebereidheid', aldus een politiefunctionaris.

Daarnaast geldt dat van een dergelijke professionele houding een preventieve werking kan uitgaan: 'bij een actieve wijkagent krijgt afpersing van ondernemers in die wijk geen kans'. In dit kader is het van belang dat er aandacht is voor de voorwaarden om

een vertrouwensrelatie met ondernemers op te bouwen en te onderhouden. Specifieke branches en ondernemers kennen een eigen cultuur waarmee in de aanpak rekening gehouden moet worden. Daarbij moet zeker gedacht worden aan de 'geslotenheid' van de horecasector en etnische ondernemingen. Deze branches blijken gevoelig voor afpersingspraktijken maar treden er niet snel over naar buiten. In Zuid-Limburg is men naar aanleiding van de vermeende afpersingspraktijken in de horeca op lokaal niveau sterk gaan investeren in de relatie met deze branche.

In het verlengde hiervan zouden aanspreekpunten of vertrouwenspersonen in het algemeen of specifiek voor bepaalde doelgroepen ook bij branche- en koepelorganisaties van toegevoegde waarde kunnen zijn. Het bewust inschakelen - of strategisch inzetten - van medewerkers met een specifieke etnische achtergrond binnen de signaleringspartners verdient ook aanbeveling. Een voorbeeld hiervan vormt Koninklijk Horeca Nederland dat beschikt over een consulent van Chinese herkomst die nauwe contacten onderhoudt met aangesloten Chinese ondernemers. De ervaring daar leert dat deze consulent dichterbij de Chinese ondernemers kan komen omdat zij de cultuur kent en de taal beheerst.

Van signalering naar opsporing

Voorts is het ten aanzien van professionalisering van belang dat signaleerders of partijen waar meldingen worden gemaakt, weten hoe te handelen in geval van afpersingsincidenten. Hierbij gaat het om het opnemen van een aangifte door de politie, het omgaan met meldingen door Meld Misdaad Anoniem, maar ook met de omgang met signalen en meldingen die bij bijvoorbeeld brancheorganisaties of vertrouwenspersonen terechtkomen.

De aangiftebereidheid bij afpersingen is een heikel punt en het afbreukrisico is groot wanneer slachtoffers merken dat er niet zorgvuldig met de (gevoelige) informatie wordt omgegaan. Een professionele behandeling van meldingen en aangifte is daarom essentieel. Ook daarvoor geldt kennis van afpersing als fenomeen als een belangrijke randvoorwaarde. Men moet bijvoorbeeld weten welke consequenties en impact het misdrijf kan hebben. Meldingen en aangiften moeten zorgvuldig worden behandeld en uiteindelijk op de juiste plek bij de politie terechtkomen om tot opsporing over te kunnen gaan. Wij pleiten er daarom voor dat alle partijen die vanuit hun professie of functie met afpersing van bedrijven geconfronteerd kunnen worden een handelingsprotocol ontwikkelen. De wijze waarop de regiopolitie Utrecht van een dergelijk instrument gebruik maakt, is daar een goed voorbeeld van. Voor minder voorkomende, ernstige misdrijven zoals afpersing is op opsporingsnet een protocol beschikbaar hoe te handelen bij afpersingsincidenten. Dit houdt in dat alleen rechercheurs met kennis van zaken een melding of aangifte van afpersing mogen opnemen en tot opsporing mogen overgaan. Een speciale balie voor het bedrijfsleven binnen de politieorganisatie waar kennis over criminaliteit binnen het bedrijfsleven wordt gebundeld, zou in dit verband de ultieme oplossing kunnen vormen. Interessante initiatieven in dit kader zijn de ac-

countmanagers bedrijfsleven binnen de regiopolitie Groningen en Amsterdam-Amstelland. Zij hebben contacten met het bedrijfsleven en met relevante betrokken partijen zoals koepelorganisaties en de regionale platformen criminaliteitsbeheersing. Binnen de Limburgse Kamer van Koophandel vormt de Vertrouwensman Bedrijfsleven een interessante en professionele schakel tussen bedrijfsleven en politie. Wij juichen een landelijke invoering van dit initiatief toe.

Een ander punt van aandacht met het oog op de bestaande terughoudendheid bij het doen van aangifte van afpersing is dat van anoniem melden. Om de aangiftebereidheid te stimuleren, zouden er meer mogelijkheden gecreëerd moeten worden voor het anoniem melden en aangeven van afpersingsincidenten. Meld Misdaad Anoniem biedt deze mogelijkheid, maar een anonieme melding kan op zich niet als wettelijk bewijs in een rechtszaak dienen. Vermeldenswaardig is dat een nieuw kabinetsvoorstel over een uitbreiding van de mogelijkheden van anonieme aangifte door slachtoffers momenteel in de maak is door de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Justitie.

Opsporing en vervolging

Ook als het gaat om opsporing en vervolging is professionalisering ten aanzien van afpersing van bedrijven van belang. Afpersingszaken worden door particuliere recherchebureaus en/of door de politie gedraaid. We kunnen stellen dat de deskundigheid op het vlak van afpersing bij beide partijen voldoende aanwezig is. Rekercheteams binnen de politie draaien echter veelal ad hoc een afpersingszaak en bouwen daarmee weinig expertise op dit vlak op. Het is daarom belangrijk dat bij opsporingsonderzoeken bestaande expertise optimaal wordt benut. Bij afpersingszaken is een reële inschatting van de ernst van de zaak en de mogelijke consequenties belangrijk om te bepalen welke politie-inzet noodzakelijk en gerechtvaardigd is. Investeren en rekercheren zijn immers twee verschillende dingen: rekercheren moet de politie in geval van afpersing altijd (denk aan technische onderzoeken), investeren in de zin van het optuigen van een team hoeft pas te gebeuren na een goede analyse van het probleem. Het bij aanvang van een opsporingsonderzoek inroepen van expertise, is daarom onmisbaar voor het maken van goede keuzes en elke regio zou hiervan gebruik moeten maken.

Het inschatten van de kans op daadwerkelijke uitvoering van de dreigementen is bij gebruik van sabotage als pressiemiddel evenzeer van belang als bij geweldsdreigingen. Er moeten door het slachtofferbedrijf en de politie belangrijke afwegingen worden gemaakt welke risico's genomen kunnen worden en tegelijkertijd dient te worden nagegaan welke voorzorgsmaatregelen er genomen moeten worden om de bedrijfsvoering zo min mogelijk door het afpersingsproces te laten verstoren. Het rekercheren naar afpersingspraktijken kan beschouwd worden als een bijzonder opsporingsonderzoek waarbij bepaalde kwaliteitseisen aan de rekercheteams mogen worden gesteld.

Daarnaast mag de bestaande expertise ten aanzien van afpersingspraktijken door de politie niet onbenut gelaten worden. Gedragsdeskundigen en speciaal getrainde politiefunctionarissen zoals de adviseurs van de Dienst Specialistische Recherchetoepassingen (DSRT) van het KLPD kunnen een belangrijke rol spelen in het rechercheproces. De expertise van de DSRT is in elk geval noemenswaardig ten aanzien van productafpersingen. Voor deze afpersingsvorm heeft het DSRT een format ontwikkeld om een dreigingsanalyse te kunnen maken. Voor wat betreft de overige vormen van afpersing is het belangrijk dat er binnen de Nederlandse politie expertise wordt opgebouwd en gebundeld. Een interessante kennispool waar handelingswijzen en kennis ten aanzien van afpersingszaken gedeeld kunnen worden, vormt Politie Kennis Net (PKN). Via dit medium zou algemene en rechematige kennis over afpersingszaken kunnen worden verspreid.

In relatie tot de vervolging van daders van afpersing is de bewijslast een lastig aspect. Anonieme meldingen zijn tot op heden erg nuttig voor het opstarten van een onderzoek maar zijn onvoldoende om als wettig bewijs in het vervolgingsproces te dienen; uiteindelijk is een getuigenverklaring vaak het beste bewijs bij afpersingszaken en het slachtoffer is veelal de enige getuige. De mogelijkheid van een collectieve anonieme aangifte door slachtofferbedrijven is daarom interessant om nader te bekijken. Tot op heden gebeurt dit nog niet of nauwelijks. Indien de politie er in zou slagen meerdere slachtoffers (anoniem) aangifte te laten doen, dient de rechter te bepalen of dit als wettig bewijs geldt. Hierop voortbouwend, zou de politie er meer werk van moeten maken getuigen en slachtoffers te beschermen. Ook tijdens een Europees seminar in Rome dat in maart 2007 werd gehouden, werd aandacht gevraagd voor het beschermen en compenseren van slachtoffers en getuigen om op die manier meer bewijzen te kunnen verzamelen en de bereidheid te vergroten politie en justitie te helpen bij de opsporing en vervolging. Hierin is men in bijvoorbeeld Italië - waar geprobeerd wordt op deze wijze de maffia te bestrijden - al veel verder.

Het Openbaar Ministerie en de politie zouden er alles aan moeten doen om - eventueel samen met het slachtoffer - voldoende bewijslast te verzamelen om de zaak rond te krijgen. Het creatief omgaan met bewijsmiddelen is daarbij onmisbaar. Voor het vergaren van bewijsmateriaal kunnen specifieke middelen worden ingezet worden zoals opnameapparatuur en videocamera's in de winkels van slachtoffers. Ook het tappen van slachtoffers (in plaats van daders) behoort tot de mogelijkheden.

5.2.4 Kennisverruiming bij het bedrijfsleven

Ten aanzien van een kansrijke aanpak van afpersing van het bedrijfsleven is naast een professionalisering van organisaties en processen ook een 'professionalisering' van het bedrijfsleven zelf noodzakelijk. Hier doelen we evenzeer op kennisverruiming ten aanzien van afpersingspraktijken als fenomeen an sich alsook ten aanzien van handelingswijzen indien een bedrijf het slachtoffer wordt van afpersing.

Alle partijen die betrokkenheid hebben bij het bedrijfsleven spelen een belangrijke rol in de 'professionalisering' van het bedrijfsleven.

Allereerst is het van belang dat ook het bedrijfsleven zich bewust wordt van het risico slachtoffer te worden van afpersingspraktijken. Met name de meest kwetsbare branches dienen zich te realiseren dat zij een potentieel slachtoffer zijn. Deze bewustwording vloeit voor een belangrijk deel voort uit de erkenning van het fenomeen door de betrokken organisaties. Voor koepel-, branche- en ondernemersorganisaties en de politie maar ook voor bijvoorbeeld de regionale platformen criminaliteitsbeheersing, de Kamers van Koophandel en gemeenten is een belangrijke taak weggelegd om de kennis ten aanzien van afpersing bij ondernemers te vergroten.

Aan de voorkant moet duidelijk zijn wat er wel en niet toelaatbaar is in het bedrijfsleven en dit moet goed naar het bedrijfsleven gecommuniceerd worden. Bron: Intervisiebijeenkomst

Het bedrijfsleven dient kennis te hebben van afpersing als misdrijftype: welke vormen zijn er, wat kunnen consequenties zijn en vooral ook, hoe kan een ondernemer zich er tegen wapenen of hoe dient hij te handelen indien hij ermee geconfronteerd wordt?

Bedrijven hebben de plicht naar elkaar toe om aangifte te doen van afpersing, als je aangifte doet kun je een collega-ondernemer ervoor behoeden ook het slachtoffer te worden. Bron: Intervisiebijeenkomst

Om deze bewustwording en kennisverruiming te bereiken, kan gedacht worden aan het verspreiden van informatiemateriaal (in de vorm van folders, posters, artikelen, internet) en het organiseren van bijeenkomsten over het thema afpersing. Omdat afpersing een problematiek is waar ondernemers op lokaal niveau mee te maken hebben, is het van belang dat dergelijke initiatieven op lokaal niveau worden uitgevoerd. Ook in Italië wordt afpersing op deze manier bestreden.⁵⁰ Behalve de wijkagent en het openbaar bestuur kunnen hierbij verschillende partners worden betrokken. Door posters op te hangen en informatiebrochures (in verschillende talen) neer te leggen bij de Belastingdienst, lokale dependances van de Kamer van Koophandel, in koffie- en theehuizen, in buurthuizen, bij bureau discriminatie en bureau slachtofferhulp, bij starterbalijs voor beginnende ondernemers en zelfs in kerken en moskeeën kan een groot aantal doelgroepen worden bereikt. Specifiek voor de allochtone ondernemers zouden in relatie tot voorlichting zelfs imams een rol kunnen spelen evenals inspraakorganen van allochtonen.

50. In verschillende brochures van het Italiaanse ministerie van Binnenlandse Zaken wordt hierop ingegaan. Voorbeelden zijn 'Manuale di difesa - contro l'usura e l'estorsione', 'Campagna di informazione antiracket ed antiusura' en 'Negozio sicuro - diffusione della legalità per lo sviluppo del commercio'.

Wanneer het fenomeen bij al dit soort organisaties op de agenda komt, raakt het uit de taboesfeer en wordt het bespreekbaar. Hier kan een belangrijke preventieve werking van uit gaan en verwacht kan worden dat de aangiftebereidheid aanzienlijk wordt vergroot. Ook het horecaoverleg is een goede plek om dit probleem bespreekbaar te maken. Koninklijk Horeca Nederland heeft aangegeven hier zeker toe bereid te zijn en ook Midden- en Kleinbedrijf Nederland en VNO-NCW zouden hierin een rol kunnen spelen. Hetzelfde geldt voor Meld Misdaad Anoniem. Daar experimenteert men de laatste tijd met lokale campagnes ('M. in actie') als er in een specifiek gebied sprake is van een bepaalde problematiek. Een brede, integrale inzet voor de kennisverruiming over afpersing bij het bedrijfsleven verdient de aanbeveling. De exacte uitvoering hiervan kan lokaal worden ingevuld (couleur locale).

In het kader van het Actieplan Veilig ondernemen (AVO) kan ook op nationaal niveau aandacht aan het fenomeen worden geschonken. Het AVO biedt een goede bestaande structuur waarbinnen de aanpak van afpersing opgenomen zou kunnen worden. Het AVO is er immers op gericht de preventie en repressie van criminaliteit in het bedrijfsleven naar een hoger niveau tillen. Ook in een uitvloeisel hiervan - de brochure 'Aanpak Winkelcriminaliteit' van de ministeries van Justitie en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties - zou het goed zijn expliciet aandacht te besteden aan het fenomeen. Ten slotte heeft het Hoofdbedrijfschap Detailhandel aangegeven bereid te zijn zo nodig haar medewerking te verlenen indien bij de aanpak voor haar een rol is weggelegd. Bijvoorbeeld valt daarbij te denken aan het opzetten van trainingen en het maken van brochures. Concluderend kunnen we stellen dat er genoeg kanalen bestaan om dit lokaal in te kleden. Het oprichten van nieuwe structuren is niet zinvol en moet zoveel mogelijk worden voorkomen.

5.2.5 Een pilot als proeftuin

Voorgaande subparagrafen bieden vele aanknopingspunten om tot een verbeterde aanpak van afpersing van het bedrijfsleven te komen. Om tot erkenning en professionalisering van zowel het bedrijfsleven als betrokken organisaties te komen, zullen investeringen moeten worden gedaan en moeten partijen de handen ineen slaan.

Omdat afpersing van bedrijven een lokale problematiek is, moet de aanpak ook lokaal worden ontwikkeld. Daarbij dient zoveel mogelijk te worden aangesloten bij bestaande structuren zoals bijvoorbeeld de regionale platformen criminaliteitsbeheersing.

We willen er hier voor pleiten om in de vorm van een pilot een integrale aanpak van de afpersingsproblematiek te starten. Hieruit kunnen belangrijke lessen worden opgetekend over wat de mogelijkheden en onmogelijkheden zijn bij een aanpak en wat de aanpak oplevert. Bij dit laatste moet ook gedacht worden in termen van registratie. Is het bijvoorbeeld zo dat er met de pilot meer meldingen en aangiften van afpersingsincidenten worden gedaan en is het zicht op de problematiek vergroot bij de betrokken organisaties? Een gedegen evaluatie van de pilot is daarbij vanzelfsprekend belangrijk.

Ondanks de gepresenteerde mogelijkheden voor een kansrijke aanpak van de afpersingsproblematiek waar het bedrijfsleven mee kampt, moeten we echter niet de illusie hebben het probleem helemaal te kunnen elimineren.

Afpersing bestaat al eeuwenlang vanwege de mogelijkheid die er bestaat om af te persen; het zal dan ook altijd blijven bestaan. Bron: Politiefunctionaris

5.2.6 De aanpak in schema

De inhoud uit voorgaande subparagrafen ten aanzien van oplossingsrichtingen om afpersing van het bedrijfsleven te bestrijden en te voorkomen, geven we hierna op hoofdlijnen schematisch weer. Daarbij hebben we een opdeling gemaakt tussen de actiepunten en de doelen die daarmee bereikt kunnen worden.

Schema 1 - Naar een kansrijke aanpak in drie fasen

	ACTIE	DOEL
FASE I	kennisverruiming bij partijen <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kennisverspreiding ten aanzien van afpersing onder relevante partijen: aard, verschijningsvormen, omvang en consequenties. ▪ Ontwikkelen en verspreiden van informatiemateriaal en organiseren van bijeenkomsten over afpersing. 	erkenning en bewustwording <ul style="list-style-type: none"> ▪ Creëren van erkenning en bewustwording van de afpersingsproblematiek waarmee het bedrijfsleven te maken kan hebben. ▪ Afpersing van het bedrijfsleven als issue op tafel leggen en bespreekbaar maken.
	kennisverruiming bij bedrijfsleven <ul style="list-style-type: none"> ▪ Kennisverspreiding ten aanzien van afpersing onder ondernemers: aard, verschijningsvormen, omvang en consequenties. ▪ Ontwikkelen en verspreiden van informatiemateriaal, organiseren van bijeenkomsten en op lokaal niveau bereiken van ondernemers. 	erkenning en bewustwording <ul style="list-style-type: none"> ▪ Creëren van erkenning en bewustwording van potentieel slachtofferchap van afpersing. ▪ Uit de taboesfeer halen en bespreekbaar maken van de afpersingsproblematiek. ▪ Signaal afgeven dat afpersingproblematiek serieus wordt genomen.
FASE II	professionalisering van organisaties <ul style="list-style-type: none"> ▪ Deskundigheidsbevordering van personen binnen relevante partijen ten aanzien van afpersing. ▪ Professionele benadering van ondernemers en professionele behandeling van meldingen, aangiften en opsporingsonderzoeken. 	preventie en repressie <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vergroten van het vertrouwen van het bedrijfsleven in partijen. ▪ Betere preventie van afpersing. ▪ Betere signalering van afpersing. ▪ Vergroten van de aangiftebereidheid bij ondernemers. ▪ Betere repressie van afpersing.
	professionalisering van processen <ul style="list-style-type: none"> ▪ Ontwikkelen van procesbeschrijvingen en handelingswijzen ten aanzien van signalering, melding en aangifte van afpersing. ▪ Structureren en professionalisering van het opsporingsproces ten aanzien van afpersing. ▪ Mogelijkheden verruimen voor anoniem melden, aangeven en bescherming van betrokkenen. 	preventie en repressie <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vergroten van het vertrouwen van het bedrijfsleven in partijen. ▪ Betere preventie van afpersing. ▪ Helderheid omtrent de handelingswijzen bij afpersingsincidenten. ▪ Betere signalering van afpersing. ▪ Vergroten van de aangiftebereidheid bij ondernemers. ▪ Vergroten van de opsporingskansen bij afpersing (repressie).
	professionalisering bedrijfsleven <ul style="list-style-type: none"> ▪ Professionalisering van het bedrijfsleven ten aanzien van handelingswijzen bij afpersing. ▪ Verspreiden van informatiemateriaal, organiseren van bijeenkomsten en trainingen ten aanzien van afpersing. 	preventie en repressie <ul style="list-style-type: none"> ▪ Vergroten van de weerbaarheid van ondernemers tegen afpersing. ▪ Vergroten van aangiftebereidheid. ▪ Creëren van helderheid bij ondernemers omtrent mogelijke handelingswijzen bij afpersing.
	pilot <ul style="list-style-type: none"> ▪ In de vorm van een 'experiment' met relevante partijen op lokaal niveau invulling geven aan de aanpak van afpersing van het bedrijfsleven. 	proeftuin voor de aanpak <ul style="list-style-type: none"> ▪ Inzicht in de (on)mogelijkheden en de opbrengsten van een aanpak van afpersing van het bedrijfsleven. ▪ Ontwikkelen van een format voor een kansrijke aanpak van afpersing van het bedrijfsleven.
FASE III		

5.4 Resumé

In de praktijk kunnen we optekenen dat afpersing van het bedrijfsleven vooralsnog enkel aandacht in repressieve zin krijgt. Dit geldt alleen wanneer het slachtoffer (bedrijf) ook daadwerkelijk aangifte van het misdrijf doet en hier op professionele wijze opvolging aan wordt gegeven. Die afpersingszaken die onder de aandacht van politie en justitie komen, lijken goede opsporingskansen te hebben. Omdat er echter voldoende aanwijzingen zijn dat een groot deel van de afpersingsincidenten voor veel betrokken partijen buiten beeld blijven en het misdrijftype als ernstig te typeren is, verdient het een stevigere aanpak. Ook in preventieve zin. Bestaande initiatieven en structuren ten aanzien van de bestrijding van criminaliteit in het bedrijfsleven kunnen verder uitgebouwd en benut worden voor de aanpak van afpersingspraktijken. Een effectieve, repressieve aanpak zal op termijn ook haar vruchten in preventieve zin afwerpen. Overigens zal alleen al het serieus besteden van aandacht aan afpersingspraktijken preventieve effecten kunnen hebben.

De oplossingsrichtingen in de aanpak zijn voor een deel te plaatsen binnen het conceptuele model van de Rationele Keuze Theorie die veronderstelt dat de keuze voor gedrag (impliciet) wordt gemaakt op basis van een kosten-batenafweging. In lijn met deze theorie kunnen aangrijpingspunten voor de aanpak worden gevonden in het reduceren van de baten (doelwit van de afpersing) en het verhogen van de kosten (pak kans, strafmaat) voor de (potentiële) daders van afpersing. Eenzelfde redenering geldt omgekeerd voor het beïnvloeden van het aangiftegedrag van slachtoffers door de kosten (imago schade, represailles) voor het slachtoffer te reduceren en de baten van het doen van aangifte (bestrijden van de afpersing) te vergroten. Keywords in de oplossingsrichtingen in dezen zijn: erkenning, bewustwording, kennisverruiming en professionalisering van organisaties, processen en het bedrijfsleven.

Een eerste stap naar een kansrijke aanpak ligt bij de erkenning en bewustwording van afpersing als substantieel probleem door alle betrokken organisaties. Het probleem moet als issue op tafel komen te liggen en bespreekbaar worden gemaakt. Het ontwikkelen en verspreiden van informatiemateriaal en het delen van kennis over de afpersingsproblematiek liggen aan de basis van deze bewustwordingsfase, die de fundering vormt voor de verdere aanpak. Voorts dient de stap naar professionalisering van organisaties en processen ten aanzien van afpersing te worden gemaakt. Bij professionalisering van organisaties gaat het om deskundigheidsbevordering op persoonsniveau binnen alle partijen, een professionele benadering van het bedrijfsleven en een professionele omgang met afpersingsincidenten. Met professionalisering van processen doelen we op het protocolleren van processen en handelingswijzen ten aanzien van de problematiek en het verruimen van de (wettelijke) mogelijkheden om de aangiftebereidheid bij slachtoffers te vergroten. De professionalisering van processen en organisaties moet daarnaast leiden tot een betere vertrouwensrelatie met ondernemers, een betere signalering, preventie en repressie van afpersingsincidenten en helderheid omtrent de handelingswijzen bij partijen.

Een aanpak van afpersing is alleen kansrijk als er tegelijkertijd ook aan de zijde van het bedrijfsleven gewerkt wordt aan kennisverruiming en professionalisering. Bij het bedrijfsleven dient er een eerste fase van bewustwording van potentieel slachtofferchap van afpersing te worden doorlopen. Deze bewustwording kan gevoed worden door informatie over de aard en consequenties van afpersing. Tegelijkertijd wordt hiermee het probleem uit de taboesfeer gehaald en het signaal afgegeven dat het als een serieus criminaliteitsprobleem wordt gezien. Op basis van de aanwezige kennis over het fenomeen bij ondernemers kan vervolgens gewerkt worden aan een professionelere omgang met (dreigende) afpersingsincidenten. Door aan ondernemers helderheid te bieden over mogelijke handelingswijzen in geval van afpersing wordt het bedrijfsleven weerbaarder tegen deze vorm van criminaliteit.

In de vorm van een pilot kan een eerste verkenning worden gemaakt van de wijze waarop de voorgestelde aanpak in de praktijk invulling kan krijgen. Hiermee wordt inzicht verkregen in de mogelijkheden en onmogelijkheden van de gepresenteerde oplossingsrichtingen. Op basis van de ervaringen uit de pilot kan vervolgens een format worden ontwikkeld voor een kansrijke aanpak van afpersing van het bedrijfsleven.

Samenvatting

Afpersing van het bedrijfsleven is een onderwerp dat de laatste jaren diverse malen politieke aandacht heeft gekregen naar aanleiding van (vermeende) incidenten. In reactie hierop heeft Advies- en Onderzoeksgroep Beke in opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) van het ministerie van Justitie een (exploratief) onderzoek uitgevoerd naar het fenomeen afpersing van het bedrijfsleven. In dit hoofdstuk worden de uitvoering van het onderzoek en de belangrijkste bevindingen uit de landelijke studie geschetst in de vorm van een samenvatting.

Doelstelling, onderzoeksvragen en -methoden

Het doel van het onderzoek is het verkrijgen van inzicht in de wijze waarop afpersing van het bedrijfsleven plaatsvindt en zich ontwikkelt om vervolgens te kunnen komen tot mogelijkheden voor een succesvolle aanpak van de problematiek. Op basis van deze doelstelling is een drietal onderzoeksvragen geformuleerd:

1. Welke verschijningsvormen van afpersing van het bedrijfsleven zijn er te onderscheiden?
2. Wat is de aard van (vormen van) afpersing van het bedrijfsleven?
3. Hoe kan afpersing van het bedrijfsleven effectief worden aangepakt?

Om deze onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn diverse onderzoeksactiviteiten uitgevoerd waaronder een uitgebreide (internationale) deskresearch, negentien interviews met sleutelfiguren uit diverse partijen (zoals politie, openbaar ministerie, koepelbranche- en ondernemersorganisaties, particuliere recherchebureaus en het Regionaal Platform Criminaliteitsbeheersing) en drie interviews met (vertegenwoordigers van) slachtofferbedrijven. Daarnaast zijn negen opsporingsonderzoeken naar afpersing van het bedrijfsleven met researcheteams uit het land besproken en geanalyseerd. Met een landelijke inventarisatie bij de politieregio's is nader zicht verkregen op de omvang en aard van door de politie geregistreerde afpersingsincidenten in de bedrijfsprocessensystemen. Tot slot zijn de onderzoeksbevindingen getoetst in een tweetal interviewsbijeenkomsten met sleutelfiguren van diverse relevante partijen die belangrijke input voor de aanpak van afpersing van het bedrijfsleven kunnen leveren. We noemen ondermeer de politie, Meld Misdaad Anoniem, koepel- en brancheorganisaties en particuliere recherchebureaus.

Definiëring en typering

Allereerst is in het onderzoek een werkdefinitie van afpersing van het bedrijfsleven opgesteld, gebaseerd op relevante wetsartikelen waarbinnen het fenomeen geplaatst kan worden, te weten artikel 317 (afpersing) en artikel 318 (afdreiging) uit het Wetboek van Strafrecht. Onder het bedrijfsleven worden zowel de grote multinationals als het midden- en kleinbedrijf en individuele ondernemers geschaard.

Een belangrijke afbakening is dat het onderzoek zich alleen richt op het bonafide bedrijfsleven. De (werk)definitie van afpersing van het bedrijfsleven is als volgt geformuleerd:

Het met (dreiging met) geweld, sabotage, smaad of openbaarmaking van gegevens direct of indirect dwingen van een (vertegenwoordiger van een) bedrijf tot afgifte van geld, goederen of gegevens dan wel tot het aangaan of kwijtschelden van een schuld of het (niet) verrichten van bepaalde diensten of handelingen om zichzelf of een ander wederrechtelijk te bevoordelen.

Bij afpersing van het bedrijfsleven wordt gedreigd een bedrijf, ondernemer of werknemer te duperen indien niet wordt ingegaan op een bepaalde eis. Een bedrijf kan zich tegen de uitvoering van de bedreigingen beschermen door in te gaan op de eis die de afperser stelt. De interactie tussen dader(groep) en slachtoffer(bedrijf) beïnvloedt daarbij het verloop van het delict.

Een afpersing kan zich beperken tot een eenmalig contact tussen dader en slachtoffer maar kan ook een meer procesmatig karakter hebben. In het laatste geval kan afpersing getypeerd worden als een 'crime in action', een proces dat langere tijd duurt en waarin verschillende fasen worden doorlopen. Het delicttype onderscheidt zich daarmee van veel andere delictvormen zoals inbraak en moord waarbij altijd gesproken kan worden van een voltooid feit.

Doelen, drijfveren en consequenties

Bij afpersing van bedrijven gaat het de dader(groep) in de regel om direct of indirect materieel gewin. Het kan daarbij bijvoorbeeld gaan om grote geldbedragen, het kwijtschelden van schulden of om diensten om zichzelf te verrijken.

De drijfveren van daders om tot afpersing over te gaan kunnen van meer uiteenlopende aard zijn. Financiële nood maar ook conflicten of rancune kunnen daders drijven tot het delict. Afpersing kan tot slot niet zozeer emotioneel gedreven zijn maar onderdeel uitmaken van een breder crimineel repertoire van de dader(groep).

Afpersing van het bedrijfsleven kan als een ernstige vorm van criminaliteit worden aangemerkt omdat de consequenties ervan vergaand kunnen zijn. De schade die met afpersing wordt aangericht of dreigt te worden aangericht, kan niet alleen betrekking hebben op het economische vlak maar ook op het persoonlijke en soms zelfs het maatschappelijke vlak. Bedrijven kunnen ernstig omzetverlies lijden of zelfs failliet gaan door imagoschade of doordat de bedrijfsvoering dusdanig is verstoord door acties van de afperser. Daarnaast kan - afhankelijk van de afpersingsvorm - een vertegenwoordiger van een bedrijf in zijn veiligheid(gevoelens) worden aangetast door geweld(dreigementen). In bredere zin kan dit gelden voor de familie van het slachtoffer, de medewerkers van het bedrijf en zelfs voor een grote groep klanten en consumenten. In dit laatste geval is er sprake van bedreiging van de volksgezondheid of van de maatschappelijke veiligheid.

Modus operandi

Afpersers zoeken hun slachtoffer (bedrijven) vaak zorgvuldig uit en treden op diverse wijzen met hen in contact om hun eis te stellen. De belangrijkste methoden zijn het sturen van een brief, telefonisch contact leggen met het slachtoffer en de confrontatie met het slachtoffer aangaan via face to face contact. In veel gevallen voldoet een eenmalig contact, in andere is er sprake van meerdere contactmomenten waarbij gebruik wordt gemaakt van verschillende contactvormen.

Afpersers zetten hun eisen kracht bij door middel van verschillende pressiemiddelen. De te onderscheiden pressiemiddelen zijn geweld, sabotage, openbaarmaking van informatie en smaad. Het (dreigen met) geweld varieert van psychisch tot fysiek geweld waarmee de veiligheidsgevoelens van het slachtoffer worden aangetast. Dit dreigmiddel maakt vrijwel altijd onderdeel uit van de modus operandi van afpersers. Bij sabotage wordt gedreigd de bedrijfsvoering te frustreren en speelt de afperser in op de angst van bedrijven voor imagoschade en omzetverlies. Sabotage beweegt zich soms op de grens van geweld. Met het dreigen met openbaarmaking van gevoelige informatie of met smaad speelt de afperser - afhankelijk van de aard van de informatie - eveneens in op de angst voor (persoonlijke) imagoschade.

Karakter

Wat is er nu eigenlijk kenmerkend voor afpersing c.q. welke karakterkenmerken zijn eraan toe te schrijven? Afpersingspraktijken kunnen door de dader bewust vanuit de anonimiteit plaatsvinden maar daders kunnen zich ook bekend maken aan het slachtofferbedrijf. Daarnaast kunnen afpersingsincidenten op zichzelf staan maar kunnen ook een meer structureel karakter hebben. Wanneer daders een vitale schakel in een bepaalde bedrijfstak in handen hebben, kent afpersing een strategisch karakter.

Veel afpersingszaken in ons land zijn te typeren als parasitair waarbij de afperser eenzijdig profiteert van het slachtofferbedrijf. Wanneer beide partijen zouden profiteren van de afpersingspraktijken is er sprake van een symbiotische relatie. Immoreel zaken doen om zichzelf te verrijken, is hier een voorbeeld van. Een symbiotische vorm kan uiteindelijk uitmonden in een parasitaire vorm.

Een laatste onderscheid in karakter heeft betrekking op de spontaniteit waarmee afpersingspraktijken worden gepleegd. Er kan sprake zijn van een emotioneel gedreven, incidentele afpersing of van een meer klassieke vorm waarbij de afpersing deel uitmaakt van de (criminele) levensstijl van de dader.

Verschijningsvormen

Afpersing van het bedrijfsleven kent door de typering en verschillende karakters van het fenomeen vele gezichten. Gerelateerd aan de modus operandi van daders is er een aantal specifieke verschijningsvormen te benoemen. Deze vormen zijn niet uitsluitend en kunnen dan ook overlap vertonen.

Een eerste vorm is productafpersing. Hierbij wordt de bedrijfsvoering van een bedrijf gesaboteerd door bijvoorbeeld (te dreigen met) vergiftiging van bederfelijke producten of het plaatsen van explosieven indien er niet aan een eis wordt voldaan. Deze vorm kan aangemerkt worden als een ernstig geweldsmisdrijf omdat de volksgezondheid en de nationale veiligheid worden bedreigd.

Een tweede vorm van afpersing is protectieafpersing. Hierbij wordt een bedrijf afgeperst door het opdringen van bescherming tegen geweld door de dader zelf of anderen in ruil voor betaling, goederen, diensten of handelingen. Dit is wellicht een van de oudste en meest georganiseerde, professionele vorm van afpersing en kan enorme impact hebben op de persoonlijke en zakelijke sfeer van het slachtoffer (bedrijf).

Een derde vorm is cyberafpersing. Hierbij wordt gedreigd websites op het internet ontoegankelijk te maken waardoor bedrijven die voor hun bedrijfsvoering volledig afhankelijk zijn van internet enorme economische schade kunnen oplopen. Ook kan cyberafpersing zich voordoen wanneer bedrijven worden gewezen op gaten in hun beveiligingsnetwerk. Er ontstaat dan een nieuwe, moderne vorm van protectieafpersing waarbij bedrijven worden afgeperst door bescherming op te dringen.

Een vierde variant van afpersing van het bedrijfsleven is persoonsgerichte afpersing. Hierbij worden ondernemers zeer persoonlijk onder druk gezet om financiële middelen, goederen of diensten af te staan. De consequenties voor het slachtofferbedrijf kunnen sterk op het persoonlijke vlak liggen en hun weerslag hebben op de bedrijfsvoering.

De vijfde vorm is faciliteringsafpersing waarbij zakelijk dienstverleners worden afgeperst voor het leveren van diensten. Deze vorm van afpersing kan zich begeven op de rand van immoreel zakendoen (symbiotische afpersing).

Kwetsbare branches

Afpersers gaan op zoek naar zwakke plekken binnen het bedrijfsleven en zullen op basis daarvan een slachtoffer kiezen. In algemene zin geldt dat ondernemers die (traditiegetrouw) niet snel naar de politie stappen kwetsbaar zijn voor afpersingspraktijken. Hetzelfde geldt voor ondernemers die veel cash geld in bezit hebben en veel te verliezen hebben. De afpersingsvormen zijn gerelateerd aan het type branche en type ondernemer.

Allereerst zijn alle detaillisten en de horeca vanwege het open karakter van deze branches kwetsbaar voor de meer confronterende vormen van afpersing zoals protectieafpersing en persoonsgerichte afpersing. Kleine bedrijven zijn bovendien gevoelig omdat zij vaak niet over de middelen beschikken om preventieve maatregelen te nemen en omdat de consequenties hen persoonlijker raken dan een groot concern. Het slachtofferschap bij dit type bedrijven kan bovendien van structurele aard zijn. Allochtone ondernemers binnen de detailhandel en horecasector lijken extra risico te lopen op protectieafpersing en persoonsgerichte afpersing.

De grotere food- en non-foodconcerns zijn kwetsbaar voor afpersingspraktijken vanwege het grote geld dat er in omgaat en de mogelijkheid om de bedrijfsvoering te

saboteren. Productafpersing vormt het grootste risico voor de grotere concerns. Veelal gaat het daarbij om incidentele afpersingsgevallen.

Individuele zakenlieden, dienstverleners en kleinere ondernemers zijn kwetsbaar voor vormen als faciliteringsafpersing en persoonsgerichte afpersing. Zij kunnen een interessant slachtoffer vormen voor dit type afpersingen omdat zij snel over grote sommen geld kunnen beschikken, andere waardevolle goederen bezitten zoals aandelen of voor criminelen interessante dienstverleningen kunnen doen. Dit type ondernemer is bovendien kwetsbaar omdat zij persoonlijk benaderbaar zijn. Het risico op structurele vormen van afpersing is bij deze groep ondernemers eveneens aanwezig.

Bedrijven die volledig afhankelijk van internet zijn, zijn een aantrekkelijk doelwit voor vormen van cyberafpersing. Met name kleinere bedrijven die voor hun omzet grotendeels afhankelijk zijn van online bestedingen zijn kwetsbaar omdat zij niet beschikken over de beveiligings- en opsporingsmogelijkheden die grotere bedrijven vaak wel hebben. Daarnaast is elk bedrijf dat zelf niet over adequate beveiligingsmogelijkheden beschikt kwetsbaar voor vormen van cyberafpersing.

Dadertypologieën

Op basis van het onderzoek worden twee typen daders onderscheiden: individuele versus groepsdaders. Individuele daders maken zich vooral schuldig maken aan productafpersing en vormen van persoonsgerichte afpersing. Afhankelijk van het type dader kan ook faciliteringsafpersing worden toegeschreven aan een individu. Het kan gaan om ex-werknemers of andere betrokkenen die beschikken over vertrouwelijke bedrijfsinformatie maar ook om geheel onafhankelijk opererende daders. Veel individuele afpersers opereren weinig professioneel. Hoewel er feitelijk sprake is van individuele daders kunnen zij zich in het afpersingsproces wel verschuilen achter een groepering of een criminele dadergroep. Individuele afpersing kent veelal een incidenteel karakter maar het komt wel voor dat individuen proberen meerdere bedrijven af te persen. Naast de individueel opererende afperser worden dadergroepen onderscheiden. De meest prominente dadergroepen komen uit het criminele circuit en houden zich vooral bezig met protectieafpersing, persoonsgerichte afpersing en faciliteringsafpersing. Binnen de criminele dadergroepen valt op dat daders van traditioneel buitenlandse herkomst een belangrijke plaats innemen. Naast professionele dadergroepen kunnen ook groepen jongeren worden aangemerkt als afpersers. Zij houden zich vooral bezig met protectieafpersing in de horeca en de detailhandel. Cyberafpersers kunnen zowel individueel opereren als gelieerd zijn aan georganiseerde criminele dadergroepen. De grootste dreiging lijkt uit Oost-Europa te komen maar ook in Nederland zijn er cyberafpersers aangehouden.

Indicaties voor de omvang

Bestaande cijfers over afpersing van het bedrijfsleven zijn schaars en geven een diffuus en onvolledig beeld wat een betrouwbare omvangschatting van de afpersingsproblematiek bemoeilijkt. Niettemin lenen deze cijfers zich voor een indicatie van de omvang van de afpersingsproblematiek. Zo kan er op basis van bestaande zelfrapportagecijfers afkomstig uit het bedrijfsleven gesteld worden dat de ondergrens van het slachtofferschappcentage van afpersing 0,14 procent is. Daarnaast zijn er bronnen die wijzen in de richting van de één procent. Dit houdt in concreto in dat er jaarlijks in elk geval circa 550 bedrijven geconfronteerd worden met afpersingspraktijken en het aannemelijk is dat dit aantal hoger ligt.

De landelijke screening van geregistreerde meldingen en aangiften van afpersingsincidenten - zoals deze bij 24 politieregio's in onderhavig onderzoek is uitgevoerd - wijst uit dat er jaarlijks ten minste tachtig afpersingsincidenten ter kennis van de politie komen. Dit aantal betreft enkel een extractie van de registraties waarmee het een evidente ondergrens betreft. De politiestructuren herbergen meer geregistreerde afpersingszaken dan met de inventarisatie verkregen is. Over het gehele Nederlandse bedrijfsleven genomen, betekent dit dat jaarlijks ten minste 0,02% van de bedrijven zich bij de politie meldt wegens een afpersingsincident.

Op basis van de zelfrapportagecijfers en de politiecijfers kan gesteld worden dat afpersing van het bedrijfsleven een serieus probleem is.

Dark figure

Om diverse redenen kan er verondersteld worden dat er in de registraties sprake is van een substantieel dark figure van afpersing van het bedrijfsleven. Behalve dat een onbekend aantal afpersingszaken buiten de politieregistraties blijft, blijkt afpersing van het bedrijfsleven ook voor een belangrijk deel een verborgen fenomeen voor andere partijen te zijn. De kenmerken van het slachtofferbedrijf, de aard van het delict en de (on)mogelijkheden tot het in kennis stellen van een partij spelen een belangrijke rol bij het buiten beeld blijven van afpersingspraktijken.

Er blijken op een algemeen niveau belemmeringen te bestaan om überhaupt naar buiten te treden over slachtofferschap van afpersingen. Dit lijkt voor een belangrijk deel te maken te hebben met de kenmerken van afpersing als een misdrijf waarbij geweld niet wordt geschuwd en het feit dat de consequenties voor het slachtoffer (bedrijf) aanzienlijk kunnen zijn: men is gewoonweg bang om er over te praten.

Aangiftebereidheid

Er blijken in het bedrijfsleven barrières te bestaan om aangifte te doen van incidenten in het algemeen en van afpersingsincidenten in het bijzonder. De beperkte aangiftebereidheid bij ondernemers in geval van afpersing blijkt samen te hangen met diverse factoren. Veel factoren werken in op elkaar of komen samen voor.

Ten eerste is er de angst voor represailles van de afperser indien het slachtoffer de politie in kennis stelt. Ten tweede spelen bedrijfseconomische motieven een rol; men is bang voor imagoschade en omzetverlies als de afpersing bekend wordt.

Ten derde bestaat er een gebrek aan vertrouwen in de politie om zaken professioneel en zorgvuldig op te pakken. Een ander belangrijk aspect is de onbekendheid van ondernemers met afpersing als delicttype en met de handelingswijzen wanneer zij ermee geconfronteerd worden. Tot slot blijken culturele aspecten samenhangen met aangiftebereidheid. Met name allochtone ondernemers weten de weg naar de politie minder goed te vinden. De taalbarrière, slechte ervaringen, schaamte en angst voor de gevolgen spelen daarbij een rol.

Huidige aanpak

De huidige aanpak van afpersing van het bedrijfsleven beperkt zich vooral tot een repressieve aanpak op die momenten dat het probleem zich evident voordoet, slachtofferbedrijven erover naar buiten treden én er aangifte van doen.

Uit de landelijke inventarisatie blijkt de politie in bijna tweederde van de gevallen opsporingsinzet te plegen wanneer er aangifte wordt gedaan door het slachtoffer (bedrijf). Dat de opsporing van afpersingsincidenten loont, blijkt uit het feit dat ruim de helft van deze opsporingsonderzoeken resulteert in de aanhouding van verdachten.

De aanpak van de problematiek lijkt echter met name achter te blijven bij afpersingspraktijken waarvan kleinere ondernemers het slachtoffer zijn en die gevallen waarvan geen melding of aangifte wordt gedaan. Gesteld kan worden dat de aandacht voor afpersing van het bedrijfsleven als problematiek in algemene blijkt te ontbreken.

Toekomstige aanpak

De omvang, aard en ernst van afpersingspraktijken waarmee het bedrijfsleven geconfronteerd blijkt te worden, zijn van een dusdanige orde dat een versteviging van de aanpak gegrond is. De bereidwilligheid hiervoor blijkt bij de relevante partijen aanwezig te zijn. Allereerst is het van belang dat afpersing van het bedrijfsleven als problematiek erkend wordt door alle betrokken partijen en dat het als thema op de agenda komt te staan. Voorts is een professionalisering van organisaties en processen belangrijk om mogelijkheden voor een aanpak te creëren. Deskundigheidsbevordering ten aanzien van afpersing als delicttype en protocollering ten aanzien van de handelingswijzen zijn daarbij sleutelbegrippen. Deze professionalisering moet leiden tot een verbeterde vertrouwensrelatie met ondernemers, een betere signalering, een verhoogde aangiftebereidheid en hogere opsporingskansen. Het vergroten van de kennis (via voorlichting) bij het bedrijfsleven ten aanzien van afpersing en de handelingswijzen is daarnaast een onmisbaar actiepoint in de aanpak. Afpersing van het bedrijfsleven vraagt om een integrale aanpak waarbij zoveel mogelijk moet worden aangesloten bij bestaande (lokale) structuren. Het verdient aanbeveling een dergelijke aanpak in een pilot (proeftuin) uit te proberen.

Summary

< VOLGT >

Geraadpleegde bronnen

Bednarski, G.M.

Enumerating and reducing the threat of transnational cyber extortion against small and medium size organizations. Research thesis. Pittsburgh: Carnegie Mellon University, 2004

BEL

Barometer Economie Limburg, juni 2004

Bleys, R.E.

Afpersing, een lonende zaak? Een korte analyse. In: Recherche Informatie Bulletin, Groepsriminaliteit en Overvallen Centrale, augustus 1988, No. 5. Den Haag: CRI, 1988

Bos, J., S. Dekkers & G.H.J. Homburg

Criminaliteit tegen horecaondernemingen. Aanzet tot oplossingsrichtingen. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek, 2005

Bovenkerk, F. & E. Derksen

'Beschermings'-industrie en het café-bedrijf in de binnenstad van Utrecht. In: Nederlands Juristenblad, afl. 14, pp. 457-464, 1994

Bovenkerk, F. et al.

Bedreigingen in Nederland. Verkenning in opdracht van Politie en Wetenschap. Willem Pompe Instituut, Universiteit Utrecht, 2005

Bunt, H. van de

Afpersing en protectie in de Nederlandse polder? In: CIROC Nieuwsbrief 13, jrg. 5, nr. 4, 2005

College van procureurs-generaal

Handleiding Opsporing in Ontvoering en Gijzelingen. Den Haag, 2005

Cornish, D. & R. Clarke (eds.)

The Reasoning Criminal. New York: Springer-Verlag, 1986

Cremin, B.

Extortion by product contamination. A recipe for disaster within the food and drink industry. In: American Behavioral Scientist, Vol. 44, No. 6, pp. 1042-1052, 2001

Dijk, T. van & B. Hoogenboom

Nuchter bekeken: Horeca en criminaliteit in Gelderland-Midden. Deventer: Gouda Quint/Antwerpen: Kluwer Rechtswetenschappen, 1998

Eggen, A.Th.J. & W. van der Heide (red.)

Criminaliteit en rechtshandhaving 2004. Ontwikkelingen en samenhangen. Onderzoek en Beleid 273. Den Haag: WODC, 2005

EIM

Monitor nieuw ondernemerschap 2006. Zoetermeer, 30 januari 2007

Elsevier

Misdaad: Vastgoed en de maffia. Dossier Amsterdamse Onderwereld. Elsevier, 26 maart 2005

Federale Politie

Vierde activiteitenverslag 2005. Brussel: Uitgeverij Politeia, 2005

Ferwerda, H., I. van Leiden & E. de Vries Robbé

Tussen aangifte en opsporing. Een pilotstudie naar de haalbaarheid van een instrument om het gat in de opsporing te bepalen. Arnhem/Den Haag: Advies- en Onderzoeksgroep Beke, WODC, 2006

Ferwerda, H., R. Staring, E. de Vries Robbé & J. van de Bunt

Malafide activiteiten in de vastgoedsector. Een exploratief onderzoek naar aard, actoren en aanpak. Amsterdam: Uitgeverij SWP, 2007

Gambetta, D.

The Sicilian Mafia. The business of private protection. Cambridge: Harvard University Press, 1993

Hallebeek, M.

De ingenieuze afperser. In: Opportuun, Tijdschrift voor het Openbaar Ministerie, jrg. 11, nr. 8, pp. 3-4, 2005

Hond, M. de

Criminaliteit en Ondernemen in de detailhandel II: 2004. Een onderzoek onder Mitex-leden. Amsterdam: View/Ture BV, oktober 2004

Hoogenboom, B. & P. Hoogenboom-Statema

Foute kroeg. Horeca en criminaliteit in Rotterdam. Den Haag: SDU uitgevers, 1996

IRT Noord- en Oost-Nederland & Internationaal Politie Instituut Twente (IPIT)

Afpersing door Oost-Europeanen. Nijverdal: IRT Noord- en Oost-Nederland, 1996

Kleemans, E., E. van den Berg & H. van de Bunt

Georganiseerde criminaliteit in Nederland. Rapportage op basis van de WODC-monitor. Onderzoek en beleid, nr. 173. Den Haag: WODC, 1998

KLPD

Criminaliteitsbeeldanalyse Radicaal dierenrechtenactivisme 1999-2003. Driebergen: KLPD, 2004

KLPD-DNR

Criminaliteitsbeeldanalyse Turkse georganiseerde criminaliteit in Nederland 2002-2003. Zoetermeer: KLPD-DNR, 2004a

KLPD-DNR

Nationaal dreigingsbeeld zware of georganiseerde criminaliteit. Zoetermeer: KLPD-DNR, 2004b

Knotter, J., M. Wouters & D. Korf

Gif, geweld & geld. Een exploratief onderzoek naar productafpersing in Nederland. Amsterdam: Rozenberg Publishers, 2006

Laethem, W. van, T. Decorte & R. Bas

Private politiezorg en grondrechten. De methoden van private bewaking en opsporing en de grondrechten van de mens. Samenleving, criminaliteit en strafrechtspleging, No. 7. Leuven: Universitaire Pers, 1995

Lempens, A., L. Assa, G. Öntas & F. Bovenkerk

Slachtofferhulp aan allochtonen. Een onderzoek naar de mate waarin politie en Bureaus Slachtofferhulp allochtone slachtoffers bereiken. Den Haag: Ministerie van Justitie, 1998

McLaren, A.

Sexual blackmail: a modern history. Athens State University. Cambridge: Harvard University Press, 2002

Maguire, K.

Fraud, extortion and racketeering. The black economy in Northern Ireland. In: Crime, Law and Social Change, Vol. 20, No. 4, pp. 273-292, 1993

Martens, F.T.

Organized crime control. The limits of government intervention. In: Journal of Criminal Justice, jrg. 14, pp. 239-247, 1986

Mathers, C.

Crime school: money laundering. True crime meets the world of business and finance. Buffalo, New York: Firefly Books, 2004

McAfee

McAfee virtual criminology report. The first pan-European study into organised crime and the internet. McAfee, 2005

Mertens, N.

Agressieve vermogenscriminaliteit ten nadele van Chinese horeca-ondernemers. Uitkomst van een enquête naar de aard en omvang van de agressieve vermogenscriminaliteit gepleegd ten nadele van de Chinese horeca-ondernemers. Vianen, 1994

Moseschus, A.M.

Produktterpressung. Ein Kriminalphänomen unter kriminologischer, straf- und haftungsrechtlicher sowie taktischer Betrachtungsweise. Göttingen: Cuvillier Verlag, 2004

Moseschus, A.M.

Hände hoch! Risiko Produktterpressung und Produktsabotage. In: RISKNEWS, Vol. 2, Issue 2, pp. 68-74, 2005

Oomen, P., R. Frederikse, R. Schildmeijer & E. Zengerink

Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven 2004. Feiten en trends inzake aard en omvang van criminaliteit in het bedrijfsleven. Den Haag: WODC, december 2004

Parlementaire Enquêtecommissie Opsporingsmethoden

Inzake Opsporing. Enquête opsporingsmethoden, eindrapport. Den Haag: SDU, 1996

PCA

Scorekaart Veilig Ondernemen in Amsterdam. Over veiligheid in winkel- en bedrijvengebieden. Amsterdam: Platform Criminaliteitsbeheersing Amsterdam-Amstelland, november 2005

Rijk, K. de

Productafpersing 'het verborgen delict'. Vertrouwelijk rapport. Driebergen: Politieacademie, 2005

Rijkschroeff, B.R.

Etnisch ondernemerschap. De Chinese horecasector in Nederland en in de Verenigde Staten van Amerika. Proefschrift. Capelle a/d IJssel: Labyrinth Publication, 1998

Schaafsma, H.

Zonder garantie zal niemand praten. In: Blauw, jaargang 2, nr. 17, pp. 11-13, 2 september 2006

Schutten, H., P. Vugts & B. Middelburg

Hells Angels in opmars. Motorclub of misdaadbende? Utrecht: Monitor Publishing, 2005

Snel, E., J. de Boom, J. Burgers & G. Engbersen

Migratie, integratie en criminaliteit. Migranten uit voormalig Joegoslavië en de voormalige Sovjet-Unie in Nederland. Rotterdam: RISBO, 2000

SOS Impresa

Le mani della criminalità sulle imprese. IX Rapporto. Roma: Confesercenti, 2006

Stüllenberg, K.

Produkterpressung in Deutschland. Eine empirische Untersuchung zum Dunkelfeld und zu Präventionsmaßnahmen im Foodbereich. Steinfurt/Munster, 2001

Symantec

Symantec internet security threat report. Trends for July 05 - December 05. Vol IX, 2006

Tijhuis, A.J.G.

Transnational Crime and the interface between legal and illegal actors. The case of illicit art and antiquities trade. Wolf Legal Publishers, 2006

TNS NIPO

Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven 2005. Feiten en trends inzake aard en omvang van criminaliteit in het bedrijfsleven. Den Haag: WODC, december 2005

TNS NIPO

Monitor Criminaliteit Bedrijfsleven 2006. Feiten en trends inzake aard en omvang van criminaliteit in het bedrijfsleven. Den Haag: WODC, december 2006

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Kamervragen met antwoord. Vergaderjaar 2003-2004: Aangangsel van de Handelingen, nr. 2148. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2004

Tweede Kamer der Staten-Generaal

Kamervragen met antwoord. Vergaderjaar 2004-2005: Aangangsel van de Handelingen, nr. 2174. Den Haag: Sdu Uitgevers, 2005

Bijlage I – Instructie en profiellijst landelijke inventarisatie

Onderzoek naar afpersing van het bedrijfsleven - Landelijke inventarisatie -

In opdracht van het ministerie van Justitie (WODC) voert Advies- en Onderzoeksgroep Beke een onderzoek uit naar afpersing van het bedrijfsleven. In dit onderzoek wordt onderstaande werkdefinitie gehanteerd.

(Werk)definitie afpersing van het bedrijfsleven

Het met (dreiging met) geweld, sabotage, smaad of openbaarmaking van gegevens direct of indirect dwingen van een (vertegenwoordiger van een) bedrijf tot afgifte van geld, goederen of gegevens dan wel tot het aangaan of kwijtschelden van een schuld of het (niet) verrichten van bepaalde diensten of handelingen om zichzelf of een ander wederrechtelijk te bevoordelen.

Hierbij moet u denken aan bijvoorbeeld afpersing van een winkelier, een jurist, een bank, een horecaonderneming, een internetbedrijf of een multinational.

Het onderzoek moet inzichtelijk maken wat de omvang, aard en ernst van afpersing van het bedrijfsleven is en op welke wijze dit te bestrijden is.

De landelijke inventarisatie is een van de onderdelen van het onderzoek om zicht te krijgen op de aard en omvang van de problematiek. Om een beeld te krijgen van het aantal gevallen van afpersing dat bekend is bij de politie en van de kenmerken van deze zaken vragen we alle politieregio's om een zoekslag te maken in het bedrijfsprocessensysteem.

Wij willen u vragen om volgens het hierna gepresenteerde stappenplan voor uw politieregio een inventarisatie uit te voeren van meldingen en aangiften die over de afgelopen twee jaar (2005 en 2006) in het bedrijfsprocessensysteem staan geregistreerd.

Vragen en ondersteuning

Indien u vragen heeft over het onderzoek of over de uitvoering van de inventarisatie neem dan contact op met het projectteam van Advies- en Onderzoeksgroep Beke.

Ilse van Leiden

 026 4438619 | 06 55384883

 i.vanleiden@beke.nl

Edo de Vries Robbé

 026 4438619

 e.devriesrobbe@beke.nl

Uitvoering van de inventarisatie - Stappenplan -

STAP 1 – Selectie van afpersing

Voor afpersing van het bedrijfsleven bestaat binnen de bedrijfsprocessensystemen geen aparte classificatie. Wel kennen de systemen een bredere classificatie waar diverse feiten onder weggeschreven worden zoals ook chantage. Binnen die classificatie vindt de eerste zoekslag plaats over de jaren **2005** en **2006**.

- In BPS 243 – chantage/afdreiging
- In Xpol A82 – chantage/afpersing

☛ *Selecteer in uw bedrijfsprocessensysteem over de jaren **2005** en **2006** alle mutaties (meldingen én aangiften) die betrekking hebben op afpersing met behulp van de incidentcode/maatschappelijke klasse.*

STAP 2 – Selectie van afpersing van het bedrijfsleven

De eerste selectie levert voor beide jaren mogelijk een lange lijst van mutaties op. In de praktijk blijkt het echter vaak in slechts een klein deel van deze mutaties om afpersing van het bedrijfsleven te gaan. Dat wil zeggen meldingen en aangiften van afpersing waar een bedrijf, onderneming of vertegenwoordiger van een bedrijf of onderneming als benadeelde of betrokkene vermeld staat. Omdat hier geen aparte codering voor bestaat, moeten deze er 'op creatieve wijze' worden uitgefilterd.

Afhankelijk van de mogelijkheden van het bedrijfsprocessensysteem kan dit op verschillende manieren:

- De filtering kan gedaan worden door de mutaties te lezen en te bepalen of het betrekking heeft op afpersing van het bedrijfsleven.
- De filtering kan gedaan worden door te zoeken naar een rechtspersoon of een bedrijf als betrokkene of benadeelde.

Het lezen en beoordelen van alle mutaties is vanzelfsprekend de meest betrouwbare manier en heeft daarom onze voorkeur. Als het om een aanzienlijk aantal mutaties gaat en dit te veel werk met zich meebrengt, willen wij daarin vanzelfsprekend ondersteunen. Neem in dit geval contact op met Advies- en onderzoeksgroep Beke.

☛ *Filter uit de eerste selectie die mutaties die betrekking hebben op afpersing van het bedrijfsleven. Maak van deze selectie een overzicht met daarin mutatienummer en datum (groslijst).*

STAP 3 – Invullen van de profiellijsten

Naast de omvang van afpersing van het bedrijfsleven willen we ook inzicht in de aard van het delict. Aan de hand van een profiellijst willen we daarom vragen om per mutatie die betrekking heeft op afpersing van het bedrijfsleven enkele gegevens vast te leggen.

De profiellijst moet met pen worden ingevuld. De lijst is namelijk gemaakt in Teleform, een dataprogramma dat geschreven informatie kan scannen en in een database kan laden voor analyse. U kunt het benodigde aantal profiellijsten uitprinten en/of kopiëren. Ook kunt u het benodigde aantal lijsten natuurlijk bij ons opvragen.

- ☛ *Vul voor de mutaties die betrekking hebben op afpersing van het bedrijfsleven de profiellijst in. Voor elke mutatie moet er een aparte profiellijst worden ingevuld.*

Ook bij deze stap geldt dat als het voor uw korps teveel werk oplevert onderzoekers van Advies- en Onderzoeksgroep Beke zullen ondersteunen. Neem daarover contact met ons op.

STAP 4 – Afronding van de inventarisatie

We willen u tot slot vragen om alle verzamelde informatie na afronding van de inventarisatie te versturen naar onderstaand adres.

- ☛ Advies- en Onderzoeksgroep Beke
t.a.v. Ilse van Leiden
Rijnkade 84
6811 HD Arnhem

In verband met de planning van het onderzoek zouden we graag **vóór 1 maart 2007** de informatie van alle politieregio's ontvangen hebben. Mocht dit niet lukken vanwege drukte of andere werkzaamheden neem dan tijdig contact met ons op zodat wij kunnen ondersteunen bij de uitvoering van de inventarisatie.

- ☛ *Stuur de groslijst met daarop de mutaties die betrekking hebben op afpersing van het bedrijfsleven én alle ingevulde profiellijsten vóór 1 maart 2007 aan Advies- en Onderzoeksgroep Beke.*

1010085319

Profiellijst
Afpersing van het bedrijfsleven

Vul per mutatie die betrekking heeft op afpersing van het bedrijfsleven deze profiellijst in. Probeer zoveel mogelijk vragen te beantwoorden. De vrije mutatie ruimte biedt soms veel interessante informatie. De profiellijst is in Teleform opgemaakt: een programma dat de ingevulde informatie kan scannen. Daarvoor is het van belang de lijst met pen duidelijk in te vullen.

1. Regiokorps **PL**

Mutatie algemeen

2. Wat is de datum van de mutatie?

<i>dag</i>	<i>maand</i>	<i>jaar</i>

 - **200**

3. Mutatienummer

4. Incidentcode (BPS) of maatschappelijke klasse (Xpol) of omschrijving mutatie

5. Wat is de aard van de mutatie? (Indien het oorspronkelijk een melding betrof en later een aangifte, a.u.b. beide data invullen).

melding datum - - **200**

aangifte datum - - **200**

anders namelijk:

6. Wie is de bron van de melding of aangifte?

vertegenwoordiger van het bedrijf

privaat recherchebureau

vertrouwenspersoon

een derde (klant of relatie)

anders, namelijk:

geen informatie over bekend

Typering van de zaak

7. Kunt u de inhoud van de melding of aangifte kort weergeven? (a.u.b. in blokletters)

6267085318

Kenmerken van het slachtoffer of de benadeelde

8a. Omschrijving van het bedrijf (bijv. restaurant, administratiekantoor, wegtransport)

Bijvoorbeeld:

- kleine onderneming *winkelier, glazenwasser, coffeeshop*
- horecaonderneming *café, discotheek, restaurant*
- multinational / groot concern *AH, Bavaria, Unilever, bank, NS, Ikea*
- internetbedrijf *Bol.com, internetcasino, Wehkamp*
- zakelijke dienstverlener *makelaar, notaris, taxateur, jurist*
- individuele ondernemer *vastgoed- paarden- beurshandelaar*

anders, nl:

8b. Tot welke branche behoort het afgeperste bedrijf c.q. de benadeelde?

9. Is de branche of ondernemer waar de afpersing op gericht is van een specifieke etnische herkomst anders dan de Nederlandse (bijv. Chinees, Turks)?

- ja, namelijk:
- nee
- geen informatie over bekend

Kenmerken van de verdachte(n)

10. Uit welke kringen is de verdachte / verdachtengroep afkomstig?

- (ex-)werknemer
- (ex-)zakenpartner
- (ex-)klanten
- privésfeer
- criminele sfeer *bijv. criminele organisatie*
- lokale overlastgevers *bijv. jeugdbende*
- anders, namelijk

geen informatie over bekend

11. Hoe is de verdachte of verdachtengroep te kenmerken?

- één individu
- meerdere verdachten, namelijk verdachten
- geen informatie over bekend

12. Is de verdachte of verdachtengroep van een specifieke etnische herkomst anders dan de Nederlandse (bijv. Chinees, Turks)

- ja, namelijk:
- nee
- geen informatie over bekend

Modus operandi

13. Op welke wijze is de afpersing geuit?

- vanuit volledige anonimiteit, dader is onbekend voor het slachtoffer
- grotendeels anoniem, maar dader geeft identiteit enigszins prijs
- dader maakt zich bekend of is al bekend bij het slachtoffer

geen informatie over bekend

toelichting:

6873085311

14. Hoe vaak is de benadeelde door (dezelfde) verdachte / verdachtengroep benaderd?

		keer
--	--	------

Geen informatie over bekend

15. Op welke wijze(n) is benadeelde door de verdachte / verdachtengroep benaderd? (Meerdere antwoorden mogelijk)

- per brief
- per e-mail
- telefonisch
- face to face
- anders namelijk:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

geen informatie over bekend

16. Waar is de afpersing op gericht c.q. wat is de eis van de afpersers?

- geld
- goederen
- informatie
- diensten
- protectie
- stopzetten van activiteiten
- kwijtschelding schuld
- anders, namelijk:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

geen informatie over bekend

17. Op welke wijze(n) wordt de benadeelde onder druk gezet? (Meerdere antwoorden mogelijk).

- (dreigen met) geweld
- (dreigen met) sabotage (bijv. platleggen website of productieproces)
- (dreigen met) productbeschadiging / productvergiftiging
- (dreigen met) smaad of openbaarmaking van informatie
- anders, namelijk:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

geen informatie over bekend

18. Wat is de aard van de afpersing?

- incidenteel
- structureel (bijv. in het geval van protectie)
- geen informatie over bekend

Opsporing

19. Is er een opsporingsonderzoek verricht?

- ja
 - nee
 - geen informatie over bekend
- toelichting

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

20. Is er een verdachte of verdachtengroep van de afpersing aangehouden?

- ja
- nee
- geen informatie over bekend

Bijlage II – Lijst van geïnterviewden: expertinterviews

naam	Instantie/bedrijf
Fons Bloemberg	Bovenregionale Recherche Noord- en Oost Nederland
Jan Paul Brongersma	Bloemers Nassau Groep
Arie Duijndam	Interseco - Investigation Services
Maarten Fuhring	Bloemers Nassau Groep
Peter de Graaf	Control Risks
Ron Havelaar	Control Risks
Kim van den Hoogen	International Security Partners
Berend de Jonge	Regiopolitie Limburg-Zuid
Harrie Kessels	Regionaal Platform Criminaliteitsbeheersing Zuid-Limburg
Dian Popping	Regiopolitie Amsterdam-Amstelland
Els Prins	Midden- en Kleinbedrijf Nederland
Kees de Rijk	Korps Landelijke Politie Diensten - DSRT
Peter van Rijn	Interseco - Investigation Services
Anneke Rogier	Openbaar Ministerie Maastricht
Hans Slaman	International Security Partners
Lia Smit	Midden- en Kleinbedrijf Nederland
Rob Vermeulen	Regiopolitie Utrecht
Tom Wiewel	Korps Landelijke Politie Diensten - DSRT
Peter de Wolf	Koninklijk Horeca Nederland

Bijlage III - Informatiebrief slachtoffers

Rijnkade 84
6811 HD Arnhem
tel. 026 - 443 86 19
fax. 026 - 442 28 12

1.vanleiden@beke.nl
www.beke.nl

Beke

Advies- en Onderzoeksgroep

Arnhem, februari 2007

Betreft: *Informatiebrief - Onderzoek naar afpersing van het bedrijfsleven*

Geachte heer, mevrouw,

Het bedrijfsleven is een aantrekkelijk doelwit voor criminelen vanwege de opbrengsten die met afpersing door (dreiging met) geweld en het eisen van beschermingsgelden kunnen worden verkregen. Met geraffineerde afpersingspraktijken proberen criminelen zowel kleine als grote bedrijven grote geldsommen te ontnemen.

Het ministerie van Justitie wil afpersingspraktijken effectief gaan aanpakken. Om inzicht te krijgen in de mogelijkheden om de problematiek te bestrijden, moet onderzocht worden wat de aard en achtergronden zijn van afpersing. Daarvoor wordt antwoord gezocht op vragen zoals: Wie zijn de slachtoffers en wie zijn de daders? Hoe gaan de afpersers te werk? Hoe reageren de slachtoffers?

Om onder andere deze vragen te beantwoorden zijn wij als onafhankelijk wetenschappelijk onderzoeksbureau door het ministerie van Justitie gevraagd een onderzoek naar de afpersingsproblematiek uit te voeren.

In het kader van het onderzoek willen we graag spreken met mensen/bedrijven die geconfronteerd zijn of worden met afpersingspraktijken. Slachtoffers van afpersing kunnen namelijk als beste schetsen op welke wijze en met welke reden afpersing plaatsvindt. Daarnaast willen we door middel van deze gesprekken inzicht krijgen in de achterliggende redenen voor ondernemers om wel of geen aangifte te doen en wel of niet te betalen. Het blijkt namelijk - en dat is heel goed voorstelbaar - dat ondernemers terughoudend zijn in het doen van aangifte van afpersing en dat maakt het lastig om de problematiek te bestrijden. Juist ook om deze reden is het voor ons interessant om te spreken met personen/bedrijven die besluiten om geen melding te doen bij de politie.

Indien u bereid bent om in het kader van het onderzoek een gesprek met ons aan te gaan over de afpersingsproblematiek waarmee u te maken heeft (gehad), willen we u via deze brief vragen contact met ons bureau op te nemen.

Wij vragen u overigens ook contact met ons op te nemen indien u liever niet over uw eigen onderneming wilt spreken maar wel in het algemeen met ons over het onderwerp in gesprek wilt gaan.

In de gesprekken willen we ondermeer de volgende vragen aan de orde stellen:

- Op welke wijze bent u met afpersing geconfronteerd?
- Welke consequenties heeft de afpersing (gehad)?
- Is uw bedrijf of onderneming eerder met afpersing geconfronteerd?
- Weet u wie er achter de afpersing zitten (bv. criminele organisatie of individuen)?
- Op welke wijze reageert u op de afpersing? (bv. contact met vertrouwenspersoon, brancheorganisatie, contact met privaat recherchebureau en/of melding bij politie)?
- Wat zijn de overwegingen voor deze reactie?
- Op welke manier heeft u behoefte aan ondersteuning?
- Kent u andere bedrijven of branches die met dezelfde problematiek te maken hebben?
- Op welke wijze kan de aangiftebereidheid bij slachtoffers worden verhoogd (bv. bescherming en anonimiteit van de aangever)?
- Welke maatregelen kunnen tegen afpersing worden genomen?

De gesprekken zijn volledig **vertrouwelijk** en alle **anonimiteit** wordt gewaarborgd. De onderzoekers van Advies- en Onderzoeksgroep Beke hebben een geheimhoudingsplicht en alle informatie zal na afronding van het onderzoek worden vernietigd. De informatie uit de gesprekken zal niet herleidbaar zijn naar de persoon of onderneming en zal enkel voor dit onderzoek worden gebruikt. Ook het ministerie van Justitie zal geen kennis nemen van deze informatie.

Wij kunnen ons voorstellen dat u twijfels heeft om aan dit onderzoek mee te werken maar hopen dat u het belang van uw medewerking inziet. Uiteindelijk moet het tenslotte leiden tot een bestrijding van de problematiek waar ook u mee te maken heeft of heeft gehad.

Voor vragen en een reactie kunt u contact opnemen met Ilse van Leiden of Edo de Vries Robbé van Advies- en Onderzoeksgroep Beke op telefoonnummer 026 4438619 of per mail: i.vanleiden@beke.nl of e.devriesrobbe@beke.nl.

Vriendelijke groeten en bij voorbaat dank voor uw reactie,

Ilse van Leiden en Edo de Vries Robbé

Bijlage IV – Korte casusbeschrijvingen

Casus 1 – Een Chinese restauranteigenaar komt in een casino in contact met een Nederlands meisje. Na meerdere keren contact te hebben gehad, vindt er een ontmoeting tussen beiden plaats in een huis. Op het moment dat het op seks aankomt, stormen twee mannen van Chinese herkomst binnen met fotocamera's en wapens. De mannen bedreigen de restauranteigenaar en eisen een bedrag van vijftigduizend euro anders worden de foto's aan zijn gezin getoond. Bovendien zou het meisje de vriendin zijn van een van de daders.

De dag erna doet de restauranteigenaar samen met zijn dochter bij de politie aangifte van afpersing. De zaak wordt direct door de politie opgepakt. Al snel komt naar voren dat een half jaar eerder een aangifte van een soortgelijke afpersing van eveneens een Chinese horecaondernemer is binnengekomen. Deze tot dan toe onopgeloste zaak wordt door het rechercheteam meegenomen in het opsporingsonderzoek. Uiteindelijk resulteert het onderzoek in de aanhouding en veroordeling van vier verdachten. De verdachten waren verantwoordelijk voor beide afpersingszaken.

Casus 2 – In een politieonderzoek naar een liquidatie en stuit de politie op drie verdachten. Over twee van deze verdachten blijkt elders een verklaring over een afpersing te zijn gedaan. Deze verklaring is afkomstig van een spijtoptant die zelf aandeel heeft gehad in de afpersing maar zich uit deze praktijken wil terugtrekken. De politie neemt de afpersingszaak mee in het lopende opsporingsonderzoek naar de liquidatie.

De afpersingszaak heeft betrekking op de afpersing van een Turkse winkelier. Deze ondernemer wordt bezocht door personen van eveneens Turkse herkomst en krijgt de eis opgelegd om een bedrag van tienduizend euro te betalen. De afpersers bedreigen en mishandelen de ondernemer met fysiek geweld, maken gebruik van vuurwapens en houden een handgranaat bij het hoofd van het slachtoffer. Het slachtoffer wil echter in eerste instantie geen aangifte doen van de afpersing. Uiteindelijk resulteert het opsporingsonderzoek in de aanhouding en veroordeling voor afpersing van drie verdachten van Turkse herkomst.

Casus 3 – Er komt bij de politie een melding binnen dat een overheidsnetwerk gehackt zou zijn. De politie besluit een opsporingsonderzoek in te stellen. Al snel komt er een verdachte in beeld. Deze verdachte blijkt zich met meerdere activiteiten bezig te houden, waaronder de afpersing van een buitenlands internetbedrijf. De verdachte dreigde de website van het bedrijf plat te leggen met een zogeheten ddos-aanval wanneer zij niet zouden voldoen aan de betaling van een bedrag van tweeduizend tot drieduizend dollar dat de verdachte nog tegoed zou hebben. De politie stuit daarna op een tweede verdachte die op een soortgelijke wijze een buitenlands internetbedrijf probeert af te persen. Beide bedrijven hebben geen aangifte gedaan van de afpersing en hebben mogelijk het geëiste bedrag betaald. Het opsporingsonderzoek resulteert in de aanhouding en veroordeling van beide verdachten voor afpersing en poging tot afpersing.

Casus 4 – Een supermarkt ontvangt een anonieme dreigbrief waarin wordt aangegeven dat er in de winkel een product is vergiftigd. De afzender eist dat een bepaalde medewerker van de supermarkt wordt ontslagen, zo niet dan zullen meer van dergelijke acties volgen. Daarnaast wordt in de brief aangegeven dat de krant via een brief zal worden geïnformeerd over de productvergiftiging. Deze brief wordt inderdaad ontvangen door een regionaal dagblad. De supermarkt maakt bij de politie melding van de bedreiging. Deze melding wordt in eerste instantie ter kennisgeving aangenomen met de afspraak dat indien er meer van dergelijke brieven volgen er nader onderzoek zal worden gedaan. Als de supermarkt enkele dagen later nog twee dreigbrieven ontvangt, waarin de eis kracht wordt bijgezet, besluit de politie in overleg met justitie een rechercheteam te formeren en een opsporingsonderzoek in te stellen. Na een tijdje komt er een verdachte in beeld, een vrouw die werkzaam is bij de supermarkt. De verdachte bekent de afpersing en wordt veroordeeld.

Casus 5 – Op het privé-adres van de directeur van een uitzendbureauketen komt een anonieme dreigbrief binnen met daarin een eis van een bedrag van een miljoen euro. Indien er niet aan de eis wordt voldaan zal zijn medewerkers geweld worden aangedaan; zij worden met de dood bedreigd. De directeur neemt contact op met zijn advocaat die op zijn beurt de officier van justitie informeert. Via de officier wordt de regiopolitie op de hoogte gebracht en er wordt een opsporingsonderzoek ingesteld. Een volgende brief of andere reactie van de dader blijft uit, ondanks het feit dat het bedrijf op een deel van de eisen in gaat. Het komt dan ook niet tot een overdracht. Met het opsporingsonderzoek komen meerdere verdachten in beeld maar dit leidt niet tot de dader van de afpersing.

Casus 6 – De directeur van een telecombedrijf wordt gedurende anderhalf jaar meerdere malen afgeperst voor grote geldbedragen variërend van zesduizend tot vijftigduizend euro door een zakelijke relatie die bij hem websites huurt. De bedreigingen worden via telefoontjes en face to face op het bedrijf of aan het huisadres van de directeur geuit en zijn zeer persoonlijk en gewelddadig. De afperser wordt bijgestaan door twee mannen. Uit angst betaalt de directeur ten minste één keer een bedrag aan de afpersers. De afpersingen blijven doorgaan, waarop de directeur contact opneemt met zijn advocaat die hem adviseert aangifte bij de politie te doen. Een opsporingsonderzoek heeft niet direct plaats omdat het enige tijd duurt voordat de zaak op de juiste plek bij de politie terechtkomt. Op een later moment wordt de zaak alsnog opgepakt. Tijdens het onderzoek komen er ook andere ernstige strafbare feiten door de verdachtengroep in beeld zoals wapengebruik, geweld en drugshandel. Het opsporingsonderzoek resulteert in de aanhouding van de drie verdachten voor de afpersingspraktijken en andere feiten. Bij de pro forma zitting besluit de rechtbank dat de verdachten vast blijven zitten. De zaak dient medio augustus 2007.

Casus 7 – De directeur van een keten van financiële adviesbureaus ontvangt een anonieme dreigbrief. De directeur doet aangifte bij de politie en nadat er een tweede dreigbrief volgt, wordt er een rechercheteam op de zaak gezet. In de loop van het onderzoek volgen nog drie brieven waarin de druk wordt opgebouwd, de bedreigingen steeds gewelddadiger worden en de eis steeds concreter wordt gemaakt. De afperser eist eerst een bedrag van 35.000 euro en later van 70.000 euro van de directeur. In de laatste brieven wordt de directeur voorbereid en geïnstrueerd hoe de geldoverdracht zal moeten plaatsvinden. Met het onderzoek komt een verdachte in beeld die een bekende blijkt uit de sociale omgeving van het slachtoffer. Het opsporingsonderzoek resulteert in de aanhouding en veroordeling van de verdachte.

Casus 8 – In een grootschalig opsporingsonderzoek naar een persoon die al jaren in beeld is vanwege vermeende betrokkenheid bij vele criminele feiten in het land komen verschillende typen misdrijven aan het licht waaronder vormen van afpersing van het bedrijfsleven. Het betreft twee gevallen van afpersing in de onroerendgoedsector. De hoofdverdachte maakt bij zijn afpersingspraktijken gebruik van criminelen om zijn slachtoffers onder druk hun bedrijf(saandeel) te laten overdragen. In de eerste zaak is er sprake van een conflict tussen twee eigenaren van een bedrijf. De hoofdverdachte van het opsporingsonderzoek komt in aanraking met een van de eigenaren waarop de mede-eigenaar door de hoofdverdachte onder dreiging met geweld wordt afgeperst om zijn aandeel af te staan. De tweede zaak betreft een onderneming waarvan de eigenaar in de schulden zit en problemen heeft met zakenpartners. Een van die partners verkoopt op papier de zaak aan de hoofdverdachte uit het opsporingsonderzoek met de boodschap de zaak op zijn manier te regelen en daarna wel weer te kijken hoe de zaak verdeeld zal worden. In het eerste geval wordt de hoofdverdachte vervolgd voor de afpersing, in het tweede geval komt het niet tot vervolging omdat het Openbaar Ministerie onvoldoende bewijzen ziet voor een strafbaar feit.

Casus 9 – Een eigenaar van een callcenter doet aangifte van afpersing. De eigenaar had een relatie met een van zijn werknemers en na het beëindigen van de relatie was er sprake van een verstoorde werkrelatie. In een brief die ondertekend is door haar advocaat dreigt de ex-relatie aangifte bij de politie te doen wegens aanranding door de eigenaar indien hij haar niet een bedrag van ruim vijftienduizend euro betaalt. Zij maakt vervolgens melding bij de politie waarop de eigenaar aangifte doet van afpersing. Daarop stelt de politie in een onderzoek vast dat er geen bewijs is voor de aanranding. Wel probeert de politie tussen dader en slachtoffer te bemiddelen. Uiteindelijk besluit de officier de zaak als een zakelijk conflict te beschouwen en de zaak te seponeren.

Bijlage V – Topiclist casuïstiekonderzoek afpersing

1. Zaakgegevens

- 1.1 Datum interview
- 1.2 Naam en gegevens respondent(en)
- 1.3 Onderzoeksregio('s)
- 1.4 (Code)naam van de zaak
- 1.5 Naam en gegevens officier van justitie
- 1.6 Onderzoekperiode

2. Inhoudelijke zaakbeschrijving

- 2.1 **Korte samenvatting van de zaak**
(locatie, verdachte, slachtoffer, modus operandi)
- 2.2 **Hoe is het slachtoffer te kenmerken**
(branche, groot/klein bedrijf, etnische ondernemer etc.)
- 2.3 **Wanneer heeft het strafbaar feit plaatsgevonden?**
(data en periode)
- 2.4 **Om welk(e) vorm van afpersing gaat het in het onderzoek?**
(product, protectie, cyber, etc.)

3. Het opsporingsonderzoek

- 3.1 **Door wie is het feit bij de politie terechtgekomen/ wie was de bron?**
(bv. vertegenwoordiger bedrijf, verzekeraar)
- 3.2 **Op welke wijze is de melding of aangifte van het feit gedaan?**
(aangifte op afspraak, wijkbureau, andere regio)

- 3.3 Wat zijn de redenen geweest om melding of aangifte te doen?**
(overwegingen, aangiftebereidheid, angst)
- 3.4 Wat waren de overwegingen voor het opzetten van het onderzoek?**
- 3.5 Wat was de reikwijdte en aard van het researcheteam?**
(capaciteit, regionaal, districtelijk, bovenregionaal)
- 3.6 Was er intern expertise, kennis of ervaring met soortgelijke zaken?**
- 3.7 Is er samengewerkt met andere politieregio's of politiediensten?**
(DSRT, gedragsdeskundigen, DNRI, NFI, buitenland)
- 3.8 Is er samengewerkt met andere partners buiten de politie?**
(tolk, verzekeringen, expertisebureaus, interne onderzoeksbureaus, TNO)
- 3.9 Waarmee is het onderzoek gestart en hoe is het onderzoek chronologisch verlopen?**
- 3.10 Welke strategie is in het onderzoek gehanteerd?**
(bemiddelen, contactmoment, overdrachtmoment, afwachtend, laten doodbloeden)
- 3.11 Welke opsporingsmethoden en andere maatregelen zijn in het onderzoek toegepast?** (beveiliging, tappen, observatie, dacty, dna, camera's)
- 3.12 M.b.t. welke aspecten van de zaak is er veel of juist weinig informatie verzameld?** (daders, slachtoffer, modus operandi, doel, etc.)
- 3.13 Wat zijn de resultaten en opbrengsten van het onderzoek?**
(onopgelost gebleven, geseponed, zaak loopt nog, verdachte veroordeeld)
- 3.14 Op welke punten zou er nog doorgerechercheerd moeten worden?**
(wat zijn punten die zijn blijven liggen)
- 4. Modus operandi**
- 4.1 Is er sprake van meerdere slachtoffers en hoe zijn deze gerelateerd?** (bijvoorbeeld meerdere zuivelbedrijven)
- 4.2 Op welke wijze kiest de dader(groep) zijn slachtoffer(s)?**
(toevallig, ex-werknemer, ex-relatie, eigen (etnische) groep)

- 4.3 Wat was het motief van de dader voor de afpersing?**
(rancune, geld (schulden, achterstallig loon), voor de kick, ideologisch, etc.)
- 4.4 Hoe maakte de dader(groep) zijn eisen kenbaar en aan wie?**
(anoniem, niet-anoniem, telefonisch, per brief, face to face, etc.)
- 4.5 Hoe vaak is er contact gezocht door de dader en hoe ontwikkelde dit zich?** (contactmomenten, initiatiefnemer, druk opvoeren, advertentie plaatsen)
- 4.6 Wat was de eis/doel van de afpersing?**
(geld, informatie, kwijtschelding schuld, ideëel etc.)
- 4.7 Hoe werden eisen kracht bijgezet?** (gebruik geweld, intimidatie, naam terroristische organisatie, meesturen vergiftigde artikelen, sabotage, brandstichting)
- 4.8 Wat is de beoogde wijze van overdracht of tegemoet komen aan de eis?** (indien bekend)
- 4.9 Reageren de daders op maatregelen van het slachtoffer of op politieacties?**
(bijstellen eisen, aanpassen strategie, etc.)
- 4.10 Wat zijn de gevolgen of schade voor het slachtoffer(bedrijf)?** (imagoschade, financiële schade, volksgezondheid, veiligheidsgevoelens, etc.)
- 5. De verdachte(n)**
- 5.1 Hoeveel hoofdverdachten en overige verdachten zijn er in beeld gekomen?**
- 5.2 Indien meerdere verdachten: hoe zijn de verdachten gerelateerd?** (familie, vrienden, criminele organisatie).
- 5.3 Hoe is de verdachte of verdachtengroep te typeren?** (etnische achtergrond, criminele carrière, professioneel/amateur, eenling, georganiseerde criminaliteit)
- 5.4 Heeft deze verdachte of verdachtengroep zich eerder schuldig gemaakt aan afpersingspraktijken** (voor zover bekend)?
- 5.5 Hoe komt de verdachte(ngroep) aan zijn kennis?** (tv, internet, ervaring, criminele circuit, etnische groep)

- 5.6 Is er een strafzaak geweest en zo ja welke vonnissen zijn er voor welke verdachten opgelegd?** (straf en wetsartikelen)
- 6. Evaluatie**
- 6.1 Wat zijn de belangrijkste leerervaringen van dit onderzoek geweest?**
(mogelijkheden voor opsporing, doorlooptijd onderzoek, zwakke plekken slachtoffers, zwakke plekken daders, problemen met bewijsvoering, gebruik van tolken, etc.)
- 6.2 Hoe effectief is/was de toegepaste researchstrategie(ën)?**
- 6.3 In welke mate heeft de regio met afpersing te maken?**
- 6.4 Hoe wordt er doorgaans gehandeld bij meldingen en aangiften van afpersing?**
(protocollen, aangifte op afspraak, TGO)
- 6.5 In hoeverre is er binnen het korps aandacht voor afpersing?**
(prioritering en capaciteit, ruimte en tijd voor onderzoek)
- 6.6 Hoe wordt de opgedane kennis, ervaring en expertise overgedragen en geborgd binnen de organisatie?**
- 6.7 Hoe verloopt de samenwerking op het gebied van afpersing met andere regio's en de DSRT?**
- 6.8 Wat vindt men belangrijk voor de toekomst m.b.t. onderzoeken naar afpersing?**
(verbeterpunten, aandachtspunten, samenwerking buitenland, landelijk loket (kenniscentrum), (anoniem) meldingsstelsel, etc.)
- 6.9 Welke mogelijke nieuwe ontwikkelingen signaleert u op het gebied van afpersing?**
- 6.10 Hoe kan de aangiftebereidheid van slachtoffers versterkt worden?**
(schijnbare terughoudendheid bij aangifte)
- 6.11 Welke preventieve en repressieve maatregelen kunnen er tegen afpersing van het bedrijfsleven worden genomen?**

Bijlage VI – Lijst van geïnterviewden: casuïstiekonderzoek

naam	Regiopolitie
Adri van Bommel	Gelderland-Zuid
Willem Dijkema	Groningen
Co Enders	Midden- en West Brabant
Henk de Haan	Groningen
Gé ten Have	Groningen
Willem Jongbloed	Politie Amsterdam-Amstelland
Ad Krol	Midden- en West Brabant
Herman Landman	IJsselland
Harrie Linthorst	Gelderland-Zuid
Toine van Loenhout	Brabant Noord
Jaap van Oss	Korps Landelijke Politie Diensten
Be Smit	Groningen
Guido Smit	Korps Landelijke Politie Diensten
Elsa Star	Groningen
Popke Stegenga	Politie Amsterdam-Amstelland
Jan Bertus Tamsma	Groningen
René Wirken	Midden- en West Brabant
Hans Wiskerke	IJsselland

Bijlage VII - Lijst van deelnemers aan de intervisiebijeenkomsten

naam	Instantie/bedrijf
Nathalie de la Cousine	Parket Generaal
Rivka van Doorn	International Security Partners
Henk de Haan	Politieregio Groningen
Jaap Knotter	Universiteit van Amsterdam
Toine van Loenhout	Politieregio Brabant Noord
Els Prins	Miiden- en Kleinbedrijf Nederland
Kees de Rijk	Korps Landelijke Politie Diensten - DSRT
Hans Slaman	International Security Partners
Guus Wesselink	Stichting Meld Misdaad Anoniem
Peter de Wolf	Koninklijk Horeca Nederland

